

b) „reformistička” struja, vođena Brousseom, koja će sve više gu-
biti na važnosti, osim u Federaciji knjige gdje je i danas jaka [1997];

c) anarhosindikalna struja: najvažnija, koja će stvoriti „burze ra-
da”;

d) sindikalno-revolucionarna struja pomiješana s prethodnom,
možda najpolitiziranija i najnasilnija, pobornica ustanka.

Sorel će biti onaj koji će teoretizirati revolucionarni sindikalizam
na više manje cjeloviti, i možda nehotičan, način. Opći se štrajk ko-
risti kao mit koji će zamijeniti mit Napretka, Jednakosti, Slobode: u
jednoj konačnoj budućnosti koja se podudara s Revolucijom, dok se
djelomičan štrajk koristi kao „revolucionarna tjelovježba”. Revolu-
cionarna elita koristit će se ovom tjelovježbom da bi vodila mase u
pobunu protiv vlasti, polazeći od sindikalnih zahtjeva, napredujući
postupno prema izgradnji novog društva polazeći od sindikalnog
modela.

Započnimo s Charte d’Amiens, konstantna polazišna točka revo-
lucionarnog sindikata. Izglasana je 1906. sa 834 glasa „za” i 8 „pro-
tiv”. To znači da su njezine točke toliko neodređene da su ih glasali i
revolucionari i reformisti. Piše Monatte: „Ona nije bila izraz većine,
sav ju je pokret usvojio.”

Ovaj je dokument odredio i principe sindikalne apolitičnosti i
principe sindikalne borbe protiv poslodavaca za ukidanje sustava
dohodaka.

„Kongres smatra da je ova deklaracija potvrda klasne borbe, koja
se odvija na području gospodarstva, pobunjenih radnika protiv sva-
kog oblika materijalnoga i moralnoga izrabljivanja i ugnjetavanja,
koje sprovodi kapitalistička klasa protiv radničke klase.

Kongres pobliže objašnjava kroz slijedeće točke ovu teoretsku
tvrdnju:

U svakidanoj revindikaciji sindikalizam stremi koordinaciji rad-
ničkih napora, povećanju dobrobiti radnika putem ostvarenja ime-
dijatnih poboljšanja, kao što je smanjenje radnih sati, povećanje
plaća itd.

Kritika sindikalizma

Alfredo M. Bonanno

2007

je polazišna točka proizvodnja (degradacija, napor, mnogo izgubljenih radnih dana, mnogo robe s greškom, mnogo izgubljenog prihoda, mnogo promašenih investicija itd.) Polazeći od ovih činjenica, vlasnici ponovno postavljaju problem proizvodnje polazeći od baze. Oni se istovremeno i odmaraju i stiču iskustva. Prva su bila u SAD-u i u Švedskoj (Saab i Volvo). Ovo su rezultati: pametan rad (a ne frakcioniran), manje napora i degradacije, više interesa prema radu, povratak nekoj vrsti industrijskog obrta, nestanak izostajanja s posla, manje potrebnih obaveza, kvalitetniji rad, nestanak neproduktivnih sektora (niži šefovi i nadzornici), veći profit, veća produkcija kapitala.”

Možda se nikad neće uspjeti dovoljno reći o opasnostima ovakvog stajališta i zato smatramo da nam je izučavanje problema samoupravljanja od velike pomoći; možda bi trebalo više optuživati teoretičare ideologije rada, obznaniti podzemnu suradnju s kapitalom u eksploataciji, reći kako često i anarhisti zapadaju u zablude ovog tipa.

Dovoljno nam je verificirati proces transformacije koji sindikat vrši u svrhu modifikacije gospodarske strukture na koju djeluje. Kao i svaka strukturna konstrukcija kapitalizma, on je u funkciji određenih potreba koje ga istovremeno i uvjetuju. Otkrivanje sasvim tuđih stajališta i sadržaja bila je specifična bolest nekih revolucionarnih pokreta, koji su polazeći od sindikalizma izgubili (raznim stazama) izvorno slobodarsko obilježje.

Granice revolucionarnog sindikalizma

U Francuskoj oko 1880. godine možemo primijetiti postojanje različitih sindikalnih struja, više ili manje anarhističkog usmjerenja:

a) naglašavanje autoritarizma (blanquističkog tipa) koji će dostići neku vrstu kompromisa u vrijeme boulangističke epizode;

svim poduzećima koji imaju više od 2.000 zaposlenika, što pruža ogromnu snagu odlučivanja organizaciji.

U Francuskoj možemo pak još čuti da CFDT kaže:

„Trebamo odbiti čisto piramidalno poimanje organizacije vlasti, bila ona u hijerarhijskom piramidalnom obliku ili u obliku radničkih vijeća ili u obliku demokratskoga centralizma. U biti, iskustvo dokazuje da ovaj oblik vršenja vlasti, zasnovanog na ideji rigidnoga i hijerarhiziranoga zastupništva, vrlo brzo pokreće proces birokratizacije i tehnokratizacije.”

Prisustvujemo „kazališnom djelu”! Djelo koje je prikladno jednom određenom trenutku, da bi odmah potom bilo zamijenjeno drugim, potpuno drugačijeg oblika. Nezamislivo je da sindikat javno prizna potrebu za birokratizacijom! Ne smijemo živjeti u zabludama. Sindikatu je potreba za suradnjom od vitalne važnosti: svaki raskid mora biti kontroliran i programiran. Štrajk treba biti precizno oružje: što više prijeti da postane efikasnije toliko ga se treba uzimati u malim dozama; naprotiv, umanjujući njegovu efikasnost može se koristiti u velikim količinama. Na primjer, štrajk pošta u Francuskoj koji je na kraju 1974. trajao više od dva mjeseca bez ikakvih rezultata.

Navodimo karakterističan korak ove suradnje, objavljen u časopisu „Syndicalisme” (posebno izdanje „Samoupravljanje”), br. 1415:

„Kakav god stupanj demokratizacije dostiglo poduzeće ili gospodarstvo, sindikalizam zadržava svoju autonomiju u revindikaciji, svoju pokretačku snagu, autonomiju u borbi protiv samovolje, za zaštitu radnika, sindikat i dalje ostaje škola koja formira angažirane radnike, mjesto na kojem se razrađuje socijalna kritika, sila transformacije koju treba pokrenuti ili usavršiti. To jest, autonomija sindikata i prepoznavanje njegovih sredstava djelovanja, uključujući i štrajk, predstavljaju potrebu i temeljno jamstvo samoupravljanja.

U industrijama problem naknada dolazi tek na kraju, zajedno s problemom hijerarhije i distribucije proizvodnje [...]. Zato što s druge strane barikade, vlasnici, upravitelji kapitala, ne kreću s humane točke gledišta (radnik je otuđen, treba ga osloboditi), njihova

Sadržaj

Predgovor drugom talijanskom izdanju	5
Predgovor španjolskom izdanju	7
Predgovor	11
Kritika sindikalizma	17
Sindikalizam danas: njegovi konkretni programi	18
Tradicionalne kritike sindikalizma	25
Stari i novi sindikalizam i kapitalizam	34
Granice revolucionarnog sindikalizma	43
Granice anarhosindikalizma	50
Sindikalizam i predrevolucionarna faza	57
Sindikati nakon revolucije	63
Zaključak	65
Horizont i granice	70
Dva slučaja za razmatranje	79
Potpuno ništa	84
Poljsko rekuperiranje	86
Bulevar sindikata	89
S vlaka u školu	91
Prevladati operaizam	95

Kritika anarhosindikaloj predodžbi	98
Tehnologija i industrijska specifičnost	104
Značenje jedne beznačajne zgode	118
Sindikati: od revindikacije do koparticipacije	121
Milijun radnih mjesta	124
Pogovor	127
Napomena izdavača	130

povijesti) općim štrajkom. Evo što je o tome napisao Heinz Zimmermann („Interrogations”, br. 1, prosinac 1974.):

„Dakako, paritetno suupravljanje je stvar birokratskih aparata, vlasničkih i sindikalnih, a važne odluke donose se bez konzultacije s radnicima.

Namjera je suupravljanja, po mišljenju sindikata, postići dva osnovna cilja. Prvi je odraz općeg stava socijaldemokratske stranke (koja nije vezana formalno za sindikat, nego kroz simbiozu kadrova dviju organizacija); radi se o dostizanju „regularizacije” društvenih odnosa u svrhu, kaže jedan sindikalni čelnik, ublažavanja, u mogućim granicama, socijalnih nepravdi koje su rezultat ekonomskih procesa. Drugi dozvoljava uklapanje čitave jedne klase sindikalnih socijalnih „službenika” u ekonomske i industrijske procese, da bi na taj način postali sastavni dio ekonomskog i društvenog sistema, oduzimajući „menadžerima”, proizašlima iz vladajuće klase države, monopol djelovanja na tako širokom polju.”

Dakle, otklanjanje sporova i nesuglasica, u kolikogod mogućim mjerama, i osobno sudjelovanje u gospodarskom upravljanju. Definitivno uklapanje u strukturu moći prethodne strukture protumoći. Naravno, bilo bi suvišno objašnjavati kako je ova integracija ishod osnovnog obilježja sindikata, a ne njegove degeneracije. Rečena integracija je možda postala samo naglašenija u toku hegemonskog razvoja tradicionalnog kapitalizma.

„Suupravljanje znači da uprava tvrtke nije odgovorna samo dioničarima, nego na isti način i radnicima i čitavoj zemlji. Prava se demokracija ne ograničava samo na političko područje, demokratski principi moraju se na isti način primjenjivati na gospodarstvo. „Partnership” ne može zamijeniti suupravljanje, ali istiniti „partnership” iziskuje suupravljanje. Sindikati nemaju namjeru umanjiti kapital i prava dioničara. No, nije jedino kapital odlučan pri investiranju u proizvodnju. Bitnija je radna snaga.” (DGB)

Njemačkim sindikatima nije potrebno stvaranje dimnih zavjesa, kao francuskim i talijanskim, pošto su im već dvadeset pet godina otvorena vrata moći. U današnjoj Njemačkoj sindikati suupravljaju

Ne radi se još o ujedinjavanju svjetskih zahtjeva, ali treba poduprijeti djelovanje sindikata u multinacionalnoj tvrtki sa svim jedinicama proizvodnje jedne zemlje, ili s dijelom njih. Zato treba restrukturirati sindikalni pokret, stvoriti, za jednu multinacionalnu kompaniju, stalne komisije u kojima bi bile zastupljene podružnice svih zemalja ili barem većine njih.”

Drugačiji način izmjene sindikalnog djelovanja: na međunarodnoj razini. Udruživanje kapitala i sindikalno udruživanje. Na koji se način sve to odmiče od samoodređenja sindikata, to jest od radnika, i približava učvršćivanju sindikalne moći u korist sudjelovanja u kapitalističkom upravljanju i, kao konzekvenca, eksploatacije radničke klase? Kako bi se mogao tumačiti ovaj novo predloženi organ? Kao međunarodna permanentna komisija poduzeća? Kad te komisije započnu s radom vrlo će se lako utvrditi plan djelovanja, pregovarat će se o međunarodnim kolektivnim sporazumima na temelju zajedničkih zahtjeva. Slijedeći će korak ovih organa biti sudjelovanje u odlukama poduzeća: oblik suupravljanja koji polazi odozgo. Sâm štrajk, kao uobičajeno sredstvo borbe, s ovakvog stanovišta gubi na važnosti. Upotreba računala naspram drugih računala je odista znak sve uočljivije kolaboracionističke sklonosti sindikalne strukture.

Sposobnost gospode sindikalnih službenika leži baš u tome: raditi sa mnogo perspektiva, insistirati na arhaičnim sistemima borbe (na primjer, zaposjedanje zemlje na Siciliji) kada im to ide u korist jer je poriv baze na pobunu gotovo neobuzdan; prijeći zatim na velike zahtjeve, toliko velike da ispadaju apsurdni, sa staništa usporednog razvoja (Sjever-Jug) koji ide u korist i industrijskom kapitalizmu Sjevera i poljoprivrednom kapitalizmu Juga; planirati sve veće zahtjeve, sve do suupravljanja složenim situacijama, kao što su multinacionalne kompanije.

Da vidimo kakvo je stanje u Njemačkoj. Zakon o suupravljanju stupio je na snagu 1951., ali da bi bio odobren Konfederacija sindikata (DGB) je morala prijetiti (po prvi i posljednji put u svojoj

Predgovor drugom talijanskom izdanju¹

Brojne intuicije i neke evolucije ideja sadržane u ovoj knjizi obistinile su se na određeni, a često i nasilan način, u svakodnevnicima početka ovog milenija. Do tih sam zaključaka došao dok sam pisao predgovor španjolskom izdanju, koji je ovdje objavljen.

To ne mora ništa znači, ali volim naglasiti, staračka oholost? možda.

Sindikati su se sve više pretvarali u ono što su i oduvijek bili, uključujući eventualne frakcije služinčadi koju nije mogla zateći drugačija sudbina.

Radnici su se, pogođeni u punoj mjeri sredstvima klasne disgregacije, povlačili sve dok nisu leđima dotakli zid. Osvrnuvši se oko sebe shvatili su da su ostali sami, okruženi raznim rezervnim produktivnim komponentama, i da se povinuju minimalnim plaćama, na kraju su izgubili vjeru u same sebe nakon što su je izgubili u svoje sindikalne povjerenike. Ovi potonji, u proizvodnji, igraju prostu ulogu pogonskoga remena, više s vladajućom klasom uključenih, no s političkom klasom stranaka, budući da se i ona raspala, te grca u vlastitim problemima, koje nije vrijedno ovdje spominjati.

Pritisak brojno konzistentnih grupa prekarijata, kojekakvih polu-plaćenih, ne-stalnih, imigranata, ilegalaca, je toliko snažan da je svaka preostala sposobnost borbe službeno prepoznatljivih proizvođača kroz dohodak za puko preživljavanje, samo mitološki reziduum. Čak i pokoja nenadana borba, koja se tu i tamo odvije, ne

¹ Edizioni Anarchismo

sadrži nikakvu konotaciju sposobnu za izlazak iz proste minimalne revindikacije koja se gotovo uvijek okonča skromnim zahtjevom za povećanje plaće.

Eksplozije bijesa su nešto drugo, a sindikat se drži, kao po uputama, vrlo daleko od njih.

S mnogih aspekata ova knjiga nastavlja udarati po čavlu mada je već duboko ušao u zid.

Jedan *de profundis*?, možda ne, tko zna? S ovakvim se stvarima nikad ne zna. Vidimo se na barikadama.

Trst, 21. listopada 2007.
Alfredo M. Bonanno

poboljšanju stanja radnika, ona stremi, na primjer, izjednačavanju povećanja dohodaka najrazvijenijih sektora s onima u poteškoćama. Revindikacija se mora organizirati po sektorima, a na multinacionalnoj razini i po poduzećima.

S druge pak strane, sindikati su na nacionalnoj razini u nepovoljnom položaju glede pregovora. Uopće ne poznaju realno financijsko stanje tvrtki globalne razgranatosti [...]. Sindikalna borba mora se razviti na nivou poduzeća, unutar jedne multinacionalne tvrtke, ali u suradnji sa svim proizvodnim jedinicama raspodijeljenih po svijetu. Na taj će način biti efikasnija od sindikalne akcije koja obuhvaća čitavu industriju ali samo na nacionalnoj razini. Velike sindikalne konfederacije su često sumnjičave prema ovoj orijentaciji. No, ako ne napadnu multinacionalne kompanije na svojem terenu, očito je da će nakon dužeg vremena same sebe osuditi na nemoć. Ako na primjer u Francuskoj CGT i CFDT vode borbu protiv Rhone-Poulenc mogu i nešto očekivati. Ali, ako su vezane za nacionalne konsideracije i ako moraju u pregovorima imati na umu razine dohodaka u tisućama malih zaostalih poduzeća, neće moći dostići iste rezultate kao jedna sindikalna akcija u poduzeću koja bi u jednom hipu napala sve podružnice Rhone-Poulenca.

U tom kontekstu koordinacija sindikalne aktivnosti na svjetskoj razini mora izaći iz tradicionalnih okvira. Ne radi se samo o organizaciji međunarodnih štrajkova. Treba djelovati na osjetljive točke multinacionalnih kompanija i osnažiti potencijal pritiska pokreta [...]. Ulazimo u period pokušaja i nastojanja, pokretanja novih struktura. Na primjer, u kemiji smo počeli selekcionirati najvažnije multinacionalne kompanije i o njima smo sastavili dokumentaciju koja se stalno ažurira: sistematični studij financijskih granica trgovačke politike i proizvodnje, strukture, organigrama, veza s drugim tvrtkama, bankama, osobina direktora itd. Ovi će se podaci unijeti u dva računala, jedan u SAD-u, drugi u Njemačkoj. Zahvaljujući njima bit ćemo sve više u stanju diskutirati na istom nivou i s direktorima podružnica i matične kuće, bez da nam „prodaju priče”.

Postoje borbe koje bi mogle, ostajući vezane za razvijenije situacije, zaraziti svojim mentalitetom tvornice, područja, sela, kvartove, svojim mentalitetom siromaštva i izrabljivanih, svaku slatku iluziju međunarodnih magnata o srednje i dugoročnim determinističkim prognozama.

Smatramo da bi trebalo jasno sagledati neke razlike: tehnološku razinu raznih industrijskih sektora, internu strukturu europskih zemalja, tehnološku politiku velikih država oružane moći, novi energetski preokret itd. Iz toga proizlaze druge konstatacije: osjetan sveukupni raskorak među najrazvijenijim zemljama (odakle i ogromna količina licencija i know-how), ali ne samo tehnološki već i organizacioni raskorak među poduzećima, razlike u rastu industrijskog istraživanja koje financira država, sama industrija ili drugi (sveučilišta itd.), neuravnoteženost politike znanstvenog istraživanja i financijske politike itd.

Nužna posljedica gore navedenoga je osjetna vremenska modifikacija u problemu transformacije upravljanja „velikom ekonomijom” u razumno korisnom roku, za zemlje kao što je naša, za izlazak iz krize. Sindikati to dobro znaju i u tom se smjeru i oni pripremaju za strukturnu promjenu. U jednom multinacionalnom poduzeću razina dohodaka, uvjeti unutar poduzeća, ugovori, reguliranje nezaposlenosti, oblik i svrhe proizvodnje su odluke koje donosi uprava ili bolje rečeno uski broj tehnokrata, dislociranih u prostoru, protiv kojih se teško boriti. S druge strane, radnici nisu još dovoljno zreli (po prosudbi sindikata) za upravljanje radom, da bi nastavili proizvodnju (dakako, uz centralizirani plan proizvodnje, što bi značilo samoupravljanje bijedom), te se stoga moramo brinuti da njima zajamčimo nastavak rada (čitaj: izrabljivanja) a sebi osiguramo preživljavanje u obliku organizacije (čitaj: plaćenog rada).

Pogledajmo što kaže Charles Levinson, glavni tajnik Međunarodne organizacije kemije, u časopisu „Preuves” (rujan 1972.):

„Greška sindikata je što dozvoljavaju da ih zatvore u nacionalne okvire i što pregovaraju o mikroekonomiji koja je odraz gospodarske evolucije čitave zemlje. Danas ovakva sklonost ne pogoduje

Predgovor španjolskom izdanju

1999. godine, predstavljajući prvo talijansko izdanje ove knjige, rekao sam da je sazrilo vrijeme za bistro sagledavanje zastupanih teza, koje su nastale daleke 1975. godine.

U biti, „kritička” valutacija sindikalizma – svakog oblika sindikalizma – trebala je krenuti od točke radikalnoga preokreta kapitalizma iz prve polovice osamdesetih. Glomaznost fiksnih postrojenja, rigidnost cijene rada i distribucije sredstava proizvodnje, makroskopska potreba postotka fiksnog kapitala naspram financijskoga, i još mnogo drugih elemenata, činili su kapitalističku „konjunkturu” vrlo nesigurnom a revolucionarna očekivanja vrlo privlačnima.

Svi znamo kako je internacionalni kapitalizam uspio prevazići naizgled nerješive uvjete, a u tom su pothvatu i sindikati odigrali značajnu ulogu. Prelazak s fiksnih postrojenja na robotizirana (zato prilagodljiva traženom proizvodu), pojava potražnje izmjenljive u kratkom roku, krajnja iskorištenost proizvodnoga kapaciteta, korištenje radne fleksibilnosti, i mnoga druga strukturalna umijeća i izmjene, sve bi to ostalo neostvarivo bez pravovremene podrške i nikad javno priznatog suučesništva sindikata.

Borbe, ograničene na prosti zahtjev obrane dohotka, sve više nagrizan zbog smanjene kupovne moći novca i nadasve zbog sve nepodnošljivijih uvjeta na radnom mjestu i u društvu uopće, srozali su svaki ostatak borbenosti sindikalnoga povjereništva. I male radikalnije sindikalne sastavnice su na kraju, da ne bi smjesta nestale, bile privučene u permisivnu orbitu važnijih i reprezentativnijih centrala.

Nakon što su omalovažili tradicionalnu borbu, povjerenu, u nekim drugim vremenima, incizivnim i divljim štrajkovima, sabota-

žama i bojkotiranjima, pravim i istinskim napadima na proizvodne strukture, nakon što je ova borba spala na banalne manifestacije, sve slabije i beznačajnije, sindikati su izgubili izvornu borbenost i samu ulogu valjanog sugovornika s kapitalom. Danas ne predstavljaju čak ni posredno oružje vlasnika protiv radničkoga nezadovoljstva, ne predstavljaju gotovo ništa.

Ova tvrdnja ne treba izgledati kao banalno deklariranje principa jednog ekstremista koji ne voli sindikalni otpor, ona ima svoje korištenje (budući da se radi o kritičkoj tvrdnji) u dubokoj transformaciji kapitalističke internacionalne proizvodnje iz polovice osamdesetih, transformacija koja se već gotovo realizirala i koja ima dvije osnovne karakteristike: s jedne strane skoro potpuni nestanak radničke klase, po svojem tradicionalnom sastavu, a s druge neiskorištenost sredstava za proizvodnju u nekoj drugačijoj perspektivi, osim u onoj koju je kapitalizam odredio, to jest klasno izrabljivanje.

Da boljem objasnim.

Radnička klasa, baš zbog nastalih izmjena unutar proizvodne komponente, zbog fleksibilnosti rada i smanjene stručnosti, raskomadana je na tisuću slojeva koji su naoružani jedan protiv drugoga. Radnička svijest se na taj način gotovo ugasila. Nema više prikladnih odgovora na sadašnju distribuciju proizvodnih odnosa. Nijedan radnik ne razumije više u kakvim se uvjetima nalazi spram izrabljivanja (koje kapital ostvaruje) i pokušava se snaći kako zna i može. Unutar same proizvodne jedinice novi organizacioni oblici pretvorili su grupu radnika u policajce nad drugom grupom, zato nema više konkretne solidarnosti, nema međusobne podrške, osim čisto simboličnih odgovora, kao na primjer pokoja platonska manifestacija za koju se obezbijede (zahvaljujući sindikatu) čak i prijevozna sredstva.

Na kraju, sama proizvodna struktura se toliko izmijenila da je postala neiskoristiva u revolucionarnom smislu. Drugim riječima, danas društvena revolucija ne bi imala što ekspropriirati iz ruku vlasnika, ne bi ni mogla sama upravljati proizvodnom formacijom koja je u cjelokupnosti od bitnog značaja samo u uvjetima koje

izrabljivačkih kriminalnih grupa, koje obilato snabdijevaju glasovima stranke na vlasti. Da bi se danas učinilo ono što se nije uspjelo realizirati kroz trideset godina potrebna je promjena vlasti, novi oblik djelovanja putem političkih napatuka, a de facto to je ono što žele talijanski sindikati: izrabljivanje radnika s novim perspektivama, novi gospodarski razvoj sa strukturnom transformacijom na uštrb radnika, ali sad je na njima red držati u rukama konce igre, kao švedske i njemačke kolege.

Ono što se određuje kao „definicija programa industrijalizacije koji je koherentan” poprima, u svojoj nebuloznosti, jednako beskorisna obilježja. Stvaranje novih industrijskih kompleksa na Jugu povlači određene učinke, drugačije od stvaranja istih kompleksa u razvijenim područjima. Dižu se cijene građevinskih zemljišta, širi se građevinska špekulacija. Raste građevinska industrija koja je izrazito intermitentna i ne osposobljava radničku klasu. Strojevi i postrojenja dolaze sa Sjevera, i zato ne dolazi do ubrzanja, a isto možemo reći i za trajna potrošačka dobra. Zaposlenost raste u terciarnom sektoru, u državnoj birokraciji, trgovini i građevinarstvu, a tek na kraju u samoj industriji (pošto treba prije nadoknaditi smrt tvornica i čitavih industrijskih sektora iz prošlosti). Kad se napokon počine primjećivati multiplikatorski učinak, on ubrzo umire ugušen distribucijom. Ovdje nećemo razmotriti teški problem različite ambijentalne reakcije na dovođenje industrijskih kompleksa u poljoprivredne zone.

I ovo je dio upravljačke vizije sindikata. Temeljni problem eksploatacije uopće se ne spominje. Djelujući na području Juga, lako je bivšem nadničaru, naviknutom raditi na polju četrnaest sati dnevno, predočiti kao manje tegoban osmosatni radni dan u tvornici. Sindikat dira u tu žicu u siromašnim i izgladnjelim područjima, dok na razvijenijim teritorijima razvija druge teorije.

Problemom tehnokracije i multinacionalnih kompanija opčinjeni su sindikalisti i, na žalost, mnogi drugovi, gubeći iz vida kapitalističku stvarnost koja je, i ostaje, sve do danas, kontradiktorna. Put (ali samo hipotetski) Hilferdingovog „kartela” je još jako dalek.

hodak fiksnom naknadom podesivom *ex ante* na temelju industrijskih prognoza stupnjeva produktivnosti. Sindikat se treba usprotiviti ovim tendencijama stabilizacije industrijskog društva". (FILTEA-CGIL⁶)

Analizirajmo još malo dublje, naizgled kontradiktorni, problem različitih ponašanja sindikalnih orijentacija.

Glede Juga, ispitajmo problem poljoprivrede. Tražiti „konsolidaciju i kvalifikaciju uloge južnjačke poljoprivrede” ne znači ništa. Konkretno, u poljoprivredi se susrećemo s dva proizvoda, elastične i rigidne potražnje. Ovi prvi su „siromašni” proizvodi, dok su drugi „bogati”. Prvi sadrže neka konstantna obilježja: cijene su sklone padanju i moraju imati potporu vlasti (bespovratna ulaganja države) ako se želi povećati produktivnost po hektaru. Tvornice koje su povezane s ovim proizvodima (na primjer, mlinovi s proizvodnjom pšenice) imaju gotovo stabilnu potražnju. Radi se o proizvodima koji ne koriste brojnu radnu snagu, stoga je nezaposlenost u područjima gdje postoji samo ovaj uzgoj endemična pojava.

Drugi proizvodi, oni „bogati”, imaju suprotne karakteristike. Radi se o voću, povrću, agrumima, proizvodima koji zahtijevaju irigaciju. Proizvodnja prvih proizvoda jednostavnija je u zaostalim krajevima jer potrebuje primitivni alat, ograničenu irigaciju, malo rada. Može doći do izmjene samo (s kapitalističke strane gledanja) izgradnjom velikih agrarnih industrijskih kompleksa, u koordinaciji s industrijskim strukturama koje su sposobne iskoristiti bogate poljoprivredne proizvode. Od svega toga nije se ništa realiziralo u Siciliji, osim pojedine realizacije u isključivu korist velikih magnata i zemljoposjednika.

Predložiti slična stajališta postojećoj vlasti je kao govoriti o užetu u domu obješenoga. Ova je vrlo dobro upoznata s prijašnjim nedostacima i objektivnom neizvedivošću razvojnog programa za Jug. Rečena neizvedivost je plod točno određenih interesa lokalnih

⁶ FILTEA, *Federazione Italiana Lavoratori Tessili e Abbigliamento*: Talijanska federacija tekstilnih radnika i odjeće

je postavio kapital. Sanjani prijelaz proizvodnih sredstava iz ruku izrabljivača u ruke izrabljivanih i početak društva slobodnih i jednakih, nije više moguć na jednostavan i izravan način, morat će se pronaći novi uvjeti proizvodnje i novi uvjeti života.

Ne postoji više jedan klasa koja čuva ovo blago kojim treba upravljati i koja će ostvariti revolucionarni prijelaz. Otvaraju se tisuće novih mogućnosti, neka su bolna, neka predivna, ali sva su daleka od klasičnih predodžbi svakovrsna sindikalizma.

Trst, 16. rujna 2003.
Alfredo M. Bonanno

* * *

COBAS¹ nastaju 1987. u sukobu sa službenim sindikatima, pogotovo sa sindikalnim Trojnim savezom (CGIL, CISL, UIL²). Najprije su se razvili na području školstva, da bi se zatim proširili na prijevoz i javne službe. Radi se o baznim komitetima koji ne proizlaze iz teoretske hipoteze koncilijarizma, već se razvijaju putem odbijanje sindikata, vrlo prisutno među radnicima polovicom osamdesetih. Ne sadrže čak ni ideologiju revolucionarnog sindikalizma.

CGIL danas nije pod jakim utjecajem ostataka P.C.I -a [*Partito Comunista Italiano*, Komunističke stranke Italije; nap. prev.], DS [*Democratici di Sinistra*, Lijevi demokrati; nap. prev.] ga danas ne može više kontrolirati, te nastavlja živjeti kao sindikat s vlastitom bojom ljevice, promicanjem (unutar određenih limita) sindikalnoga sukoba (nešto naprednijih zahtjeva spram ostala dvije komponente starog Trojnog saveza: CISL i UIL). Kriza CGIL-a je očividno bila jača nego u drugim sindikatima, budući da je u prošlosti bio snažno politički orijentiran sindikat. Analiza njegovih recentnih

¹ COBAS, *Comitati di base* [Bazni komiteti]: autonomni bazni sindikati

² CGL-CISL-UIL: tri najveća talijanska sindikata, često djeluju udruženi; CGIL je najveći talijanski sindikat, ljevičarske orijentacije, CISL demokršćanske, a UIL je bio vezan za nekadašnju Socijalističku stranku.

odabira, kao na primjer borba protiv nepravednih otkaza od strane poslodavaca, dokazuje da ne može djelovati na prave i istinske radničke mase, koje već dobro znaju da su potrebna drugačija sredstva (štrajk je, iako zahvaća sve sektore, sa suštinske točke gledišta postao diskvalificirano oružje), ali ne pronalaze snagu koja bi urodila spontanim značajnim akcijama, kao što su sabotaze, direktne akcije itd...

Mi smo, u Italiji, prisutni istovremeno dvjema stvarnostima i tu se nalazi, sa sindikalne točke gledišta, problem Juga.⁵

Zahtjevi za Jug su:

„Priprema velikih infrastrukturnih potpora (hidrogeološki sustav, vodoopskrba, konsolidacija planine, velike ceste i luke, priprema urbanističkoga plana nužnog za industrijski razvoj).

Konsolidacija i kvalifikacija uloge poljoprivrede Juga, usmjerene na selektivan način.

Definicija programa industrijalizacije koji je koherentan s ambijentalnim, gospodarskim i društvenim obilježjima područja Juga i njihovo uklapanje u integrirani plan za gospodarski teritorijalni razvoj.

Unapređivanje i usavršavanje javne intervencije, javnih troškova za investicije, politike stimulacije i potpore, školske i profesionalne izobrazbe, programa poduzeća s državnim udjelom.

Valorizacija rada niže produktivne klase Juga; danas inicijativu većine njih ponižavaju procesi unifikacije zemlje i ulaz u puke spekulativne vode koje natapaju Jug.” (CGIL)

Zahtjevi za Sjever su:

„Dva osnovna problema su: unutarinja konfiguracija Europe i njezin odnos sa SAD-om i SSSR-om.

Proces gospodarske integracije Europe vodile su poduzetničke grupe; kad je i postojala politička intervencija radilo se uvijek o posredovanju interesa, a nikad o autonomnom prijedlogu ciljeva i o efikasnoj pripremi sredstava; k tome, sindikalna prisutnost bila je potpuno marginalizirana i slaba.

Iz toga proizlazi potreba za autonomnim rastom u europskoj stvarnosti udruživih komponenata koje bi bile istinski izraz civilnog društva. Problem sindikalnog prisustva u ovom je okviru od kapitalne važnosti.

Jurnjava za efikasnošću ima diržističke i autoritarne ishode; moderne tehnike programiranja poduzeća smatraju osobe zaposlene u tvornici lutkama koje su podesive prema vremenu i ritmu utvrđenim u priručnicima; projekti nacionalnog planiranja smatraju do-

Nije baš sve bilo tako jednostavno [...], korporativne, sektoralne tendencije teško odumiru, uvijek izranjaju i zato iziskuju konstantnu borbu političke orijentiranosti.” (CGIL)

Korelacija između sindikata i političke moći pretvara se u svoju najstrašnju realnost: sindikal-kapitalizam. Ekonomska moć uvjetuje sindikalno upravljanje unutar reformističke sfere i na taj način usmjeruje napore prema „suupravljanju” moći, a ta nam je sutrašnjica vrlo bliska.

Stari i novi sindikalizam i kapitalizam

Sustavna kolaboracija, koju sindikat pruža teškom životu kapitalizma, poprima različite oblike u različitim razdobljima rasta ovog posljednjeg. Tvorničkom kapitalizmu, manufakturnom kapitalizmu, vezanim za uske tržišne vidike, bez jasnovitog multinacionalnog usmjerenja, kapitalizmu koji se može definirati „starog tipa”, pristajao je (a pristaje i danas u nerazvijenim područjima) također sindikalizam „starog tipa”, korporativan, vrlo ideologiziran u smislu egzaltacije rada (radnik čini sve), usmjeren poboljšanju dohotka, ali nadasve ambijenta (položaj unutar tvornice, sigurnost na radu, odnos s nadređenima). Multinacionalnom kapitalizmu, tehnokratskom, kapitalizmu kojim posredno upravlja država putem svojih financijera, s vrlo osobitom aritmetičkom logikom (teorija o profitnoj stopi postaje relativna), sposobnom isplesti gustu mrežu međunarodnih podrški, kapitalizmu koji se može definirati „novog tipa” pristaje danas (u razvijenim područjima) i sindikalizam „novog tipa”, očaran konfederalnim mogućnostima na europskoj i međunarodnoj razini, pomalo nesvjestan konkretnih mogućnosti moći koje ovakva teorija nudi, no ipak odlučan da ih iskoristi u trenutku konkretizacije. Tehnokratskom kapitalistu odgovara tehnokratski sindikalist. Velikom međunarodnom menadžeru, veliki međunarodni sindikalist.

⁵ Jug Italije.

Predgovor

Kad ove eseje pogledamo sa više od dvadeset godina distance shvatimo da sadrže neke zanimljive anticipacije. Ništa posebno, naravno, ali na ovom polju je sposobnost predviđanja bitnija od samog pojma „vidjeti”. Polovicom sedamdesetih godina svijet je još bio vezan za produktivnu rigidnost, Kapital se iz svojih utvrda branio posljednjim plodovima starog taylorizma. Nastojalo se na sve načine racionalizirati proizvodnju primjenjujući nove i složene tehnike kontrole vremena, reduciranjem mehanizama samoobrane koje je radnička klasa bila izborila tijekom jednog i po stoljeća izrabljivanja na lancu.

Iskreno, rezultati nisu bili sjajni. Problemi Kapitala su rasli i nastaviti će s rastom sve do polovice osamdesetih, kad će organizaciona promjena, spojem telematike i klasične tvornice, teza ekonomske politike zasnovane na fleksibilnosti i raščlanjenosti proizvodnje na teritoriju, rast tržišta uzrokovan razvijenim tercijarnim sektorom, osim dugih efekata prethodne naftne krize, stvoriti jednu potpuno drugačiju sliku.

Polovicom sedamdesetih godina radnička je klasa još monolitna u svojim kontraforima tvornice, gleda sumnjičavo na manevre Kapitala (mada se radi o manevrima koji kaskaju za teorijama starim pedeset godina) i priprema se na neumorni otpor na radnom mjestu.

Iz ovog su mentaliteta otpora sindikati, u to daleko i nestalo doba, crpili snagu i svoju vlastitu mogućnost preživljavanje. Predstavljati najnapredniju klasu u sukobu s vlasnicima proizvodnih sredstava, u shemi europskih ljevica (što se tiče uvjeta SSSR-a i SAD-a bila bi potrebna drugačija rasprava), davalo je sindikatima teoretsku

konzistenciju na koju nisu mogli polagati nikakva prava. Situacija je bila slijedeća. Ta ista rigidnost troškova proizvodnje (na prvom mjestu, radna snaga) s kojom se Kapital morao suočiti, zaodjenula je predstavnike ove iste rigidnosti buntovnom aurom koju su sami iskorištavali najbolje što su mogli.

Na koncu, ni sami anarhisti (ne shvativši baštinu čiji su nosioci bili) se nisu odmakli dalje od pokoje male revindikacije. Svi su, više manje zbijeni u europske organizacije sinteze, prihvaćali ideju o sindikalnom povjereništvu i gledali s divljenjem na švedske drugove, autore uspjeha SAC-a, koji je brojao gotovo milijun članova. Španjolski su se drugovi, u egzilu u Francuskoj, na sastancima CNT-a prisjećali kobnih grešaka španjolskog građanskog rata, ali ta kritika nije imala dovoljno žestine da bi nekadašnja djela jasno iznijela na vidjelo.

Drugačije nije ni moglo biti. Određenim uvjetima raspodjele sredstava za proizvodnju odgovaraju određene organizacione sposobnosti snaga otpora protiv eksploatacije.

Determinističko poimanje? Zasigurno ne. Tko uđe u kanalizaciju mora osjetiti smrad, po prirodnoj logici stvari.

Za uočiti mogućnosti kritike analize sindikalizma, u operaističkoj¹ atmosferi polovicom sedamdesetih, trebali smo se udaljiti od dominantnog mentaliteta, a u tom odmicanju od stvarnosti nismo smjeli pasti u zabludu da možemo utjecati na eksterno, baš zbog veće vjerodostojnosti kritike koju smo na taj način uspijevali izraziti. Na koncu, u tom dalekom razdoblju, narod je želio čuti sindikalni govor, želio je da tvornice imaju svoje sindikalne povjerenike koji bi štitili borbe i jamčili ishode, iako se na kraju sve svodilo na glorificirani ugovor nagizdan glupostima i malim ustupcima, koje su odmah protutale potrošačke cijene.

U suštini, fordovska (i taylerovska) ideologija je bila samo ekstremni pokušaj organskoga povezivanja Kapitala s Državom, kako bi se proizvodilo po centraliziranim razvojnim planovima, koji bi

¹ *Operaismo*: od talijanskog „operaio”, što znači radnik; tim su imenom na-

se smatrao sredstvom trebamo ga shvatiti kao sredstvo pripreme za revoluciju a ne kao sredstvo održavanja eksploatacije ili sredstvo pripreme za kontrarevoluciju. To je problem. Problem prisutnosti sindikata u društvu je politički problem moći, isto kao prisustvo bilo koje druge organizacije konkurentne državi. Konkretna dinamika razvoja ovog upravljanja poprima tako osobita obilježja da je ponekad teško i primijetiti proturječja na površini, što ne oduzima ništa pravoj suštini stvari.

„Dakle, osnovno je da radnik stekne moć i u društvu, ne samo u poduzeću, determinirajući potrebne društvene promjene. Sindikat treba preuzeti odgovornost ne samo za ovu životnu potrebu radnika, nego i narodnih masa, te za gospodarski, civilni i demokratski razvoj čitave zemlje.

U biti, za CGIL to nije nikakvo otkriće, samo logičan razvoj jedne političke tradicije. Naša je konfederacija, napose u najtežim trenucima, bila nositelj nacionalnih potreba i političkih prijedloga o radu, o obnovi i o gospodarskom i društvenom razvoju.” (CGIL)

U ovom smislu Malatestina teorija postaje prilično neizvediva, budući da joj uzor bio (ne zaboravimo) kipeći ambijent francuskog sindikata prije Prvog svjetskog rata, u kojem su anarhisti bili veoma aktivni, kad je djelovao Pelloutier, osnivač „Burzi rada”. Možda bi danas Malatesta, spram aktualne situacije, koja je zadržala istu suštinu ali poprimila zaista gnusan oblik, preispitao svoj stav.

Ovdje je program jasan: sindikat ima na umu upravljanje državnim gospodarstvom. Naspram očite nesposobnosti (po shvaćanju sindikalne birokracije) vladinih političkih operatera, smatra neophodnim, u interesu radnika, održavati izrabljivanje.

„Iz ovih se procjena, iz razmatranja uloge sindikata u društvu, oblikovala zajednička politika reformi, koja se, uz inicijative i borbe, sve više isticala i osposobljavala prerastavši na kraju u jedan opći politički okvir unutar kojeg se danas odvija čitav sindikalni pokret.

U biti, kako mogu radnici djelovati unutar sindikata? Radi se o jednom centraliziranom organu, k tome dodajmo još i činjenicu da samo povjerenici poduzeća imaju pravo na mobilnost, na informaciju, i dobro znamo na koji su način povjerenici odraz sindikalne strukture, a ne baze. Tipičan sindikalni potez je glasno hvalisanje sindikalnom snagom kad treba radnike nagovoriti na članstvo, ali ta ista golema snaga postane samo velika nesposobnost povezivanja i udarnih akcija kad je centralna direktiva protivna inicijativi baze.

Drugu tradicionalnu kritiku sindikata predstavljaju anarhisti, a usmjerena je protiv onog dijela anarhističkog pokreta koji ustraje na anarhosindikalizmu, kao što je nekad, jednosmjerno, insistirao na revolucionarnom sindikalizmu, i ne pokušavajući pronaći ograničenja i opasna proturječja sindikata uopće.

Možda jedna od najjasnijih diskusija na temu je ona između Monattea i Malateste, koja se 1907. vodila na Kongresu u Amsterdamu. Monatte podržava program u kojem bi sindikalizam i anarhizam pronašli svoje uzajamno upotpunjuju. „U svakidanim revindikacijama sindikalizam stremi koordinaciji radničkih napora, povećanju dobrobiti radnika putem ostvarenja nepotrebnih poboljšanja [...], priprema sveopću emancipaciju koja će se ostvariti samo eksproprijacijom kapitalizma.” (Monatte)

Malatesta, jasnovitošću koja priliči argumentu, rekao je: „Sindikalizam možemo prihvatiti kao sredstvo, ne može nikad postati cilj. I sâm opći štrajk, koji je sindikalistima sinonim za revoluciju, nikad neće moći biti više od pukog sredstva.”

Iste godine napisao je u „Les Temps Nouveaux”: „Sindikalizam, usprkos svim izjavama njegovih najgorljivijih partizana, sadrži u sebi, po naravi svog ustrojstva, sve elemente degeneracije koji su iskvarili radničke pokrete u prošlosti. Budući da se radi o pokretu koji ima namjeru zaštititi sadašnje interese radnika, morao bi se dakle prilagoditi uvjetima sadašnjeg života.”

Kao što ćemo dalje vidjeti, Malatestin je stav radikalniji, ali ne slažemo s njim u potpunosti. Nesumnjivo, sindikat nije cilj, ali da bi

pak bili u stanju nadzirati perturbacije tržišta. Zato su mislili, i nastavili misliti, da bi usvajanje prijedloga kapitala, u zamjenu za državno jamstvo, moglo toliko ojačati proletarijat da bi dobio snagu potrebnu za skok prema velikoj revolucionarnoj avanturi. Jačanje je najprije postajalo socijalna sigurnost, zatim, u zamjenu, mobilnost i jamstvo za izbjegavanje ekstremnih perturbacija, a na kraju uloga volana u potražnji, kako bi se osigurali prikladni nivoi produktivnosti.

Očevidan kompromis koji smo mogli vidjeti, mada s poteškoćama, na djelu u sedamdesetima, a ova je brošura djelovala u tom smjeru. Kolaboracionistička i garantistička uloga koju je sindikat oduvijek čuvao u sebi, kao prljavu dušu izdajnika, i koja na koncu izlazi na površinu podržavajući disoluciju prethodnog modela participacije i postajući samostalni proizvođač društvenog mira. Iz toga proizlazi slijedeći korak, naspram emerzije strukturalnih limita gospodarskog razvoja (u smislu determinističke sigurnosti glede budućnosti), u kojoj sindikat definitivno preuzima ulogu svjedoka radničke frantumacije, ne samo da ju je nemoćan zaustaviti (kakovog bi smisla imalo zaustaviti povijest!), već želi proces u tijeku razviti sve do krajnjih posljedica. Dramatična miopija marksističke analize ovdje pokazuje sve svoje tragikomične konsekvencije: nijedan društveni pokret ne može se osloboditi vlastite sudbine dok je do kraja ne ostvari. Na koncu ostaje samo pepeo loših pripitomljenih volja pod prozopopejom revolucionarnog jezika bez konkretnog osvrtanja na situacije borbe.

Isključen, fragmentiran, marginaliziran, razvodnjen u tisuću perspektiva, proletarijat kao antagonistička figura nestaje sa scene (ako je ikad igrao neku određenu povijesnu ulogu u velikom sukobu za oslobođenje od eksploatacije), ostavljajući iza sebe tragove izgubljene iluzije, mrtve drugove, izdate ideale, zastave u blatu.

Nova proizvodna realnost manifestira heterogenost koja je bila nezamisliva samo prije nekoliko desetljeća. Sindikat se brzo prilagođava, sudjeluje u razvodnjenosti, štoviše, njen je stvaralac i po-

ticatelj, prihvaća nizak intenzitet rada u zamjenu za povjereništvo koje je samo jedan od kotača, ali ne osnovnih, kapitalističkoga proizvodnoga mehanizma. Radni ciklus se rastapa na svjetskoj razini, prije nego što je granice i međe pomela revolucija odozdo, prevladalo ih je restrukturiranje odozgo.

Brošuru koju ponovno objavljujem nisam napisao u pretjerano receptivnom ozračju, naprotiv. Objavio sam je u časopisu „Anarchismo” (u drugom broju), koji je nedavno bio počeo izlaziti, 1975., kao šaka u oko talijanskom anarhističkom pokretu. Iduće godine engleski prijevod nije naišao na nimalo bolju recepciju.

Vrijeme još nije bilo sazrilo. U redu, a sada?

Sad je vrijeme sazrilo. Toliko je zrelo da neke od ovih teza mogu čak izgledati očigledne. Međutim, nisu takve. Stalo mi je da ovdje podsjetim na nekoliko teorijskih točaka za to što je jedna kritika sindikalizma i danas validna, iako ažurirana s današnjim uvjetima sukoba između isključenih i uključenih.

Danas su možda sindikati važniji nego u prošlosti, ali ne iz istog razloga koji ih je održavao 1975. (i nastavio do polovice osamdesetih), nego baš iz suprotnog. Dok su u prošlosti podržavali radničku klasu u njenim stavovima otpora, premda su istovremeno limitirali revolucionarna pulsiranja na područje dijaloga i ugovora, danas podržavaju Kapital da bi osigurali proizvodne rezultate u sveopćoj mobilnosti radne snage. Današnja funkcija sindikata sastoji se dakle od upravljanja popustljivošću proizvođača, od sudjelovanja u kretanju produktivnih masa iz jednog sektora u drugi, od prilagođavanja radne ponude na temelju potreba potražnje. Što znači ingerencija sindikata na vrhu i na dnu. Na vrhu u dogovorima s Kapitalom i Državom, glede raznih ugovora (danas samo od djelomične važnosti i teritorijalno diferencirani) i održavanja organskoga postotka nezaposlenosti ispod razine opasnosti; na dnu u stalnoj i kapilarnoj organizaciji zahtijeva, želja, snova, te čak i potreba,

zvani razni anarhistički i marksistički pravci u kojima radnička klasa zauzima središnje mjesto.

No, postoji još jedna vrsta neefikasnosti: „tišina”, uskraćivanje informacija. Pošto bazi nije dozvoljeno upravljati informacijama, mehanizam je vrlo jednostavan. Pogledajmo još jednom Motheovu analizu.

„Prvi način suprotstavljanja spontanom pokretu radnika je prekidom navika, obustavom naputaka: tišinom. Održavati tišinu je vrlo jednostavno pošto je tvornički tisak u rukama sindikalne birokracije, radnici nemaju nad njom nikakve kontrole.

Često se dešava da radnici koji su spremni krenuti u pokret odustanu kad shvate da ih sindikat neće podržati.

Ako se ovim oblikom pasivnosti ne uspije slomiti volja radnika, prelazi se na propagandu defetizma ili na demoralizaciju onih najtvrdokornijih. Metode sindikalne birokracije su slične metodama poslodavaca.

Cilj je nadasve razdvojiti, podijeliti. Sije se razdor među radnike putem sumnje i nepovjerenja. „Vi ćete štrajkati, ali drugi vas neće slijediti, mada kažu da će to učiniti. Napustit će vas usred samog štrajka.”

Diskreditiraju se najtvrdokorniji: „Ti, ti si za štrajk jer nemaš djece koju moraš nahraniti”. Prekoravaju se radnici koji žele štrajkati zato što nisu to učinili u prethodnim slučajevima.

Političkim argumentima pokušavaju se diskreditirati radnici skloni štrajku. Šire se lažne informacije o stanju u drugim sektorima, kao na primjer da drugi radnici nisu složni.”

Možemo na mnogo načina odrediti ovakvo ponašanje. Nemamo ih namjeru nabrajati. Ne iznenađuje nas brojnost i raznolikost metoda korištenih za blokiranje baze. Naprotiv, bili bi iznenađeni kad bi uspjeli naići na osobe koje još vjeruju u dobronamjernost sindikata. Primarni problem nije radnicima predočiti mane sindikata, trebaju nadasve pronaći način da se suprotstave tim manama, sastaviti ofenzivu protiv sindikata, unutar sindikata; ili, u sasvim drugačijem smislu, problem je početi graditi, iz početka i na drugom mjestu, efikasnu radničku baznu strukturu, horizontalno organiziranu, koja se temelji na direktnoj akciji.

Sindikata je samo organizacija javnih usluga i kao takva može imati više ili manje limitiranu efikasnost, ovisnu o djelotvornosti vlastite birokracije, no ne može krenuti drugačijom stazom, zasigurno ne revolucionarnim. Zanimljivo je vidjeti kako se razvija kočni mehanizam za inicijative baze. Pogledajmo što je napisao Daniel Mothe u „Socialisme ou Barbarie” (br. 13) u vezi štrajka u poduzeću Renault, kolovoza 1953.

„Prije četiri mjeseca taktika sindikata sastojala se od uzastopnih štrajkova. Ova je taktika dosegla vrhunac štrajkom sekcije 74 koja je dovela do zatvaranja čitave tvornice. Tada su radnici bili spremni djelovati ali pod uslovom da akcija ne bude ograničena na jednu ili dvije sekcije. Radnici su tražili ili opći štrajk ili ništa. U početku su dali maha inicijativi vjerujući da će i druge sekcije krenuti njihovim putem, no ubrzo su shvatili ne samo da ih druge sekcije nisu slijedile nego da su ih i sindikati svim svojim snagama pokušavali izolirati. Samo su tada odustali od štrajka.

Već nekoliko godina sindikalne metode borbe svodile su se na obustave rada, koje su mogle trajati pola dana, sat vremena, pola sata, petnaest minuta, ili na peticije koje su svi potpisivali, ili na šačicu povjerenika naspram voditelja sekcija. U kolovozu [1953.] radnici su shvatili da je potrebno sve obustaviti da bi se dostiglo opće preispitivanje plaća. Međutim, sindikati su pokazali otpor pokušavajući dovesti štrajk u zakonske okvire.

Na sastanku su radnici rado prihvatili prijedlog o odlasku povjereništva u ministarstvo. Sindikati su preuzeli zadaću formiranja povjereništva, ograničavajući ga na par radnika. Birokracija nije nikako mogla dozvoliti masovni protest, jer joj nije nimalo bilo u interesu prisustvovati pokretu koji bi natkrililo njene ciljeve.”

Ovdje se radi o tipu operativne neefikasnosti, koju bi mogli definirati kao „dobivanje na vremenu”. Sindikatu nije u cilju radikalizirati borbe, posljedice (pozitivne ili negativne) bi platili upravo sindikalni birokrati. Njihova je neefikasnost odraz urođenog kolaboracionizma, kongenijalne elefantijaze.

svih onih koji su još vezani za dohodak kako bi preživjeli (nije bitno da ovom dohotku korespondira istinita produktivnost robe u tradicionalnom smislu).

I tako, gotovo ne primijetivši (a anarhisti, kao i obično, učinili su sve kao bi zapazili fenomen samo u svojim marginalnim aspektima), u bazi se razvila naprednija ideja otpora, ideja Cobas-a. Naravno, ništa posebno, no ipak se radilo o nekakvoj indikaciji. Cilj je i dalje ostajao isti, revindikacija, ali ovdje se pažnja mogla usmjeriti na metode, to jest mogla je izroniti prevalentna važnost sredstava korištenih za dostizanje cilja. Ne znam da li je ikada spomenuta riječ „sabotaža” na sastancima ovih dobrih ljudi, ali zasigurno je razdaljina koje su ove bazne strukture prešle u odnosu na sindikate bila obilježena upravo navedenim problemom: napasti Kapital u njegovim ostvarenjima kako bi se potaknule bolje namjere, ili dozvoliti da prosti najnapredniji pregovori označe razliku?

Kao što sam više puta ponovio, radikalna diferencija je, nesumnjivo, uvijek ona označena napuštanjem metoda otpora i prelaskom na metode napada.

Da bi se metode napada sprovela u djelo (cilj može i ostati revindikacija) ne smiju se, kao prvo i osnovno, prepustiti nikakvim (sindikalnim i polu-sindikalnim) povjerenicima odluke o borbi. Zato sukob mora biti permanentan. Nijedna bazna organizacija (kao ni Cobas) ne prihvaća u potpunosti ovu tezu, neophodnu kako bi uopće mogli pričati o pravom i istinskom izlasku iz sindikalnog otpora.

Međutim, problem je višestraniji. Za razliku od onog što se zbivalo polovicom sedamdesetih danas je evidentno da je Kapital krenuo putem bez povratka. Telematika je omogućila definitivno raspršivanje radničke klase. To raspršivanje je vidljivo u prostoru, pošto je velika proizvodna katedrala na putu pulverizacije, često strateški locirana u pustinji (a ne u velikom gradu), no raskol je puno dublji, rekao bih intimniji, prodro je u proletersku svijest i zdrobio je, učinio pokornom, obradivom, upotrebljivom u svim smjerovima na koje sindikat upućuje a Kapital stavlja na raspolaganje.

Novi proizvođač koji je izašao iz navedenoga prevrata tradicionalnog produktivnog kapitalističkog ustroja prepušten je sâm sebi, nema više klasne svijesti, ne osjeća prisutnost drugih radnika, zaveden je lažnom konfliktuoznošću, unutar same proizvodnje, dobiva poticaje koji ga tjeraju da bude policajac i uhoda eventualnih antiproduktivnih ponašanja svojih starih radnih drugova, ne drži više u šaci sredstva rada koja mu ne pripadaju a želi ih prisvojiti (ta je sredstva gotovo uvijek telematska tehnologija virtualizirala), ne sanja više drugačiji svijet, oslobođen prinudnog rada, svijet u kojem bi sredstva proizvodnje, napokon eksproprijirana, mogli sačinjavati temelj zajedničkog sretnog života, kolektivnog blagostanja. Preživljava, pazi da ne bude izbačen iz kruga fleksibilnosti: danas zavarivač, sutra vrtljar, zatim nekrofor i slastičar, a na kraju vratar. Preživljava i jedina sreća kojoj želi svojoj potomcima je bilo kakav dohodak, u perspektivi kulturalne degeneracije koje više nije ni svjestan, bilo kakav dohodak da bi preživjeli. Jučerašnji snovi, snovi — zašto ne? — o revoluciji, snovi o konačnom uništenju svakog izrabljivanja i svake moći, su umrli. Danas leži smrt u srcima, smrt i preživljavanje.

Danas, u trenucima kad gotovo sve što treba učiniti mora krenuti iz početka, dok se nad čovječanstvo spušta nevidljiva magla tehnološke obmane, potpuno je neophodno ukloniti zapreku sindikata da bi se moglo krenuti naprijed. A ovaj tekst, koji je označio početak sumnje u sindikat, bilo koji sindikat, i u takozvani anarhistički, postaje ponovno koristan.

Catania, 6. siječnja 1998.
Alfredo M. Bonanno

jen operativne neefikasnosti, tipične za ovu strukturu. Pogledajmo nekoliko konkretnih primjera.

„Shvaćamo odvratnost koju kod mladeži, gladne pravde, časti i čišćenja, izaziva dekadencija režima, sa svim popratnim sadržajima, kao što su skandali, koristoljublje, pornografija i kriminal.

Prisustvujemo pravoj invaziji korupcije, perverzije i nemoralnosti. Ništa nije pošteđeno, ni tisak, ni književnost, ni kinematografija.

U nekim se ambijentima rado brkaju kreativna sloboda i intelektualna dekadencija, možda će nas optužiti da padamo pod utjecaj puritanizma: nema veze [...]. Vrijeme je da se oni koji su među nama ostali vezani za moralne, kulturne i ljudske vrijednosti, dignu u njihovu obranu, bez obzira na političke ideje ili vjeroispovijest.” (G. Seguy, 6. rujana 1973.).

Znamo iz djela mnogih vjerskih očeva što znači kad se revolucionarne namjere baze preusmjere ka obrani apstraktnih moralnih vrijednosti; znamo da ovakve propovijedi ostaju iste u ustima inkvizicije, fašizma, predsjednika industrijskog udruženja ili pak najvažnijeg francuskog sindikalista današnjice, predsjednika moćnog CGT-a.

Uvijek je vidljivo kako se sindikalni čelnici brinu da ne naruše previše odnose sa suprotnom stranom. Na primjer, kad smo gore spominjali žalopojke o nedjelotvornosti komisija za zapošljavanje, jedna od točaka koja je zabrinjavala sindikat odnosila se na vlasničko gubljenje vremena.

„Postoji jedan zajednički aspekt u razvoju, ili bolje rečeno u degeneraciji, modernih sindikalnih organizacija čitavog svijeta: njihovo zbližavanje i stapanje s državom.

Taj je proces svojstven svim sindikatima, neutralnima, socijaldemokratskima, komunističkima i anarhističkima. Ova činjenica samo dokazuje da sklonost stapanju s državom nije svojstvena ovoj ili onoj doktrini, ona je rezultat društvenih uvjeta koji su zajednički svim sindikatima.” (L. Trocki)

Točna procjena. Ali i u Trockijevom slučaju nailazimo, kasnije, na stranačko riješenje. Nije poanta u efikasnosti, nego u suradnji.

sindikalnim borbama, ali ipak možda već zamislive, kao što ćemo dalje vidjeti. Jouhaux vrlo dobro podržava teoriju koja je zauzela mjesto mitskih namjera sorelskog tipa: „Revolucionarno djelovanje mora unijeti u djelo, u realnost, što veći broj bitnih ostvarenja, koja ne podrazumijevaju definitivne reforme nego društvene promjene [...]. Ne samo zato što ove pridonose neposrednom poboljšanju radničkih uvjeta, već su i, najvažnije, nosioci mogućeg društvenog napretka, moguće naobrazbe, intelektualnog uzdizanja, jer su korak bliže Revoluciji, jer su pobjeda nad snagama prošlosti”.

Dok je gramscijevska kritika završavala stranačkim rješenjem, kritika revolucionarnog sindikalista, nasljednica Pelloutijera i Delesallea, okončava se u samom sindikalizmu. Propada kritička pretpostavka učinkovitosti i ostaje sindikalna ideologija: zametak države u buržoaskoj državi. Ne mogu pojmiti da sindikat, kao i politička stranka, može dovesti do društvene revolucije, ali može determinirati revolucionarne uvjete (usporedno s razvojem drugih uvjeta), kao što ih i zaista determinira kapitalizam (u svojem procesu eksploatacije). Nakon revolucije (ako želimo da to ona zaista i bude) neće moći postojati ni stranke ni sindikati, kao što neće moći postojati kapitalizam; samo će bazne organizacije radnika, raspoređene u federacije gospodarskog, a ne političkog, karaktera biti strukture budućnosti, u suprotnom ćemo morati započeti sve iz početka.

Ovdje pada još jedna kritika, neizravno sadržana u optužbi za birokratizaciju, kritika sindikalnoj efikasnosti. Birokrati bivaju optuženi zbog njihovog opiranja pritiscima baze kako bi se krenulo određenom stazom, obično stazom najžešćih borbi (divlji mačak) i direktnih akcija. Stvar je istinita i lako dokaziva. Osobno sam učestvovao u okršajima sa „sindikalom policijom” tokom manifestacija. Ti su okršaji bili toliko brutalni (i glupi) da bi im čak najratoborniji (i najgluplji) fašisti pozavidjeli. U svakom slučaju, važno je zapaziti da neefikasnost sindikalnog vodstva ne zavisi o pogrešnoj viziji čelnika, ona je bitan dio samog sindikata. Po nama, čak i direktna akcija koja se ostvari (ovo je ekstremna pretpostavka) unutar sindikalne dimenzije gubi svoje značenje i lako postaje pli-

Kritika sindikalizma

Dok se s jedne strane sve više širi među radničkom klasom ispravna deziluzija o konkretnim sposobnostima borbe sindikalnih organizacija, s druge pak strane ustraju čudni ostaci, da ih tako nazovemo, sindikalne ideologije.

To je svjetlost činjenica, zasljepljujuća u svojoj nagosti, koja doводи do ovog nepouzdanja, do dezertiranja štrajkova, do korporativnog mentaliteta, do odbijanja borbe; svjetlost činjenica koje su pretvorile sindikat u kovni alat u rukama poslodavaca. Inverzno, greška u perspektivi, analitički nedostatak, zaostaci operaizma, tjeraju mnoge druge da perpetuiraju sindikalnu ideologiju.

Vrijeme je, po nama, da se ulože svi mogući napori u razjašnjavanje nekih esencijalnih stvari, kako bi objasnili drugovima anarhistima da nije dovoljno zastupati anarhosindikalizam da bi se živjelo „u zbilji radničkih borbi”, već je potrebno poznavati i razumjeti što zaista revolucionarno sadrži sindikalizam općenito, a i sâm anarhosindikalizam. Na taj način možemo primijetiti kako neki obrasci, praznog značenja, služe samo prikrivanju nemoći i neefikasnosti nekih napora, ali ne zbog nedostatka dobre volje ili revolucionarne sposobnosti, već samo zbog greške u perspektivi, zbog nepoznavanja stvarne ograničenosti alata.

Pokušat ćemo dokazati da je sindikalizam ograničen ne samo zbog degeneracije njegove strukture (povezane s evoluiranjem zadataka i povećanjem broja pristalica), već je ta ograničenost svojstvena odnosu između same strukture i kapitalizma. Istražit ćemo navedeni problem u odnosu na tradicionalne kritike sindikalne ideologije i pri svjetlu aktualnih ciljeva sindikata, na njegovo različito postavljanje naspram upravljačkih izmjena kapitalizma. Proučit će-

mo granice revolucionarnog sindikalizma i anarhosindikalizma, te opservirati na koji način neki defekti opstaju i unutar ovih sindikalnih rješenja. Na kraju ćemo zaključiti novom vrstom kritike, koju smatramo destruktivnom po sindikat (ovakav kao što je danas), kojoj je cilj dokazati da je u osnovnim nukleusima proizvodnje nemoguće primijeniti direktnu akciju u okvirima sindikalizma. U revolucionarnom trenutku posljedice ove neizvedivosti bit će vrlo teške, ali poprimaju isto toliko teške aspekte i u fazi tranzicije.

Smatramo da je osnovni zadatak radnika uništenje sistema eksploatacije i stvaranje potrebnih temelja za proizvodnu strukturu u kojoj se može, kad nestane izrabljivanja, započeti gradnja odozdo, to jest od čovjeka. Da bi to ostvarili trebamo preživjeti, a da bi preživjeli trebamo oduzeti kapitalističkoj gramzljivosti ono što nam je potrebno. No, ova velika istina ne smije zasjeniti i staviti u drugi plan drugu istinu, tj. borbu za ukidanje eksploatacije.

Sindikalizam danas: njegovi konkretni programi

Mogu se sažeti u suradnju sa proizvodnom strukturom kapitalizma. Na to ne trebamo gledati posramljeno. Pošto je zadatak sindikata „zahtijevati”, da bi se „zahtijevalo” potrebno je najprije sačuvati život i učinkovitost suprotne strane jer će u suprotnom izostati konkretni argument zahtijeva, a time i sâm smisao postojanja sindikata.

„Politički prijedlog VIII Kongresa CGIL-a artikulira se putem usvajanja gospodarskog i socijalnog razvojnog programa, putem političke transformacije koja će osigurati zemlji potpuno iskorištavanje svojih resursa, faza oživljavanja produktivnih i moralnih energija, obnova koja se ne bazira na žrtvovanju i izrabljivanju masa”. (CGIL)

Radi se o nečemu s čim se kapitalisti mogu bezbrižno suglasiti. Ima samo jednu manu: neostvarivo je. Ne zato što kapitalisti (zli i pokvareni) to ne žele, nego zato što ne mogu. Gospodarski i so-

Kao što vidimo, zaista postoji znatno razilaženje glede očekivanja i djelovanja unutar sindikata, ali u svjetlu činjenica ostaje samo jedna logična istina: kolaboracionizam. Kako u nijansi marksističkog autoritarizma, tako i u sjeni kršćanskog posibilizma, sindikati se jednostavno ne mogu riješiti svoje prave vokacije: sve jače i brojnije sudjelovanje u vlasti i u izrabljivanju radnika.

Uzmimo za primjer Gramscija⁴. On piše: „Povijesna zbilja dokazuje da mada čisti korporativni otpor može biti, odnosno već je, najkorisnija platforma za organizaciju širokih masa, on se međutim u jednom određenom trenutku, to jest kad se kapitalizmu sviđi, koji u državi i u bijeloj straži ima jedno vrlo snažno sredstvo industrijske prisile, može ukazati kao nekonzistentna prikaza. Organizacija opstaje, proletarijat ne gubi svoj klasni duh, ali organizacija i klasni duh se izražavaju kroz raznovrsne pojave oko političke stranke, koju radnička klasa prepoznaje kao svoju stranku; čisti korporativni otpor postaje čisti politički otpor”.

To je Gramscijev izlaz iz krize: komunistička stranka, stranka radnika. Neizvedivost borbe na strukturnom polju, premještanje na nadstrukturnu razinu te implicitno djelovanje na strukturu. Plan kao svaki drugi, koji nas ovdje ne zanima. Bit ove kritike sindikalizma je njena autoritarna pristranost, njena podrška ideologiji predvodničke stranke.

Možemo i na drugačiji način kritizirati stanje današnjeg sindikalizma, kao što to na primjer čine revolucionarni sindikalisti. Oni optužuju sindikat za skleroziranje i za birokratizaciju, prigovaraju mu glad za vlašću. „U Internacionali ne može postojati problem novčane korupcije pošto je presiromašna [...]. No, postoji i drugačiji tip korupcije koju nažalost Internacionala ne može izbjeći: oholost i ambicija”. (Bakunjin)

U biti, strukturno povećanje u količinskom smislu otvara obzore moći (ili oholosti, kao što je govorio Bakunjin), nezamislive u prvim

⁴ Antonio Gramsci: marksistički teoretičar, jedan od utemeljitelja talijanske Komunističke stranke, te njen predsjednik u 20-im godinama XX st.

Monopolna koncentracija kapitala i sindikalna koncentracija rada, u sukobu u kojem nijedna strana ne može nadvladati drugu. Spor se ne rješava i svaka odgoda ide u korist izrabljivačkoj klasi, koja može na taj način nastaviti s eksploatacijom čak i kad više ne bi postojali za to objektivni uvjeti.

Ova kritika nije pogrešna, samo se često koristi na krivi način, ovisno o političkim interesima analizatora.

Kad naglašavamo kritiku sindikata, obično prešućujemo, možda nehotično, objektivne razlike koje postoje, na primjer u Italiji, među različitim konfederacijama. Međutim, konkretna rasprava o tim razlikama odvela bi nas vrlo daleko od našeg problema. Mada se CGIL prije kongresa u srpnju 1973. doimao kao veoma „zahtjevan” sindikat a ponekad i prosvjednički, na tom je kongresu postao „raspoloživ za suradnju glede rasta proizvodnje i potpunog iskorištavanja raspoloživih resursa”. (Lama, u dnevnim novinama „L’Unità”, 29. srpanj 1973.). Što se CISL-a tiče, ne mogu ni u kom slučaju dovesti u sumnju njegovo oportunističko ponašanja prema CGIL-u, njegovu vezu s *Democrazia Cristiana*³, njegov kolaboracionizam. Ovdje prenosimo jednu kritiku koju je CISL uputio CGIL-u: „CGIL-u nije cilj prilagoditi zahtjeve granicama izdržljivosti gospodarskog sustava, njemu je, naprotiv, u interesu forsirati stanje nastojeći preći točku gospodarske ravnoteže kako bi oslabila, dovela u poteškoće, ako je moguće i u krizu, političku vlast.” (E. Parri)

Posljednjih nekoliko godina primjećujemo zaoštavanje politike CISL-a, mada je prilično beznačajno, osim u svrhu mogućeg budućeg ujedinjenja triju velikih konfederacija. Iz čega proizlazi polemika s desnicom CISL-a. (Scalia)

Sporednu ulogu, glede pregovora, igra UIL, koji je teoretski treća sila između autoritarnosti CGIL-a i provladinog CISL-a. Nema smisla govoriti o žutom, javno prizatom fašističkom sindikatu (CISNAL).

³ *Democrazia Cristiana* [Kršćanska demokracija]: stranka desnog centra koja je bila na vlasti od drugog poraća do početka devedesetih.

cijalni razvoj (u kapitalističkom upravljanju proizvodnjom) može se realizirati samo putem sve intenzivnijeg izrabljivanja radnika. Ekonomisti još nisu pronašli alternativan odgovor na ovo rješenje, mada ga traže od Keynesa nadalje, što sindikati dobro znaju.

„Dobro znamo da na cijene utječu dvije komponente, jedna je vanjske naravi, tj. u Italiji se odražava ono što se zbiva u drugim zemljama, nadasve u onima s kojima smo u financijskim i trgovačkim odnosima; drugu komponentu sačinjavaju monetarni manevri, koje neposredno reflektiraju na cijene u našoj zemlji poslodavci i vlada.”

Nismo bili u stanju reagirati učinkovito na ono što se zbiva u inozemstvu. Ono što nas u Italiji pogađa je bezglavost s kojom poslodavci i vlada djeluju na trostrukom terenu: a) sručiti na radnike, na narodne mase, posljedice krize povećanjem cijena i devalvacijom valute; b) oduzeti, jednim te istim potezom, ono što radnici i umirovljenici uspiju iznuditi kroz brojne borbe: povećanje dohoda i mirovina; c) zatim uperiti prstom na sindikate, na radnike, na njihove zahtjeve za poboljšanjem, kao na odgovorne za krizu i povećanje troškova.” (CGIL)

I u ovoj tvrdnji, naizgled tako konkretnoj, vrebala sjena nečeg nezrečenog: pojava rasta cijena je urođena kapitalističkoj ekonomiji, kojom se veoma okoristila u rastućoj fazi, i unutar određenih granica, da bi kasnije osjetila sve negativne posljedice. Ustrajnost na proizvodnji uštede, nesposobnost individualizacije bitnih investicija, nužno prihvaćanje konzumizma, sindikalna suradnja pri ulasku radnika u konzumističku perspektivu. Aktualna kriza bila bi se pojavila mnogo prije (već krajem 50-tih) da nije bilo ove perspektive (sjetimo se Vallettijeve teorije i malog automobila za sve Talijane¹), čega su sindikati vrlo dobro svjesni. Rast cijena je prirodna pojava kapitalizma, a ne slučajna. Nije posljedica lošeg upravljanja ili

¹ *La tesi di Valletta* [Vallettijeva teorija]: rukovoditelj tvornice FIAT od dvadesetih do šezdesetih godina XX st.; kolaboracionist u doba fašizma, a zatim doživotni senator.

nepovoljnog stanja (naftno bi se pitanje u ovom smislu trebalo produbiti), niti monetarne špekulacije iz čistog užitka u igri „malog tipografa”, već odgovara objektivnim potrebama kapitalističkog sistema. Sindikati se, u svojoj ulozi partnera sistema, ne žale na to, krivo im je samo što suradnik svaljuje baš na njih svu odgovornost nečega što su zajedničkim radom stvorili.

U dimenziji ekonomske logike sindikalni prijedlozi mjera za monetarnu stabilnost imaju istu vrijednost kao i optužbe kapitala protiv sindikata kao determinantnog uzroka krize: nekvalitetna demagoška sredstva.

„U poljoprivredi trebamo radikalno izmijeniti do sada provedenu politiku, koja je dovela do sadašnjeg lošeg stanja, usprkos ogromnim uložnim financijskim sredstvima.

Ne možemo i dalje tolerirati postojanje odsutnog vlasništva, parazitskog prihoda, arhaičnih ugovornih odnosa, kao što je napoličarenje. Neprihvatljivo je postojanje velikih neobrađivih zemljišta ili loše obrađivanih da bi se proizvodnja koncentrirala u mala, takozvana optimalna poduzeća, dok ogromna masa radnika ostaje nezaposlena, prisiljena ili na emigraciju ili na život u siromaštvu, da bi zatim bili primorani trošiti na tisuće milijardi na uvoz prehrambenih proizvoda ili na štete od poplava.

Poljoprivredi treba namijeniti velika financijska sredstva za:

a) investicije usmjerene valorizaciji resursa tla, vodoopskrbi, pošumljavanju i hidrogeološkom uređivanju

b) posredne investicije i kreditne olakšice za izmjenu metoda upravljanja i kultiviranja u odnosu na razvojne planove po zonama;

c) ekspanzija zootehničkog i vinogradarskog sektora, voćarstva i povrćarstva; poboljšanje uzgoja blitve, maslina i duhana;

d) mjere u korist seljačkog udruživanja i kooperacije, te reforma poljoprivrednog kredita;

e) inicijativa državnih participacija u svrhu industrijske prerade i distribucije poljoprivrednih proizvoda;

Što se radnika i seljaka tiče (više ovih nego onih), oni su potpuno svjesni limitacija sindikata. „Indiferentnost prema sindikatima je toliko proširena da odgovorne osobe teško pronalaze kandidate za povjerenike. Često povjerenik nije izabran, ali razlog ne leži, kao što bi se dalo naslutiti, u većem broju kandidata u odnosu na broj raspoloživ mjesta [...], već u problemu što mnoga mjesta povjerenika ostanu upražnjena jer izabrani daju ostavku odmah nakon izbora.” (Andrieux et Lignon, *L'Ouvrier d'aujourd'hui*, Paris, 1960).

S druge pak strane sistem je toliko integriran da može, ponekad, djelovati brže i bolje od sindikalnog sudjelovanja.

„Često [...] su nas okupljali u jednu sindikalnu dvoranu da razgovaramo o pritužbama radnika i o načinu njihova rješavanja. Kad sam napokon uspio dogovoriti za sutrašnji dan sastanak s upravom, problem je već bio riješen, a sindikatu nije porastao ugled zato što je povoljno zaključio spor. Izrodila se borba između suprotnih lojalnosti [...]. Poduzeće danas pruža svojim zaposlenicima sve one stvari za koje smo se mi borili. Potrebno je stoga otkriti što još radnik želi a poslodavac mu ne želi pružiti [...] Još i dalje tražimo.” (United Automobile Workers — U.S.A.).

I za kraj, glede pitanja suradnje, naplaćivanje duga: „Još jednom govorimo drugovima iz F.O. i iz C.F.T.C.: nije točno da je vlada presuglasna sa sindikatima, nego premalo. Zajedno tražimo da država zaista ispuni svoje obaveze prema sindikalnom pokretu” („L'Humanité”, lipanj 1964.).

Tradicionalne kritike sindikalizma

Mogu se sažeti u identificiranju određenih granica razvoja sindikata. Sindikat se rađa kao opreka kapitalističkoj eksploataciji radničke klase, to jest rađa se iz objektivne povijesne okolnosti koja evoluirala kroz vrijeme. Iz toga proizlazi i evolucija strukture i zadaća sindikata.

ali provizornost mandata sprječava da lik radničkoga povjerenika, mada tek u povojima, usvoji ove primjere.

Za stvaranja istinskog radničkog povjereništva ipak nije dovoljno imenovanje s trajnim mandatom, povjerenike trebaju priznati i činovnici u sklopu tvornice.”

Međutim, stvarnost je ponešto drugačija. Radnici nemaju povjerenja u sindikate. Postaju njihovi članovi jer misle da mogu dobiti podršku u slučaju otkaza ili svađe sa šefom, jer misle da su „općenito” zaštićeni. Mehanizam štrajkova im je obično dovoljan dokaz besmislenog i degradirajućeg zadatka na kojeg su spali sindikati. Nova komedija koje ove organizacije glume igra se unutar komisije za zapošljavanje.

„Treba potpuno preispitati pitanje zapošljavanja. I nije problem samo u činjenici da nismo uspjeli pretvoriti komisije za zapošljavanje u pokretačku snagu borbe za zapošljavanje, štoviše, tu se radi o brojnim drugim aspektima problema, koji se tiču: strukture i funkcionalnosti zapošljavanja u poljoprivredi (nepostojanje ureda u mnogim općinama i naseljima, nedostatak večernje smjene savjetnika, što bi impliciralo, kad bi se pridržavali zakona, ne samo gubitak vremena poslodavcima nego, i nadasve, gubitak radnih dana poljoprivrednim radnicima); apsurdnosti i neozbiljnosti takozvane ljestvice pri zapošljavanju u svim sektorima.

Naravno, ne govorimo o povratku trgovanja na ulici, ali nedvojbeno da moramo ispraviti stanje. Ne možemo preuzeti odgovornosti koje nisu naše. Ne možemo istovremeno upravljati nezaposlenošću i biti paravan administrativne birokratske strukture koja se ne želi preoblikovati i prilagoditi vremenu i zahtjevima, koja opstaje samo da bi prebacila legitimne zahtjeve radnika na sindikate umjesto na one koji su zaista odgovorni za ovakvo stanje stvari.” (CGIL)

Nemojmo ometati poslodavca nepotrebnim obrascima, ionako se radi uvijek o jednoj te istoj priči, ali nemojmo ni previše otvoreno glumiti komediju, nemojmo dozvoliti da radnik uoči našu neefikasnost i tromo udovoljavanje direktivama kapitala: to je srž problema komisija za zapošljavanje.

f) program državnih intervencija glede uvoza prehrambenih proizvoda” (CGIL)

Traži se razvoj industrije i poljoprivrede koji će jamčiti uklanjanje nejednakosti sistema. Nepotrebni troškovi u poljoprivrednom sektoru, zaprepašujuće povećanje uvoza i napuštanje sela. Kapitalizmu bi trebao biti dragocjen ovaj plan sanacije, kojemu je jedina mana utopizam. Nisu baš sasvim jasne nakane ovog plana: ohrabriti sitno vlasništvo (na štetu neobradivih veleposjeda) ili restrukturirati velike poljoprivredne industrije većom državnom podrškom? Prva alternativa je u sukobu s europskom gospodarskom realnošću, pošto ova ne dozvoljava postojanje marginalnih poduzeća, druga pak nije baš prihvatljiva kapitalističkom ukusu jer bi širenje poljoprivredne industrijalizacije dovelo do povećanja zemljoradničke klase. Gospodari su svjesni da stvaranje sitnog vlasništva ne bi riješilo problem opskrbe prehrambenim proizvodima, dok bi stvaranje mreže velikih poduzeća u sektoru dovelo do potpunog obrata u tradicionalnom nadzoru, kojeg sprovodi seoski paternalizam. Sindikati su svjesni da bi im borba za sitno vlasništva (zaposjedanje neobradivih površina) vratila pouzdanje seljaka, ali su ipak skloniji viziji homogenije klase kao što bi mogla biti buduća zemljoradnička klasa, uzimajući u obzir poteškoće pri kontroli i upravljanju prvom. Interesi koji se doimaju proturječni, začudo su u skladu: dok se govori o seljačkom udruživanju misli se u biti na emilijanske² zadruge, kojima je upravljao PCI; kad se spominje eksproprijacija nikad obradivih zemljišta imaju se na umu borbe za prisvajanje zemlje koje su povratile popularnost PCI-a nakon rata.

Ono što sindikat zapravo želi je, u svojoj perspektivi postupnog širenja dominacije, vladati nacionalnim gospodarstvom na temelju nekih centralističkih zamisli. Evo što kaže CGIL o odnosu sindikata i državnih institucija.

„Ne možemo se nikako složiti s tvrdnjom da bi sindikati morali ostati izvan državnih institucija jer jedino političke snage smiju nji-

² Pokrajina u središnjoj Italiji, poznata po ljevičarskoj usmjerenosti

ma upravljati. Tko tako razmišlja nije shvatio novi oblik sindikata, njegovu funkciju, koja ne smije biti ograničena samo na tvornicu, treba se obratiti društvu, ali ne u ulozi psa čuvara gospodarskih i socijalnih struktura, već borca i aktivnog čimbenika usmjerenoga na izmjenu samih struktura, za razvoj, gospodarski i socijalni napredak.

S druge strane nije ni prihvatljivo naše sudjelovanje u institucijama kojim bi postali suodgovorni bez mogućnosti aktivnog utjecaja”. (CGIL)

Moć na koju se polaže pravo ovdje je jasno prikazana: djelovati na poluge pod-vlade kako bi se, posredno, učinilo više mjesta sindikalnoj organizaciji u širem okviru gospodarskog upravljanja državom.

A baza? U kakvom je odnosu sindikat s njom? Na koji se način traži njeno mišljenje glede ovih odluka? Koji su to sistemi koji filtriraju odluke vrha, kao na primjer sudjelovanje u gospodarskom upravljanju državnim institucijama, i posljedice koje ove odluke imaju na radnike?

„Sindikalni čelnici moraju imati stalnu podršku u povjerenju zastupanih i moraju biti sposobni pretvoriti ovo povjerenje u kreativnu snagu”. (G. Ramal, Ministar sindikalnih odnosa španjolske vlade, izjavio 1971). Kao što vidimo, problem je isti kao u španjolskom fašizmu. Sindikalni čelnik je posrednik koji treba stvoriti prikladne uvjete za najbolje moguće kapitalističko upravljanje.

Zbog toga je sindikatima reorganizacija jedna od najvažnijih točaka. Unutar poduzeća se stare interne komisije zamjenjuju tvorničkim vijećima (kojima, jasno, upravljaju sindikati), a izvana se očekuje čvrsta veza između tvornice i društva. Zato se pojavljuju područna vijeća, eksperimentalne teritorijalne strukture usmjerene jamčenju sindikalne prisutnosti u inicijativama koje bi mogle razviti opasnu autonomiju.

U tom smislu, sama konkurencija između različitih sindikalnih organizacija prelazi u drugi plan: najvažnija je vlast. To je priprema

za velike zadaće vladanja koje ih očekuju u budućnosti, na koje nailazimo u središtu problema povjerenika.

„Moramo hrabro promicati nove čelnike, nadasve radnike i zemljoradnike.” (CGIL) Kardinalni lik sindikata je povjerenik. Možemo ga usporediti, zamjenjujući odnos, s likom menadžera u kapitalističkoj strukturi: s jedne strane garantira kontrolu proizvodnje, s druge jamči ispunjavanje financijskih obaveza izračunatih znanošću i državom. Povjerenik radi sličnu stvar: s jedne strane garantira opstanak sindikalnog smjera u poduzeću (koji bi mogao biti, a često i je, u kontrastu s neophodnim potrebama sindikata), s druge tješi zabrinute kapitaliste koji se ne žele baviti pobunjenim, kontradiktornim masama, nesposobnim govoriti jezikom iniciranih; masa koja bi lako mogla krenuti konkretnijim putem.

Evo što kaže prof. Carerlynck (s pariškog Pravnog fakulteta), autor *Uvoda u Statutu povjerenika i članova odbora poduzeća* (1964.), temeljno štivo francuskog sindikata (CGT): „Točka sudara, koju u pravu rada predstavlja poduzeće, ne može se uravnotežiti putem prinudnog i organiziranog pregovora u kojem se konfrontiraju samo zaposlenici i uprava. Rješenje leži u čvrstom dijalogu između ovih zaposlenika i sindikata, koji na taj način materijalizira svoje pravo na akciju, unutar samog poduzeća: monopol predstavljanja lista kandidata od strane predstavničkih sindikalnih organizacija, permanentni nadzor s mogućnošću opoziva tijekom mandata, sudjelovanje jednog sindikalnog povjerenika na zasjedanjima tvorničkog odbora i sastancima predstavnika zaposlenika: na kraju tvornički dogovori između sindikalnih povjerenika, ali *ne i zaposlenika*.” (Naš kurziv).

„Suprotnost interesa poslodavaca i radničke klase ne može zasjeniti stvaranje zajedničkih organa. Mada je ta suprotnost ponekad i nasilna, ne znači da isključuje dijalog, naprotiv, između činovnika i radnika mjesto svakodnevnog susreta ostaje poduzeće, u kojem se postojanje zastupnika osoblja pojavljuje kao prijeka potreba.

Tokom štrajkova radnici su gotovo uvijek međusobno spontano imenovali osobe koje će iznijeti njihove zahtjeve poslodavcu [...],

Ali te su potrebe samo jedna strana sindikalnog djelovanja: ono priprema sveopću emancipaciju koja se može ostvariti samo kroz kapitalističku ekspropijaciju; u općem štrajku pronalazi sredstvo djelovanja i smatra da će sindikat, danas okupljanje radi otpora, sutra biti skupina proizvodnje i preraspodjele, temelj društvene organizacije [...]

Shodno tome, glede pojedinaca, Kongres afirmira potpunu slobodu pripadniku sindikata u sudjelovanju, izvan korporativnih skupina, u bilo kakvom obliku borbe primjerenom njegovim filozofskim i političkim idejama, tražeći zauzvrat da ne unosi u sindikat vanjske ideje.

Sindikat ima za cilj potpuno oslobođenje radnika putem ukidanja izrabljivanja čovjeka nad čovjekom, vlasništva i sustava dohotka." (Charte d'Amiens, 1906.)

No, stvarnost je bila nešto drugačija. Ovo je izjava Delasallea, člana Konfederalnog ureda: „Povelja iz Amiensa zastupa točku gledišta i odraz je samo konfederalnog ureda. Ona čudnovato ujedinjuje anarhosindikaliste (Pouget, Griffuelhes) i reformiste (Niel) protiv guesdista.

Ova povelja kojom nas zaglušuju improvizirana je na brzinu na terasi jednog kabareta, bez ikakvih diskusija unutar sindikalnoga pokreta." (Corale, *Capitalisme-Syndicalisme même combat*).

Najvažnija točka revolucionarnog sindikalizma bio je dakle pojam direktne akcije, logički slijed apolitičnosti (u stranačkom smislu) i spontanosti sindikalne organizacije. Greške se nalaze u ovoj posljednjem dijelu. Sindikalna se organizacija ne može bazirati na spontanosti masa, isto kao što ne može ni stranka, pa makar se smatrala „revolucionarnom". Na isti način se sindikalna organizacija ne može odvojiti od sudbine stranaka te prije ili poslije osjeti njihov utjecaj. Na kraju, problem direktne akcije se pretvara, u perspektivi sindikalne organizacije, od sredstva baze u sredstvo za instrumentiranje bazom. U ovom smislu treba pojmiti sorelovski „mit" o općem štrajku, efikasna transpozicija filozofskog koncepta na područje borbi oko zahtjeva. Sve što se rađa na ovom području

državao kler, borili su se protiv francuske okupacije u ime „svete vjere" („*santa fede*") kojoj su prijetile ideje francuske revolucije.

može biti ili produkt baze (spontana direktna akcija, organizacija proizvođača) ili sindikalne strukture (povjerenici, vijeća, formalni zahtjevi, pregovori, ugovori po kategorijama, vremenski određeni štrajkovi [...], sve do općeg štrajka). Razlika je esencijalna.

Temeljna greška revolucionarnog sindikalizma vrlo se dobro za- paža u riječima Griffuelbesa:

„Širenje svakodnevne prakse direktne akcije povlači za sobom činjenicu da u toku svog razvoja sve dok valja sve je u redu, zatim prelazi na viši nivo razvoja i pretvara se u eksploziju koju nazivamo općim štrajkom i koja se okončava društvenom revolucijom.”

Na isti način Aristide Briand: „[...] revolucija? [...] alternativa? analogija? Sve češće identificiramo opći štrajk s revolucijom. Radi se o mitu mirne „subverzije”, kratkotrajne, putem općeg i simulta- nog prekida rada.”

Na Kongresu u Bouscatu, 1888., prihvaćene su i različite formula- cije štrajka i prijelaza između općeg štrajka i društvene revolucije:

„Djelomičan štrajk može biti samo jedan od sredstava pobune i lokalne organizacije. Samo opći štrajk, to jest potpuni prekid sva- kog rada, ili revolucija, mogu dovesti radnike do emancipacije.”

Prijelaz između ovih starih formulacija i kasnijih teorija je sa- svim očit. Ne radi se više o alternativni, sad je riječ o analogiji, nasil- ni prekid (anarhisti, kao Griffuehels) ili miran prijelaz (reformisti, kao Briand), to ionako ne mijenja stvar.

S ovog stajališta sindikalizam postaje sam sebi svrha. Brojni aktivni anarhisti, sposobni kao Pouget prepoznati razlike između anarhizma i sindikalizma, nakon nekoliko godina nisu više anar- histi, postaju samo sindikalisti, ni znajući ni želeći.

Malatestino tumačenje sindikalne problematike bilo je usmjere- no upravo protiv ove degeneracije, sklone drugovima koji ne drže na umu točne razlike između sredstava i ciljeva.

„Nama nije bitno da li radnici žele više ili manje. Bitno je da sami pokušaju dostići ono što žele, vlastitim snagama, osobnom „direktnom akcijom” protiv kapitalista i vlade. Više vrijedi postići mali napredak vlastitim snagama, radi moralnih učinaka, a kasnije

ne dođe do gospodarskog poboljšanja neće biti moguće kontrolirati mlade, a možda i radnike uopće.

O potpori poljske Crkve tijekom štrajkova govorio je i sâm vla- din predstavnik. Biskupi i kardinal izravno su intervenirali u sp- rječavanju pojedinih represivnih postupaka koji su mogli izazvati cijeli niz pobuna.

Međutim, najznačajnija stvar je, u smislu divergencija između realnih interesa baze i namjera sindikalnog vrha, traženje vladinog priznanja Solidarnosti. Ova je činjenica, nesumnjivo političkog sa- držaja, usmjerena na transformaciju, donekle radikalnu, strukture vlasti u Poljskoj, ali istodobno predlaže put modifikacije koji vodi prema demokratizaciji političkih moći. Jasno nam je da iza procesa demokratizacije stoje i pozitivni aspekti, nesumnjivo prihvatljiviji od zlodjela i tuposti diktatorskog i (dodatno) komunističkog reži- ma, ali ne smijemo zaboraviti da iza pobune poljskih radnika može stajati i nešto drugo, na prvom mjestu put nasilnoj i imedijatnoj transformaciji ovih odnosa moći, put prema slobodarskom ustroju uvjeta života u poljskom društvu. Ovo je zasigurno realna alter- nativa: transformacija režima, normi, zakona, zastupništva s jedne strane, radikalni prevrat, revolucionarni čin s druge.

Nema sumnje da žarište pobune, nakon što zahvati čitavu Polj- sku, može izložiti riziku ne samo političko i društveno ustrojstvo rečene države, nego i dobar dio područja socrealizma, koji se u de- likatnom trenutku kao što je ovaj ne može izlagati takvim rizicima.

U svakom slučaju, široka i kontinuirana insurekcija, potpirena bijesom nedostatka drugih mogućnosti preživljavanja, dignula bi u zrak svaku strukturu medijacije, kao što je Solidarnost ili Crkva (s mirom onih koji vjeruju u sanfedistički¹ duh Poljaka), ostavljajući državnu moć nagu, nagu pred svojim odgovornostima.

To je odgovornost koji danas snosi Solidarnost, hodajući podru- ku s Crkvom.

¹ *Spirito sanfedista*: južnotalijanski pobunjenici s kraja XVIII st. koje je po-

Poljsko rekuperiranje

Ako još postoji netko tko sumnja u realnu ulogu Solidarnosti, zbile su se slijedeće stvari [rujan 1987.].

Sad poklonici „revolucionarnog” sindikata, ali ne toliko starog tipa koliko „novog ugovornog stila”, pogotovo u zemljama istočne Europe, mogu biti zadovoljni. Sva žarišta prave pobune, svi pokušaji destabilizacije diktatorskog i opresivnog režima, svi porivi na imedijatnu promjenu (ne samo obećanu kao opsjenu), ušutkani su.

Na antimilitarističkom skupu u Forliju, 13. i 14. svibnja 1988., jedan od gospodina koji je bio pozvan da „kaže svoje”, čini mi se da se radilo o jednom dobrom katoliku, tvrdio je da se prisutnost Solidarnosti u Poljskoj treba poimati pozitivno, kao čimbenika revolucionarne prijelomnice. A na kritiku (bolje reći, prigovor) koja mu je bila upućena, da takozvani slobodni sindikat blokira pobunu i čimbenik je reda i vlasti, prosvijetljeni lik najbolje što je smislio kao odgovor bilo je da unutar Solidarnosti ima i anarhista. Kao da prisustvo anarhista u bilo kojoj strukturi vlasti ima taumaturšku moć pretvaranja bakra u zlato.

Naravno, u kontekstu kao što je bio onaj poljski, obilježen zaista nevjerojatnom oskudicom, ako usporedimo sa zapadnim zemljama, sindikalni je mit još u stanju da udruži ljude. No, uz takvu vrstu borbe brzo isplivaju na površinu problemi u čitavom svom opsegu.

Sindikata je, s koje god strane ga promatrali, uvijek čimbenik reda i kočenja. Jedan od savjetnika Solidarnosti je izjavio, nakon Walesine medijacije (koja je bila najteža u njegovoj karijeri), da su mladi poljski radnici izvan svake kontrole, izvan nadzora partije, Crkve i Solidarnosti. Zaključak ovog sindikalnoga „savjetnika” bio je: ako

i materijalnih, od velike reforme dobivene od vlade ili kapitalista u svrhu njihovih ciljeva ili pa makar bilo iz pukog i jednostavnog dobročinstva.” (Malatesta, 1922.)

Diskurs prelazi na direktnu akciju i ne fokusira se na problem sindikalizma. Malatesta nam ne kaže na koji način može preživjeti sâm pojam autonomije, potreban razvoju direktne akcije, u sindikalnoj strukturi.

Nekoliko godina kasnije, bliže stvarnosti problema:

„Sindikalizam (praktični, a ne onaj teoretski koji svatko kroji na svoj način) je po svojoj naravi reformistički. Sve što možemo od njega očekivati je da su reforme koje zahtjeva i dostiže zaista takve i ostvarene na način koji će biti od koristi revolucionarnoj izobrazbi i pripremi, te da će ostaviti otvoren put sve većim zahtjevima.” (1925.)

Ovdje primjećujemo mogućnost edukacije kroz sindikalnu aktivnost. Mogli bi i prihvatiti ovu teoriju, ali čini nam se da Malatesta nije uspio opaziti pravu bit sindikalnog kolaboracionizma. Ako to uzmemo u obzir nameće nam se sumnja u edukacijske mogućnosti sindikalne aktivnosti, pa makar je i ograničili na aktivnu manjinu i pa makar ta manjina bila većinskim dijelom anarhistička.

Anarhisti bi, po nama, trebali priznati da nije neophodno podržavati uništenje sindikalne organizacije, ali to ih ne treba dovesti do zaključka (prejednostavnog) da će aktivnost u sindikatu pripremiti drugove na revoluciju. Kvalitativan skok je radikalan, ne trpi kvantitativne gradacije.

Nakon iskustva fašizma i nesposobnosti sindikata, Malatesta je nešto više orijentiran u tom smjeru:

„Sindikata je po naravi reformistički [...]. Sindikata se može roditi s društvenim, revolucionarnim, anarhističkim programom; kako to obično i biva. No, odanost programu traje samo dok je ovaj nejak i nemoćan, tek propagandna grupa. Što više radnika privlači i osnažuje se postaje sve teže zadržavati početni program, koji tako postaje isprazna teorija.” (1925.)

„Bila bi velika i kobna iluzija vjerovati, kao mnogi, da radnički pokret može i mora sâm po sebi, kao posljedica vlastite naravi, izazvati revoluciju. Iz čega proizlazi hitna potreba za potpuno anarhističkim organizacijama koje bi se i unutar i izvan sindikata borile za cjelovito ostvarenje anarhizma i nastojale sterilizirati sve klice degeneracije i reakcionizma.” (1927.)

Degeneraciju koju Malatesta spominje ne smijemo pojmiti u smislu skretanja sindikata s tobožnje revolucionarne staze, nego kao degeneraciju samih anarhističkih organizacija naspram njihove konstruktivne konfrontacije sa sindikalnim organizacijama. U suprotnom, ne bi više mogli shvatiti jasnu poruku koju je Malatesta odaslao u Amsterdamu, razliku između sredstava i ciljeva.

Kao što smo rekli, držimo da je pogrešno govoriti o degeneraciji sindikata. Često kritika starih anarhista poprima upravo ovaj izgled: oni se sjećaju boljih vremena, kad su zbog prilika tadašnjih proizvodnih odnosa nejasne revolucionarne diskusije dobivale prostora čak i unutar sindikalnih struktura, i uspoređujući ih s današnjim vremenima, radikalnijima zbog intrinzične esencijalizacije ekonomske kapitalističke pojačane moći, ocjenjuju ih dekadentnima.

„CGT je pala niže od reformizma, ona je samo jedan kotačić vlasti, okrenula je leđa revoluciji. Svaki put kad radnici gledaju osobe koje utjelovljuju kapitalistički režim pokraj njih, pokraj vladajućih, vide i svoje poslovođe radnike.

U Charte d’Amiens nama je ova predodžba o sindikatu najbitnija: veliki majstor Revolucije, svemu dorastao, samo da ima čemu, sposoban sve organizirati, samo nakon Revolucije.” (Monatte)

Razvija se kritika, ali iluzija se i dalje održava na životu. Iste razgovore vode danas [1975.] „reformisti” Anarhističke francuske federacije:

„Za nas anarhiste ne radi se o kompromisima, ni o političkim manevrima, a niti o pabirčenju mjesta. Sindikalisti Anarhističke federacije moraju jednostavno reći, pa bili i jedini (a možda je i poželjnije da budu), da se sindikalizam angažirao u opasnom smjeru

Stari oblici borbe postat će arhaični, a da to ni ne primijetimo. Zakopavaju nas sa svim našim oruđem u rukama. Mi se koprcamo i nešto bestjelesno, bez pomoći ovog ili onog pojedinca prljavih ruku, vrši posao grobara.

Moramo reagirati. Odmah. Napasti sada, prije no što bude prekasno. Ne treba čekati jasne ideje, prejasne. Mogli bi ostati bez vremena.

Moramo napasti da bi uništili, da bi usporili proces polagane smrti, definitivnog ograničenje naših mogućnosti, katalogizacije i kontrole. Moramo napasti da bi živjeli.

Ako želimo živjeti.

Potpuno ništa

Ništa se ne zbiva, potpuno ništa. To jest, svuda se nešto radi: politički, gospodarski, kulturalni sukobi itd., ali u suštini se sve svodi na preživljavanje i na čekanje, istovjerno, sutrašnjeg dana.

To čini burza, to čine političari, poduzetnici, izvršna vlast, radnici i oni koji nikada neće raditi i morat će biti zadovoljni.

Nitko u biti ne zna točno kuda idemo, da li prema razočaravajućoj „bari” gdje će sve žabe činiti zbor vrijedan jednog kralja ili prema katastrofi s velikim finalnim praskom. A ono što je najtražičnije, briga njih za sve to!

Preživljava se.

Postoji, međutim, jedna objektivna snaga koja ne preživljava. Premda nema svoj vlastiti program, uredan i spreman, ta snaga putuje prema iscrpljenju svojih mogućnosti (možda ne svih, ali barem onih najbitnijih). Premda nije, sama po sebi, sklona vlasnicima, ova snaga radi u njihovu korist, a mogla bi raditi i u nečiju drugu, jer ona je kontradiktorna snaga, iskrivljena i na kraju krajeva besmislena.

Govorimo o snazi stvari, o objektivnoj snazi stvari.

Veliki tehnološki obrat, posljednjih godina, pokrenuo je objektivni proces koji stvara tako značajne promjene da ih gotovo nismo ni svjesni. Nismo jedini koji ih nismo svjesni, ni vlasnici ih nisu svjesni, mada od njega imaju mnogo više koristi od nas.

Svijet se preoblikuje, vrlo brzo. Nitko ne zna (sve ostaje samo na pretpostavkama) kamo ćemo stići, ali znamo, u širim crtama, da se prolaskom vremena naznačuju obrisi nehotične strategije koja rezultira sve savršenija. Pojavljuju se sve veći detalji i sve su alarmantniji.

i da, oslanjajući se na principe, na povijest, na imedijatnu ekonomsku evoluciju, podržavaju ravnotežu dviju velikih struja radničkog pokreta u korist revolucionarne struje koja, kao što predlaže Chartre d’Amiens, ima u planu ‘ukidanje sustava dohotka i vlasništva.’” (M. Joyeux)

Mi smatramo da uistinu revolucionarni drugovi mogu djelovati jedino kroz razvijanje metoda borbi, koje se polazeći od radničke baze mogu razviti u aktivni oblik. Treba suočiti militante s poteškoćama, s aproksimacijama i, nadalje, s istinskim granicama „anarhističkog” djelovanja unutar sindikata. Nije točno da je sindikat veliko narodno sveučilište koje vodi radnike razjašnjenju njihovih problema i da ga, ako nije više u stanju izvršavati svoju staru zadaću, treba vratiti na pravu stazu svim sredstvima. To je arhaična iluzija, koja je možda i sadržavala dozu realnosti u prošlosti, ali je potpuno beskorisna naspram današnjih problema.

Na operativnom su planu ove dvije sindikalne ideologije, reformistička i revolucionarna, jednoznačne. Obije se bore, na prvom mjestu, za održavanje sindikalne strukture, u suprotnom problem uopće ne bi postojao. Reformisti se bore za djelomične zahtjeve (plaće, zakone) pošto smatraju da to vodi stupnjevitom razvoju radnika i društva, sve do potpune socijalizacije sredstava proizvodnje u sasvim pacifičnoj konzistenciji. Revolucionari se također bore za djelomične zahtjeve (plaće, zakone), ali zato što to postaje škola revolucije i zato što se vježbanjem štrajka pripremaju (treniraju) za opću obustavu rada, identificiranu s revolucijom. Činjenica je da se obije bore za djelomične zahtjeve i obije unutar točno određene organizacije, više manje piramidalne, koja ima svoje norme ponašanja i svoje zakone, te je obima najvažnije vlastito preživljavanje u obliku organizacije.

„Radnička klasa mora gledati s onu stranu kapitalizma, pošto je sindikalizam potpuno stjeran u granice kapitalističkog sistema.” (Pannekoek)

U čemu se sastoji to gledanje „s onu stranu” vidjet ćemo kasnije. Sada je važno primijetiti da je teoretičaru radničkih vijeća bila

sasvim jasna ova intrinzično reformistička komponenta sindikata i da nije gajio iluzije o njenim, navodnim, revolucionarnim mogućnostima.

„Pojmu šefa sveznalice, ili kadra, mi suprotstavljamo pojam ‘političkog animatora’, sposobnog izazvati inicijative koje će voditi razvoju pojedinaca, koji će pomoći u koordinaciji ovih inicijativa, sposoban, bez vidljivih napora, pokrenuti do sada neočekivane snage.” (*Ouvriers face aux appareils*)

Ali to ostaje u okviru sindikata, radi se samo o političkoj figuri koja je daleko različitija spram sindikalnog agitatora, sada pretvorenog u povlašćenog povjerenika ili u birokrata kojeg plaća sâm sindikat. No, izmjenom ljudske i društvene figure mijenjaju se i ishodi djelovanja u kontekstu rada. Naravno, ova aktivnost mora izgledati kao da proizlazi neposredno iz radničkih potreba, da ne postane ona sama samostalna djelatnost, stvarajući probleme koji ne postoje ili povećavajući one koji postoje, u svrhu pukog održavanja svoje uloge. No, već i sama dinamika direktne akcije prenosi radničku realnost u drugačiju dimenziju, različitu od one koju su sindikalne strukture „sakralizirale”.

„Najprije sam anarhist, a zatim sindikalist, ali mislim da su mnogi prije sindikalisti a potom anarhisti. Postoji velika razlika [...]. Kult sindikata je štetan koliko i kult države: postoji i prijeti da postane svaki dan sve veći. Izgleda da zaista ljudi ne mogu živjeti bez božanstva: čim jedno sruše, drugo je na pomolu.” (F. Domela Nieuwenhuis)

Granice anarhosindikalizma

Isto vrijedi, uz specifične detalje, i za anarhosindikalizam. Nalazimo se pred anarhističkim rješenjem sindikalizma, to jest pred rješenjem koje ima svoj izvor u Internacionali, po Bakunjinovim principima, ali istovremeno nosi na sebi trag nedostataka karakterističnih za sindikalnu organizaciju, kao i revolucionarni sindika-

zaustavi proizvodnja (da li će biti dovoljno samo zaustaviti je?). Korak koji je učinila UIL prema nekim ekološkim udrugama usmjeren je na postizanje neke vrste „socijalnog dogovora” kako bi zajedno pronašli ekološku alternativu zagađujućoj proizvodnji, i trebao bi biti simbol plana koji imaju na umu sindikalni čelnici kojim bi prevladali dilemu proizvodnje smrti (pogotovo oružja) i alternativne proizvodnje u civilne svrhe.

Sindikati se još jednom dokazuju (kao da je zaista potrebno) u svojoj ulozi kočnja i rekuperiranja baznih borbi (svih oblika, čak i onih neagresivnih i bezazlenih). Proleter i donekle sigurniji sloj, koji još uvijek nosi radni ugovor u džepu, ne mogu sve to čitati na drugačiji način. Taj način čitanja, čak nakon nedavnih (iako parcijalnih i sektorskih) uspjeha Cobas-a, pretvorit će se u val nezainteresiranosti i prezira prema svim sindikalnim postupcima, svih oblika, kao i prema onima koje nadahnjuju najbolje namjere.

hipokrizija talijanske države, na prvim mjestima svjetske liste za izvoz oružja.

No, ovdje želimo naglasiti ulogu sindikata, koji se zbog svoje defenzivne politike radnih mjesta i dohodaka nije mogao odmaknuti od zahtjeva restrukturiranja (bez imedijatnih produktivnih rekonverzija) i prihvaćanja limitiranog smanjenja osoblja i povećanja proizvodnje (čega? topova, naravno). Plan tvorničkog vijeća Oerlikona, koji je prihvatio i sindikat, govori o jačanju i razvoju proizvoda, procesa, tržišta i tehnologije. Ionako, s isključivo defenzivne točke gledišta, svaki je drugi prijedlog neprihvatljiv. Sindikati, i njima bliske strukture, kao na primjer autonomni sindikati (Cobas), i čak eventualni tragovi jednog drugačijeg sindikalizma, nalaze se danas pred ovakvim problemom, ne samo na području oružja, nego i, možda čak na evidentniji način, u sektoru zagađujućih industrija. U tom će sektoru, naročito nakon „uspjeha” nedavnih referenduma, započeti teritorijalna savjetovanja o želji stanovnika za očuvanjem zagađujućih postrojenja.

Oerlikon se žali što više nema kupaca za top „Tevere” od 35 mm i da joj u skladištu leži količina jednaka trogodišnjoj proizvodnji. Perspektivu nudi NATO i projekt Sidam, na temelju kojeg će Italija isporučiti, u roku od četiri godine, 1400 topova od 22 mm „Kba”, što znači manji od Teverea, u vrijednosti od 1300 milijardi. Sve bi to spasilo trenutačnu situaciju, ali bi istovremeno prouzročilo desetpostotni pad proizvodnje i poduzeće bi se trebalo, tvrde sindikati, potruditi da prevlada rečeni pad povećanjem proizvodnje kako u vojnom tako i u civilnom sektoru. No, civilni sektor tvornice (12 posto) je u čistom gubitku. Poduzeće je spremno održati na životu ovaj sektor u gubitku (ali, ne potencirati ga) uz uvjet da sindikat dozvoli slobodu izbora glede proizvodnje i programiranja u drugim sektorima.

CISL je stav protivnika ove industrijske politike proizvodnje oružja (kao i one koja dozvoljava proizvodnju vrlo zagađujućim postrojenjima) nazvao „referendumski ludizam”, pošto se stalo koristiti oružje (mada ne baš oštro) referenduma u nastojanju da se

lizam, autoritarni komunistički sindikalizam, te reformistički socialdemokratskog tipa. A povrh toga, kao što ćemo vidjeti, ako se anarhosindikalizam ne zadrži u granicama „sredstva”, kao što je s pravom naglasio Malatesta, riskira (kao sindikalizam, ne kao anarhizam) da se pretvori ili u revizionizam (vidi: Švedska) ili u autoritarizam (vidi: Španjolska).

No, prije nego što dođe zabune, razjasnimo malo bolje problem. Anarhosindikalizam vrlo dobro shvaća da revoluciju mogu voditi samo radničke mase koje, organizirane u svoje ekonomske strukture, pripremaju već danas sutrašnje društvo, to jest novu sutrašnju ekonomsku organizaciju. To se može desiti samo ako su ove organizacije odvojene od stranaka, odnosno „ako su ne samo aparlamentarne, nego pogotovo antiparlamentarne.” (Lehning)

„Tko ne želi ni privatni kapitalizam, ni državni kapitalizam, mora im suprotstaviti drugačije stvarnosti u društvenom životu i druge oblike ekonomskih organizacija. No, to mogu samo proizvođači, ali samo udruženi u organizacijama, u poduzeću, u industriji itd. Moraju se organizirati kao bi imali na raspolaganju, putem svoje organizacije, sredstva za proizvodnju i na taj način organizirati čitav ekonomski život na asocijativnim temeljima.” (Lehning)

Međutim, ova organizacija proizvođača mora biti u rukama samih proizvođača, dakle mora biti takva da nikako ne može naići na zapreke u obrani objektivnih interesa radnika, koje su oni sami odredili i utvrdili. Kad dobro razmislimo, to se ne može obistiniti kroz sindikalizam, čak ni anarhistički. Ne može se obistiniti kroz svoje takozvane „degeneracije”, kao što su švedska i (unutar određenih granica) španjolska; ne može se obistiniti jer ne odlučuju radnici koje stvarne interese treba štiti, nego čelništvo sindikata. Kao što ćemo kasnije vidjeti, to čelništvo postoji i selektivno je prema idejama i ciljevima čak i u anarhosindikalizmu.

Ne smijemo zaboraviti da premda je sindikat organ proizvođača, te stoga od velike gospodarske važnosti, vode ga visoko politizirane osobe, barem na osobnoj razini. Kad se radi o anarhističkom sindikatu te su osobe anarhisti, prema tome, povrh svega, odbit će

ulogu sindikalnih „čelnika”. Odlično, u tom slučaju sindikat će se ili raspasti ili umrijeti kao takav da bi uskrsnuo kao niz inicijativa predvođenih bazom, koja će akcijsko jedinstvo pronaći jedino u novonastalim zajedničkim gospodarskim i revolucionarnim interesima. Međutim, u ovom slučaju izlazimo iz pojma anarhosindikalizma. Taj pojam podrazumijeva postojanje strukture, neovisno o gospodarskim stajalištima, struktura kojoj je cilj zaštita radničkih interesa (gospodarskih i ostalih), ali koja ne kreće od radnika da bi opravdala postojanje svoje strukture, naprotiv, ona je pretpostojeća i postaje sve značajnija povećanjem broja pristaša. Isto moramo reći i za osobe koje djeluju unutar anarhosindikalne strukture: njihove ideje ne proizlaze iz stvarnih gospodarskih i povijesno određenih interesa pripadnika sindikata ili cjelokupne radničke klase, one su također pretpostojeće, u nekom su smislu vrlo šire, uspijevaju se predstaviti kao sveobuhvatna vizija svijeta (upravo anarhistička i slobodarska), koja će neizbježno i znatno utjecati na izbor ovog ili onog interesa, ove ili one političke i ideološke alternative.

Uzmimo kao primjer raspravu o problemu okupacije neke tvornice. Imedijatan interes radnika usmjeren je na održavanje plaća. Vrlo limitirani interes koji ne obuhvaća preispitivanje sakralizacije rada. No, čak i kad ne bi obratili pozornost na taj problem, koji pak ima svojih intrinzičnih teškoća, ostaje činjenica da drugovi sindikalisti mogu posjedovati vlastite, točno određene ideje glede samoupravljanja poduzećem, u kapitalističkom kontekstu. To jest, moguće je da žele „dokazati” nešto više, nešto što sadrži veću političku vrijednost od pukog isplaćivanja dohodaka za mali broj ljudi, nešto što ostaje uvijek „s onu stranu” određenih objektivnih interesa. Naravno, to „nešto” može pridonijeti rastu pokreta općenito, ali to ne bi smio biti alibi za krijumčarenje odluka čelnništva preko veoma labilne granice radničkih interesa. Na kraju, uzimajući u obzir da ima malo drugova doraslih jasnom poimanju problema koji izlaze iz okvira gospodarskog sektora, problema koji zahtijevaju često i napornu analizu, i uzimajući u obzir da ti drugovi, čak i s najboljim namjerama, ne mogu izbjeći, kao anarhisti i kao oso-

stavljaju najveću kočnicu proletarijata, danas kao i jučer. Čak i kad ovaj posljednji pobjegne stazom metode direktne akcije, stvari se ne mogu značajno promijeniti.

Potrebno je stoga da se ova metoda usmjeri na napad, na „destrukciju”, a ne na „zaštitu”, što se može realizirati samo stupnjevito. Treba započeti s osudom sindikalnoga kolaboracionizma, zatim preći na dokazivanje neučinkovitosti i nemogućnosti metode zaštite dohotka ili radnog mjesta, te na realizaciju napada, ciljeva, mogućih ishoda.

Proletariat će se ubrzo uvjeriti da je njegovo preživljavanje vezano uz mehanizme koje više nije potrebno štiti ili izvojevati. Vlast će se suočiti s pukim preživljavanjem na masovnom nivou. Buduća sudbina izrabljivanih pojedinaca i cjelokupne klase preispitivat će se kroz iduće godine, i prije no što mislimo. No, ta se sudbina ne može štiti, mora se graditi napadima, destrukcijom, dovođenjem u teškoće regenerativne mehanizme kapitala koji na preuskom prostoru grade fizičko i psihološko „mjesto” u kojem ćemo sutra živjeti.

Treba se boriti, kad se to radi na pravi način, kao u Napulju, odlično. No, potrebno je istovremeno razmisliti o limitima i mogućnostima. Mada danas može zvučati gotovo neostvarivo, neshvatljivo, moramo se potruditi i dokazati te limite. Sutra bi već moglo biti prekasno.

* * *

Oerlikon Italia, milanska tvornica u partnerstvu sa švicarskom grupom Bhurle, pala je u krizu [rujan 1987.] i poslala na čekanje 122 od ukupno 892 zaposlenika.

Uzrok krize leži u pravnim postupcima i sudskim istragama koje su pokrenute zbog bespravne prodaje oružja Srednjem istoku, te u vladinim mjerama usmjerenim na smanjivanje izvoza na tom području nakon događaja u Perzijskom zaljevu.

U biti, kriza tržišta topova dovela je u neprilike tvornicu srednje veličine, prije no što će se desiti, idućih mjeseci, i velikim industrijama, koje imaju veće financijske zalihe i koje protežira vladina

Kao što možemo vidjeti, mada u kontekstu s raznim ograničenjima, insurekcijska metoda prevladava (barem u imedijatnome). Preostaje nam da razmotrimo još nekoliko stvari, specifičnih, glede situacije Bagnoli³.

Ako ostavimo postrance političku debatu o predmetu, u kojoj se sukobljavaju i članovi iste stranke; ako izostavimo sindikate i lokalne bosove koji imaju mafijaške interese u održavanju nepromjenjive situacije; ostaju nam neki drugi zanimljivi elementi.

Akcije ovog tipa, usmjerene neposredno na zaštitu dohotka i radnog mjesta odgađaju, nesumnjivo, procese restrukturiranja i u proturječju su (barem djelomično) s teoremom Modigliani-Tarantelli⁴, koji tvrdi da politički snažnija vlada može osloboditi ekonomiju od viška radne snage bez da se izlaže velikim društvenim rizicima. Točno, politička (i ekonomska) situacija je snažnija, u usporedbi s pet ili deset godina unatrag, ali nije rečeno da je i vlada snažnija. Slične situacije, dakle, mogu odgoditi restrukturiranje i sa te su točke gledišta zaista pozitivne.

Međutim, postoji još jedna točka gledišta, točka klasne kohezije ili, možda bolje rečeno, rekonstrukcije fronta radničke klase. Stvari ovdje drugačije stoje. Nema sumnje da će dugoročno insistiranje (kao što to čine sindikati; no, da li mogu uopće bit drugačiji?) na zaštiti radnog mjesta dovesti do involucije borbe, to jest do rekonstituiranja gubitničkih razina konfliktualnosti, u odnosu na visoku stopu rasta reorganizacijskih procesa kapitala. Drugim riječima, imali bi tvornički proletarijat (tamo gdje tvornice još postoje) koji bi, kroz duže ili kraće razdoblje, postao razdijeljen, razočaran, izgubljen, apsorbiran itd. U biti, ove borbe, koje su same po sebi zanosne (barem kad krenu putem pobune), štite nešto što je već mrtvo ili umire, to jest tvorničku proizvodnju, stare teorije proizvodnje, stare metode i stara građu. Kapital je otišao dalje. Sindikati pred-

³ Bagnoli: četvrt u Napulju u kojem se nalazilo postrojenje Italsider-a

⁴ Franco Modigliani: talijansko-američki nobelovac za ekonomiju 1985. god.; Ezio Tarantelli: talijanski ekonomist, ubijen u atentatu Crvenih Brigada 1985. godine.

be, borbu za trijumf vlastitih ideja; uvijereni smo da takvi događaji unutar sindikalne strukture nesumnjivo krče put kompromisima ili autoritarizmu.

U slučaju da takva struktura ne postoji, u slučaju da ti najsposobniji drugovi govore u ime jedne proizvodne grupe koja ima određene objektivne interese i namjerava ih podržavati putem određenih akcija, koje koordinira grupa, a podržava i intervencija eksternih drugova: sve će se na tome okončati. Rasprava se može proširiti, u beskraj, postati socijalna i politička, koja obuhvaća cjelokupnu viziju svijeta, ali uvijek bezopasno: nitko neće govoriti ili djelovati u ime jedne strukture, u ime jedne organizacije koja, na kraju krajeva, mora ipak živjeti i štiti se.

Pogledajmo švedski anarhosindikalni revizionizam.

Švedska je, kao i druge sjeverne zemlje (Norveška, Danska, Nizozemska), država u kojoj se na površinskoj razini raširila ideologija „zajamčene dobrobiti“, „državne socijalne zaštite“. Nešto slično postoji na Novom Zelandu i Australiji, samo u još racionalnijom obliku. SAC (Sveriges Arbetares Centralorganisation) je anarhosindikalni organ, prilično rasprostranjen i reprezentativan. Da vidimo kako opravdava promjenu sindikalne taktike u smislu najarhaičnijega revizionizma.

„Stanovništvo je svjesno realizacije osobitog stanja jer je sigurnost u kojoj se živi od rođenja do starosti spriječila da se slušaju proroci revolucije, što podrazumijeva borbe na barikadama i potpuno uništenje postojećeg socijalnog sistema.

Anarhosindikalisti su na temelju svojih iskustava došli do sljedećih zaključaka, koje smatramo važećima samo u identičnim socijalnim uvjetima, kao što su u Švedskoj. Ako je SAC napustila ustaničku propagandu i više ne želi voditi agitacije u svrhu uništenja svih drugih socijalnih snaga, ona je odabrala ovaj način jer je u našoj zemlji nemoguće krenuti drugim smjerom. Stanovništvo razmišlja na pacifistički način i ako ga mi pokušamo navesti na revolucionarne akcije, ispast ćemo smiješni i pobuditi opću antipatiju. Nasilne

bi nas akcije u pacifističkom društvu dovele do uspoređivanja sa slonom u trgovini porculana.” (E. Arvidsson)

Kraj emisije! Nema alternativa, dok baza radnika u Švedskoj traži nove putove koji vode ka uništenju rada, potpuno slobodnom vremenu, uništenju države koja nameće kolektivnu dobrobit prisiljavajući osobe na određenu vrstu rada, braneći im slobodan odabir; dok baza radnika, u potpunom mraku, u strašnijoj patnji od siromaštva (ne zaboravimo na samoubojstva i ostale popratne pojave) traži nove metode, primjerene strukturi vlasti protiv koje se mora boriti, glupost „anarhosindikálnih” vođa još govori o ustancima na arhaični način, o „slonu u trgovinu porculana”.

Slučaj je vrlo jasan: u prisustvu strukture često (recimo: uvijek) dolazi do frakture između stvarnih ekonomskih interesa radnika, jasno oblikovanih, i vizije vođa radnika, koji predstavljaju sindikat i imaju svoja stajališta, često neprimjerena i objektivno opasna po radnike, a i komično nazadna.

Pogledajmo klasičan primjer španjolskog anarhosindikálnizma.

Anarhisti u vladi. C.N.T. ima četiri ministra od njih petnaestorice koji čine vladu. Piše „Solidad Obrera” 4. studenog 1936.:

„Ulazak CNT-a u madridsku vladu je jedan od najvažnijih događaja u političkoj povijesti naše zemlje. CNT je oduvijek, po principima i po uvjerenju, bio protudržavan i neprijatelj svakog oblika vlade. Međutim, okolnosti su, koje gotovo uvijek nadilaze ljudsku volju, mada ih ona determinira, promijenile narav španjolske vlade i države. Vlada, u ovom trenutku, kao sredstvo reguliranja državnih organa, ne predstavlja više silu tlačenja protiv radničke klase.”

Jadan Bakunjin (što i nije tako strašno) i jedna radnička klasa (što je jako strašno). O ovom prijelazu bi trebali često razmišljati anarhisti koji pokušavaju sakriti nedostatak ideja i vlastitu akcijsku nesposobnost iza prividnog „realizma” anarhosindikálnne zastave. S ovim su riječima u Španjolskoj propali i anarhistička antidržavnost i volonterizam, oporo reduciran na priprostu igru riječima jednog osrednjeg žurnalista.

Dva slučaja za razmatranje

Zaposlenici Finsidera¹, kojima se više od godinu dana prijetilo otkazom, organizirali su 15. lipnja [1988.] protestni marš sa gotovo dvije tisuće osoba.

Povorka je bila nijema i zastrašujuća. U jednom trenutku, stigavši pred sjedište regionalnog vijeća, petsto radnika izdvojilo se iz povorke i napalo zgradu. Nitko ih nije mogao zaustaviti. Uništili su sve: stolove, stolice, lustere, telefone, slike, stakle, vrata, izbacili namještaj kroz prozor u dvorište. Odmah zatim, njih petsto, i dalje neometano (u ovakvim je trenucima policija zaplašena i naredba je: ograničiti „provokacije” na minimalnu razinu), ušlo je u općinu i nastavilo s uništenjem.

Nakon ove dvije akcije samo je pet prometnih policajaca odvedeno u bolnicu. Povorka se razišla pri španjolskim četvrtima.

Dok se vlada bavi EEZ-om, a sindikati pokušavaju utišati nemire radnika, ovi, sa svim ograničenjima bezizlazne situacije na praktičnom nivou (ta vrsta industrije osuđena je na nestanak), dokazuju da ustanički bijes može izvitoperiti svaku obranu. Radi se samo o malom dijelu napadačkog mehanizma koji je proletarijat uvijek u stanju pokrenuti.

Jedan radnički sastanak u Italsideru² izdao je saopćenje, koji su sindikati bili primorani prihvatiti, da pokoje razbijeno staklo ne znači ništa u odnosu na neodgovornost vlade i stranaka i da se svih četiri tisuće radnika Italsidera samooptužuje za čitavu epizodu.

¹ Società Finanziaria Siderurgica S.p.A. [Metalurško financijsko društvo, d.d.]

² Italsider: jedno od najvećih talijanskih metalurških poduzeća.

Ali, kako prisvojiti taj drugačiji kvalitet? Kako prisvojiti kulturu?

Često ona nije drugo, već nešto drugo malo više. Često ne možemo iskoristiti to malo više što posjedujemo jer nam nedostaje ono nešto što pripada neprijatelju, odnosno ono što neprijatelja čini jakim pri perpetuiranju njegove superiornosti. Često nam upravo mehanizmi njegove snage uzmiću, šifre njegovog jezika. Često baš ove kulturne oblike smatramo zastarjelima, sporednima, neumjesnima našoj revolucionarnoj naravi te stoga nevažnima. Naprotiv, oni predstavljaju element na kojem trebamo graditi naš drugačiji kvalitet i, često, preduvjet za shvaćanje ove različitosti, sa svim svojim kreativnim aspektima.

Nitko ne stvara iz ničega. Građa kojom se kultura hrani je uvijek ista, osobito ako obratimo pažnju na osnovne elemente vezane za povijesni i tehnološki razvoj, za uslove ljudskoga života. Alternativna kultura je zapravo velika prijevara, a napajaju je upravo oni koji žele stvoriti monopol nad tradicionalnom kulturom, prenoseći je u ruke nekolicine privilegiranih.

Oduzeti neprijatelju naš život znači oduzeti i kulturu kroz koju možemo živjeti trenutke vremena koje uspijevamo prisvojiti. No, tu su kulturu izvrnuli, izobličili u hrpu beskorisnih stvari ili funkcionalnih isključivo sistemu. Da bi mogli razdvojiti moramo prije ući u spremišta kulturne memorije, što zahtijeva veoma ozbiljnu predanost, mnogo veću od one koja se traži od onih koji su posvećeni perpetuiranju izrabljivanja.

Samo na taj način možemo iz dosadašnjih granica prijeći u zbilju širih obzora.

„Bile su prisutne sve najistaknutije osobe sindikata i anarhističkih grupa [...]. Mi smo ušli u vladu, ali ulice su nam izmahnule [...].” (F. Montseny)

„Navest ću jednu neobičnu zgodu: fijasko čelništva, vodećih glava, upravitelja. Ne govorim samo o političarima, o socijalističkim i komunističkim vođama. Govorim i o najistaknutijim anarhističkim militantima, o onima koje možemo, današnjim jezikom, nazivati liderima.” (G. Leval)

„Činjenica je da nitko nije tražio mišljenje baze, samo su pojedini istaknuti članovi CNT-a i FAI-a prisustvovali sastancima. To je bila još jedna u nizu prijevara.” („Los amigos de Durruti”, u „Le Combat Syndicaliste”, rujana 1971.)

Vođe s jedne strane, mase s druge. Ishod: ove potonje započnu grandioznu kolektivističku i komunitarnu izgradnju, rješavaju gospodarske probleme od značajne važnosti, bore se na ulicama protiv fašista i protiv, jednako opasnih, „crvenih fašista”; vođe ostaju po strani, u vladi, ili potpuno nesposobni nešto poduzeti.

Izvjesno je da Leval ne može biti optužen za antisindikalizam, ni općenito uzevši ni zasebice, ali ipak pogledajmo što kaže:

„Španjolski anarhizam je imao mnogo ‘lidera’, ali nisu odigrali nikakvu ulogu. Od samog su ih početka apsorbirale javne dužnosti koje su prihvatili [...]. To ih je spriječilo u obavljanju leaderskog zadatka. Ostali su na periferiji ovog velikog rekonstrukcijskog poduhvata, koji proletarijatu predstavlja dragocjenu poduku za budućnost [...]. Čak i pojedini intelektualci koji su imali marginalne javne dužnosti, bili su izdvojeni iz radikalne transformacije društva.” (Leval)

Kao što vidimo, Leval ne dovodi u pitanje postojanje sindikalnih „vođa”, a možda ni onih političkih, ali bio je primoran zapaziti, kao poštenu promatrač, da su se stvari odvile na ovakav način: u jednom su se pravcu usmjerile mase, a u suprotnom vođe.

Konkretno su posljedice ubrzo postale vidljive. Najprije su se pojavili sukobi, borbe, marginaliziranja, te čak i represije. U čitavoj Španjolskoj su mnoge anarhističke grupe (ali i one koje se nisu ta-

ko određivale, već su bile samo pod utjecajem anarhizma) podržavale direktnu akciju, jednakost, neodgodivu organizaciju novoga društva; iz čega je proizašla borba između CNT-a i FAI-a s jedne strane i ovih grupa s druge.

U ožujku 1937. došlo je do izgreda u Vilaneseu, kraj Valencije, jer je jedan vladin dekret, za kojeg je glasovao i anarhistički ministar Lopez, nanosio štetu lokalnim kolektivima (koje su sačinjavali CNT i socijalistički UGT).

U svibnju 1937. jedan je sukob između komunističke stranke i anarhista u Barceloni izazvao niz borbi koje su potrajale više od tjedan dana i proširile se u obližnje gradove. Uz anarhiste iz grupa „Los amigos de Durruti” bile su i grupe iz POUM-a (komunisti disidenti) i Juventudes Libertarias. „Los amigos de Durruti”, osuđeni od strane CNT-a, primorani su na obustavu borbi; komunistička stranka odmah potom šalje blindiranu kolonu i započinje represiju, ubijajući brojne drugove. Novine grupe „Los amigos de Durruti” prelaze u ilegalu.

Kada u kolovozu 1937. Lísterova komunistička divizija započinje planirano uništenje aragonskih zadruga, drugovi žele organizirati otpor, ali ih izričita naredba CNT-a sprječava u nakani. Novine „Espagne Nouvelle”, ilegalne u Francuskoj jer su zabranjenje u Španjolskoj, objavljuju: „Usprkos defetističkim stajalištima CNT-a trebali smo oružjem braniti naša Vijeća”. (29. listopada 1937.)

Drugovi grupe Corale napisali su: „Uočili smo, na temelju činjenica, kako je anarhosindikalizam u Španjolskoj 1936. godine naišao na isti slučaj kojeg zapažamo u Francuskoj od 1906.: integracija pokreta sa buržoaskim društvom radi prihvaćanja zahtjeva. Po potrebi, republikanska buržoazija prihvaća kolektivizaciju teške industrije i metalurgije, da bi je kasnije nadzirala kao ratnu industriju. U Kataloniji, u kojoj je zakonodavstvo bilo drugačije od ostalog dijela Španjolske, u listopadu 1936. donesen je zakon o kolektivizaciji svih industrija. Poljoprivredne i uslužne zadruge bile su samo tolerirane. Umjesto učenja na povijesnim lekcijama dvostruke vlasti spartakista i buržoazije u Njemačkoj 1919. godine, makhno-

tance branjene, onda se ne radi više o našem životu, ono postaje mjesto preživljavanja, prihvaćenje tuđih programa i odluka.

Zato pobunjenik nije onaj tko se silovito bori protiv svega oko sebe, već onaj tko poima borbu kao neophodan čimbenik za prisvajanje onog dijela sebe koji još ostaje na životu.

Često i sama borba može predstavljati trenutak života, istinski susret s drugima, zajednički rast, stimulirajući afinitet. U drugim su prilikama efekti borbe neuočljiviji, podvrgavamo se naporima i žrtvovanjima koji izgledaju beskorisni i disperzivni, doima se kao drugačiji mehanizam koji nam istovremeno krade veliki dio nas samih.

Međutim, pobuna je srednjoročni projekt. Nije očajni dahtaj. Zato ona privlači manje no što mislimo netrpeljive i nezrele duše. Pobunjenik je osoba koja zna kalibrirati osobne reakcije, koja je naviknuta na sukob, koja pozna pravila igre, koja ne prihvaća da bude odmah proglašena drugačijom i krivom.

Iz tog razloga on prisvaja onaj dio života koji može živjeti i ne obmanjuje se da će od danas do sutra izokrenuti odnos snaga, koji ga u sadašnjim okolnostima osuđuje na poraz. No, u trenutku kad ga prisvoji njegov život poprima smisao i okus cijelosti.

Problem kvaliteta. Nisu stvari koje daju smisao našem životu. I stvari, nesumnjivo, imaju svoju važnost, bez nekih od njih tama može postati potpuna. No, ostalo, pravi kvalitet koji prosvjetljuje razlog nastavka života nalazi se negdje drugdje. Čini nam se da taj kvalitet ima dvostruki aspekt: s jedne nam strane dopušta da ugrabimo mali dio plijena našeg neprijatelja; s druge nam strane dozvoljava da prisvojimo ono čega smo se dokopali.

Problem kvaliteta je dakle problem kulture, forme, jezika, kriterija, kreativnosti.

Ove nove elemente možemo koristiti u starim modelima akcije i učiniti potonje podesnima nužnostima koje stoje naspram nas, ali ne možemo učiniti suprotno. Nijedan novi model akcije nije zaista takav ako postane nositelj starog mentaliteta, sklerotiziranog jezika, tradicionalne kulture, nedostatka kreativnosti.

Ako dobro razmislimo, danas bi borba za radno vrijeme bila dosta smiješna. Kapital i država su u potpunosti ušli u naše vrijeme, prema tome u naš život.

Od nas se traži pristanak na totalno delegiranje da bi se izbjegla analiza upotrebe ovog vremena koje nam je oduzeto. Ovdje je smještena prava i istinska krađa, ovdje možemo izvršiti naš pravi i istinski napad.

Pobuna. Zasigurno je napad s ciljem da se vrati nešto oduzeto. Stoga i svjesnost da nam je nešto oduzeto, prevarom, nasiljem, silom jednog poretka, nama tuđeg i neprijateljskog.

Međutim, pobuna protiv krađe našeg života ne može se sastojati samo od običnog i banalnog prisvajanja nekih čestica trenutaka, oduzetih na tisuću načina stroju kapitala, koji je ionako (sa svoje strane) uračunao ova mala potkradanja.

Od sabotaze montažne trake, od kvara prouzrokovanog na postrojenjima, penjemo se sve do složenijih i važnijih nivoa prisvajanja. No, ono što ovdje želimo precizirati je da kvantitativna reproprijacija vlastitog vremena ne predstavlja još pravu i istinsku pobunu, ona je samo prvi aspekt, čimbenik otvaranja, nakon kojeg počinje revolucionarno djelovanje.

Vraćeno se vrijeme može banalno potratiti, zbog neznanja, straha, navike. Može se odmah vratiti kapitalu. Ali, može se i utrošiti na nas same, na našu radost, na življenje vlastitog života.

Shodno tome, pobunjenik je pojedinac koji živi vlastiti život. Naravno, ne u potpunosti, pošto je to nemoguće u danim okolnostima, nego u granicama (mada uskim) u kojima uspijeva oteti vrijeme onom tko ga je oduzeo.

Prema tome, razumljivo je da nema smisla razlika između „privatnog” i „javnog” vremena koja se danas vraća u modu, nadasve kad se mnogi optužuju za slijevanje u „privatno”, a nekolicina za ušančivanje u „javno”. Na kraju krajeva, naš život ima smisla samo kad je zaista naš, to jest privatn. No, ako pod privatnim podrazumijevamo odsutnost drugih, reafirmaciju apsurdne samoće nepres-

vista i komunista u Ukrajini iste godine, prispjelo se na put slamanja revolucionara, eliminirajući istovremeno i radnička postignuća: anarhosindikalisti su sebe smatrali političkom snagom koja ima na raspolaganju mase.” (Corale)

Malobrojne su analize ovog tipa. Često se produbljuju neke stvari (na primjer, vojni problem) dok se druge zaboravljaju. Često se želi napraviti aproksimativna bilanca i naglašavaju se pozitivni rezultati, dok se prešućuju, možda iz domovinske ljubavi, negativne pojave. Čini nam se primjerenijim, ograničavajući se na sindikalni problem, istaknuti negativne aspekte strukture i poteškoće posljedica koje nanosi radničkim akcijama.

„Fašizam se ne sastoji, u širem smislu riječi, od simbola i načina ponašanja režima koji se kao takvi definiraju [...], autoritet u svim svojim različitim oblicima i pojavama uzrokuje i generira fašizam.

Stvorili smo armiju jednaku državnoj i klasične organe represije. Kao i prije, policija djeluje protiv radnika koji žele učiniti nešto društveno korisno. Narodne milicije su nestale. Jednom riječju: Socijalna Revolucija je udavljena.

Mi smo jedini ostali nemilitarizirani, protiv dogovora koji su sklopili CNT i FAI. Svoju nam je pomoć odbila vlada, ali i Organizacija.” (La Columna de Hierro, u „Linea de Fuego”)

Uvjeti vojnog poraza bili su već čvrsto utvrđeni, uvjetovani moralnim porazom principa, porazom diržiističkog mentaliteta koji se infiltrirao, kao strano tijelo, u anarhističke sindikalne organizacije, posredstvom tkiva svojstvenog ovakvim organizacijama.

Sindikalizam i predrevolucionarna faza

Sve što smo dosad rekli o sindikalnom problemu sumira se u odlučnom trenutku predrevolucionarnog impakta. Kad su uvjeti za korjenitu transformaciju povoljni, mase bivaju suočene s rješavanjem vrlo teških problema i, uz njih, tradicionalne organizacije radnika pozivaju se da odgovore na povijesni trenutak.

Ovdje bi rasprava mogla obuhvatiti i političke organizacije, u pravom smislu riječi, to jest stranke, gdje ponovno susrećemo iste probleme, ali zbog jednostavnosti radije ćemo se zadržati na sindikalnim organizacijama.

Ruska revolucija se temelji na sovjetima. U ideji ove bazne strukture ne postoji ništa sindikalno.

„Ideja sovjeta je precizan izraz onoga što mi poimamo pod socijalnom revolucijom; onda odgovara konstruktivnom dijelu socijalizma. Pojam diktature proletarijata je buržoaskog porijekla i nema ništa zajedničko sa socijalizmom.” (R. Rocker)

Degenerativan proces kojem je bila podvrgnuta je previše poznat da bi ga ovdje spominjali. Bitna je odlučujuća uloga masa i činjenica da uloga sindikata nije bila na toj istoj razini. Mogao bi se uložiti prigovori zbog neodgovarajućeg razvoja tog sredstva ili zbog neodgovarajućih gospodarskih uvjeta, to jest proizvodnih odnosa; ali na taj se način ne izlazi iz problema: mase su se prilagodile revoluciji i njenim posljedicama. Akcija radničkih organizacija (nadasve stranaka) sastojala se u slijeđenju razvoja događaja. Lenjinov govor, pri dolasku u Petrograd, jasan je primjer ove „prilagodbe”.

„U Mađarskoj nije došlo do revolucije u pravom smislu riječi. U roku od jedne noći, da tako kažemo, vlast je pala u ruke proletarijata.” (Varga)

Ovaj događaj objašnjava zašto je Mađarska u vrijeme sovjeta neposredno prešla iz kapitalističkog vlasništva u državno, bez pokušaja samoupravljanja. Sâm Varga piše:

„Dovoljno je da radnici imaju dojam kako oni raspolažu i upravljaju proizvodnjom; u biti, to nije od velike važnosti jer smo mi središnja direktiva, a čistu zaradu određuje politika cijena.” (Varga)

Ako je u Rusiji revolucija bila udavljena, u Mađarskoj (za vrijeme sovjeta) se nije ni rodila.

Drugačije je bilo u Njemačkoj. U studenom 1918. godine morari su se pobunili pred budućim nepotrebnim novim masovnim masakrom. Iskricali su se u Hamburgu sa crvenom zastavom: na tišću im se radnika pridružilo, u samo se nekoliko dana kroz čitavu

koja bi ih vratila legitimnim vlasnicima (proleterima), u današnje se vrijeme doima vrlo reduktivno, pa čak i potpuno pogrešno.

Velika krađa je druga. Općenito gledajući, upravljanje kapitalom sve više poprima državne konotacije, to jest društvene. Klasa starih kapitalista pretvara se u klasu novih službenika društvenog nadzora. Ne radi se o jasnom i jednosmjernom procesu, često postoje proturječja i raznovrsni otpori, ali već vidimo na djelu jednu tendenciju koja jasno kaže: kapital se socijalizira. Napuštajući staru individualističku i nasljedničku dimenziju, kapital se najprije anonimizirao da bi se kasnije centralizirao na individualističkom nivou, što ga potvrđuje bez obzira na legitimne proletherske zahtjeve.

To sve više povezuje kapitaliste Zapada s kapitalistima Istoka [napisano prije pada Berlinskoga zida, nap. ur.] i dokazuje neosnovanost i opasnost revolucionarnih teza zasnovanih na sektorstvu, na obrani dohodaka ili radničkoj klasi u specifičnom smislu.

U svojoj ulozi koordinatora socijalnih kontrasta, država predlaže ne samo jamstvo za manjinu (slabija u ekonomskom smislu, ali značajnija u političkim odlukama), već, i pogotovo, inkorporaciju u samu podjelu dohotka. Manje ekonomskih razlika, više rigidnosti u socijalnim slojevima, više vjere u budućnost, svoju i djece. U perspektivi: više represivne strogoće, manje socijalnih konotacija pri devijantnim motivacijama.

Zašto da budemo različiti ako nam uniformnost jamči, mada ne dobrobit, barem sigurnost?

Totalno delegiranje. Jedino što se traži zauzvrat je vrijeme. Cjelokupno raspoloživo vrijeme svakog pojedinca.

No, upravo vrijeme je naš vlastiti život. Kada od nas traže malo vremena, traže malo našeg života. Mi niti ne primjećujemo jer smo već naviknuti tratiti najvrjedniju stvar, naše vrijeme. Tratimo ga radeći, čekajući autobus, lošim snom, splaćinama; rasipamo ga žurbom jer gonimo uvijek druge, a ipak uvijek iste iluzije; uzaludno ga trošimo na očuvanje naše prošlosti, da sačuvamo ono što smo nekad bili; uzaludno ga trošimo na gramženje za budućnošću, u pohlepi za onim što želimo biti.

gana odgovornih za represiju, moralnu podršku, a ponekad čak i financijsku.

Nesumnjivo, razlike su postojale i još postoje. Problem je što su ih naša ograničenja egzaltirala i tako egzaltirane smo ih promatrali. Deformacija obzora intervencije bila je neizbježna posljedica. Mislili smo da je jezik oružja (na primjer) razumljiviji lumpenproletarijatu, oduvijek naviknutom na rukovanje nožem, nego radnicima koji uzdržavaju obitelj, auto u garaži i dijete u srednjoj školi. Eto, ne možemo reći da je ova ekvivalencija funkcionirala.

No, uspjeli smo dokazati ostvarivost centralizirane organizacije s različitim ciljevima napada na operativnom nivou (oružana borba), ali identičnim na društvenom (politički sukob); ali nismo uspjeli dokazati prijelaz na opću samoorganizaciju oružanog sukoba. Nasuprot, u tom smo smislu učinili sve moguće kako bi spriječili svaki pozitivan razvoj.

Sada preuzeti inicijativu mora značiti nešto drugo.

Negacija uniformnosti. Što ne znači da je intervencija kapitala stvorila jednobojni svijet. Naprotiv, nijanse su, atenuirajući se, poprimile prodornije značenje u sveukupnoj igri sistema.

Ako je proizvodna dimenzija postala fiktivna, transformirajući u fikciju cjelokupni svijet salarijata, onda je i svijet lumpenproletarijata nužno poprimio drugačiju strukturu. Danas postoje snažne organizacione tendencije usmjerene na slamanje fragmentacije, intrinzične ovom sektoru, i autonomije. S takvim se pretpostavkama usklađuju mafijaške organizacije i asistencijske institucije države. Nedavni [1984.] tajni sindikat krijumčara primjer je endogenog reguliranja.

Različite okolnosti i različiti prijedlozi pobune, u svakom slučaju negacije povlaštenih orijentacija ili vodećih sektora. U prošlosti smo pali u zabludu traženja prečaca, sad ne smijemo ponovno dospjeti u istu zabludu (obratnu) i držati se slijepo, pod svaku cijenu, glavne staze.

Velika krađa. Afirmirati da je kapital prisvojio sredstva proizvodnje i da stoga revolucionarni proces prirodno teži ka eksproprijaciji

Njemačku protezala mreža radničkih i seljačkih sovjeta. Sindikalne organizacije i stranke pokušale su napasti ovaj spontani pokret, ovdje možemo naći odgovor na pitanje zašto pokret nije krenuo dalje. Iscrpljen u borbi protiv kontrarevolucije, proletarijat (značajan je doprinos seljaka koji su poludnevno radili kod veleposjednika) je morao popustiti i otvoriti revoluciji vrata neuspjeha. Slično se dešavalo i u Italiji, Španjolskoj i gdje god je došlo do napetosti između revolucionarne mase i vrhuške u ime navodne reformističke dalekovidnosti.

Držimo da je u predrevolucionarnoj fazi najbitnija organizacija radničke baze u oblik koji ne zavisi o nikakvom tipu političke i sindikalne strukture. Prva bi prenijela klasne interese u toliko prostranu (koliko i iluzornu) interpretativnu dimenziju da bi ih potpuno izmijenila uništavajući ih; druga bi ih vezala uz progresivne zahtjeve, nedorasle radikalnoj predodžbi revolucije, no i da je dorasla ovoj interpretaciji bila bi nesposobna postaviti je u konkretno područje stvari koje treba realizirati.

Moramo shvatiti da je radnički pokret, tradicionalno, pokret radnika i šefova radnika koji imaju samo jedan interes, priključiti se logici kapitala i ostati na najbolji mogući način. Vrijeme je da se prestanemo obmanjivati takvom perspektivom. Predrevolucionarna faza sadrži specifične situacije koje uključuju osobne i objektivne maturacije, ali koje ipak ne mogu pregaziti efektivnu suštinu stvari: sindikalni pokret nije revolucionarni pokret. Kad se koriste sredstva ovog pokreta u revolucionarnom smislu, radi se o manjinskom nasilju. Rezultati su obično gori od zla kojeg namjeravaju uništiti.

Sindikalno ozračje potiče duh suradnje između klasa, cjelovita vizija gospodarstva, u namjeri da zajamči maksimalnu dobrobit radnicima.

Kapitalizam, koji je izašao iz proizvodne krize prošlosti, odrastao u modernoj demokratskoj školi, koji je vlastiti gospodar, potiče snažan duh transformacije i inovacije, nezainteresiran za smišljane nacionalnih podlosti i sličnih stvari, u vidu daljnje prilagodbe međunarodnim perspektivama kroz napuštanje arhaične klase po-

duzetnika; stari kapitalizam postao novi menadžerski kapitalizam, s pravom prepoznaje u sindikatu najbližeg saveznika, najboljeg prijatelja. Rušeci mit poslovnog čovjeka i stvarajući tehnokrata, prikladnijeg modernom mentalitetu, opažamo veliku sličnost između sindikalnoga čelnika i direktora poduzeća, istovjetnost ciljeva, paralelan smjer napora, identitet pripreme. Nekadašnjeg sindikalnoga povjerenika, žuljevitih ruku, koje su se znale nasilno razmahati pred njuškom vlasnika, danas je zamijenio fakultetski obrazovan intelektualac, čistih ruku i bijeloga okovratnika, koji je sposoban voditi pregovore na istom nivou s drugim intelektualcem, polaznikom tih istih fakulteta, koji je zamijenio nekadašnjeg vlasnika tvornice. Ako kapitalizam bježi iz ruku starih lavova, sindikalizam je odavno pobjegao od starih sindikalnih čelnika, prilagodio se, pametno, čak i ranije od očekivanoga, zahtjevima budućnosti. Uvjereni smo da su već u vrijeme starog sindikalnoga povjerenika, koji je ulijevao strah gospodaru svojom agresivnošću, postojale klice sadašnje sindikalne situacije, kao što su se u starom kapitalizmu već nalazile klice menadžerske evolucije današnjeg kapitalizma. U socijalnom tijelu, kao što oduvijek objašnjava anarhizam, degenerativni slučaj nije nikad „novi” slučaj, on je samo evolucija, modifikacija predpostojecjeg slučaja. A upotreba sredstava uvjetuje ciljeve: nekritična upotreba sredstava, prilagođavanje manjinske strukture monolitnosti kontrastne strukture, dovelo je u prošlosti do takvih izbora sredstava koji i danas zaklanjaju vidik na optimalne ciljeve proletarijata.

Naravno, čitatelji će sad moći s lakoćom prigovoriti da to nije stajalište anarhosindikalizma. No, jedno je pričati o smrti, drugo je zaista umrijeti. Jedno je graditi lijepe socijalne fantasterije, drugo je sukobiti sa stvarnošću. Jedno je pokušavati spasiti anarhističke principe, čak i unutar sindikalne organizacije, drugo je pokušavati ih ugurati, na silu, u parcijalne zahtjeve za koje je sindikalizam, htio ne htio, vezan. I ne vrijedi sad insistirati na direktnoj akciji. U najboljem slučaju, kad se zaista konstituira jedna borbena organizacija utemeljena na direktnoj akciji, ili nije sindikalna organizaci-

izgled u obliku struktura, primijećena je u prošlosti u obliku prave i istinske sklonosti, to jest latentne namjere, ka kongenitalnoj sumnjičavosti prema političkoj praksi, otvorenosti prema oslobodilačkim prijedlozima i planovima.

I naše su se borbe temeljile (i u biti još se temelje) na pretpostavci da iskustvo klasnog sukoba pospješuje ne toliko kvantitativni rast cjelokupnog pokreta izrabljivanih, koliko kvalitativan rast u smislu njegove otvorenosti prema samoorganizaciji borbi.

No, istovremeno smo primijetili da se ova radna pretpostavka rijetko primjenjuje na tradicionalno poimanoj radničkoj klasi, zato smo bili skloniji marginalnim slojevima koji su zbog svoje neizvjesnosti osjećali veće nepovjerenje prema političkoj praksi i veću osjetljivost za diskurs društvenih promjena.

U biti, odgovor radnika bio je slab, ograničen na obrambenu hipotezu, potpuno podređen efikasnijem djelovanju sindikata, mada nije sasvim efikasnije posigurno je zastupljenije na razini odnosa sa suprotnom stranom.

Međutim, kad bolje razmotrimo, odgovor marginalnih slojeva je bio također konzistentan samo na obrambenom nivou (represija, socijalni nadzor, socijalna asistencija, stanovanje itd.); dok je na drugim nivoima ostajao platonski, konsolidirajući se često kroz podršku, mada aktivnu, ipak vezan za mafijaške vrijednosti, koji na dugoročno nisu prihvatljive.

Dakle, naspram defenzivnog držanja zatvorio se diskurs. U tom sektoru već duže vremena djeluju preporoditelji mirovnog pokreta, anarhosindikalisti i ostaci ostataka bivše ekstremne ljevice (na primjer „*Lotta Continua per il Comunismo*”²), sa svim poznatim ishodima. Oni isti nekadašnji lumpenproletarijat, krvavih očiju, danas šutke maršira s cvijetom u ustima. Shvatili su da s manje napora i rizika mogu dostići iste rezultate: minimalnu audijenciju kod or-

² *Lotta continua per il Comunismo* [Stalna borba za komunizam]: talijanska vanparlamentarna organizacija ekstremne ljevice, aktivna od kraja šezdesetih do kraja sedamdesetih godina XX st.

Radnička mobilizacija za zaštitu dohodaka nalazi se na istoj razini s mogućom radničkom mobilizacijom za zaštitu poduzetničkih interesa, slobodnog poduzetništva, protiv visokih poreza. U tom smislu nije više moguće razlučiti što su politički štrajkovi a što gospodarski. Bitna je sama mobilizacija, a ne njezina svrha. Radilo se o borbi protiv raketa u Comisu¹ [1983], s demonstracijom od sto tisuća (ili pet milijuna), ili o više manje konzistentnom dijelu radničke klase koja demonstrira protiv ili u korist odluke vlade, stvari se bitno ne razlikuju. Bitna je upravljivost, u ovom ili onom smislu, radničke cjeline, kako bi ova ostala, jasno, u svojem kutku, živeći u iluziji da se postojeća situacija održava na sve moguće načine, jer ni u kom slučaju ne bi moglo biti bolje.

Kapital je odavno shvatio ovu realnost i zato se otvorio (umanjujući svoj liberaloidni instinkt) prema korekcijskoj intervenciji države. Represivni sistemi i asistencijski mehanizmi jamče reguliranje iluzornoga u perspektivi briljantne centralističke sinteze pod prividom maksimalne decentralizacije.

Preuzeti inicijativu. Pošto nam nedostaje slijepi mehanizam koji bi radio za nas, umjesto nas, moramo preuzeti inicijativu. U suprotnom, vrijeme nije dobar sudac, na kraju će presuditi u korist kapitalističkih restrukturiranja.

To znači da moramo dati drugačiji poticaj našoj akciji, a ne prilagoditi je običnom odgovoru naspram inicijativa kapitala i države.

U tom trenu s gorčinom shvatimo da nije dovoljan metodološki kanon samoorganizacije za određivanje borbe inicijative, potrebne su i ideje, koje, barem trenutno, nedostaju revolucionarnom pokretu.

Sklonost samoorganizaciji bila je oduvijek jedna od karakteristika cjelokupnog pokreta izrabljivanih. Izražavala se katkad s više a katkad manje snage, ali nije nikad potpuno nestala pred upravljačkom ofenzivom stranaka i sindikata. Umjesto da poprими ostvariv

¹ Comiso: talijanski grad u kojem se u osamdesetima razvio snažan pokret protiv gradnje raketne američke baze.

ja budući da joj nedostaje teritorijalna, zastupnička, asistencijalna, ideološka struktura, koja je svojstvena sindikatu (što bi svelo problem samo na riječi), ili je obmana direktne akcije. To jest, direktna akcija koja naizgled koristi metode i procedure tipične za direktnu akciju, ali nedostaje joj osnovni rekvizit: autonomija baze.

Radikalni primjer: sabotaža. Radnik napada vlasničku strukturu sredstvom rada, uništavajući istovremeno ideologiju rada (plod sluga režima) i produktivni kapacitet (dakle, istu snagu otpora) izrabljivačke klase. Uzmimo kao primjer primjenu ovog načina borbe u željezničkom poduzeću. Može predvidjeti dva slučaja:

1) Sindikat, na tajni i oprezan način, koristeći sredstva koja trenutno ne posjeduje, ali koja

bi mogao stvoriti u tu svrhu, naredi sabotiranje svih lokomotiva željezničkog poduzeća Italije. Radnici, poslušni izvršitelji sindikalnih direktiva, onesposobe lokomotive, ili dio njih. Na taj se način razvija snažan pritisak na suprotnu stranu (u ovom slučaju državu, ali stvar se bitno ne mijenja ako se prenese na privatni sektor) koja prihvaća iznesene zahtjeve.

2) Radnici se organiziraju odozdo i raspravljajući, čak i odvojeno, u malim grupama, o mogućnostima borbe protiv kapitalističkog izrabljivanja i protiv sindikalnog kolaboracionizma, odluče sabotirati (i dalje govorimo o željeznicama) nekoliko lokomotiva, makar u samo jednoj zoni. Ostali radnici iz sektora (ostavimo sa strane pretpostavku da bi se akcija mogla proširiti i na druge sektore) postanu svjesni vrijednosti ovog sredstva borbe i, osiguravajući se tajnom akcijom, ili nekim drugim sredstvima koje će odabrati po potrebi, proširuju inicijativu. Predlažu se zahtjevi suprotnoj strani, ali može i bez njih.

Prvi slučaj nije direktna akcija. Sredstvo sabotaže koristi (granična pretpostavka) sindikalna organizacija u svrhu revindikacije i po naredbi čelništva. U biti, korištenje ovog sredstva moglo bi postati moguće u slučaju revolucionarne evolucije sindikalne organizacije, ali evolucije uvijek u autoritarnom smjeru. Ishod bi bio, u najboljem slučaju, blagovoličan pokušaj revolucije, sa svim svo-

jim posljedicama. Čak i kad bi akciju izvršili slobodarski sindikalisti, anarhosindikalisti koji bi bili sposobni ušutkati svaki autoritarni nagon, determiniran samom strukturom organizacije, postala bi revolucionarna tenzija nametnuta masama, odluka o djelovanju na određeni način koja, pred objektivnim uvjetima, ne bi pronašla plodno tlo za daljnji razvoj. Kad bi i uzeli u obzir da zaista postoje sindikalne vođe toliko otvorenog uma i toliko čvrste anarhističke vjere da ne osjećaju privrženost čelništvu i svojoj fotelji, došlo bi do neminovnoga raskola između ovih „anđela” i zbilje radničke mase, koja ponekad nije sposobna shvatiti čak ni poruku anđela.

Drugi je slučaj direktna akcija. Ako je anđeo-anarhistički sindikalist uistinu takav, odmah će napustiti svoj posao da bi se udružio s drugima u konkretan i specifičan zadatak, lociran na jednom mjestu ali s mogućnošću razvoja i na drugim mjestima i u drugim zbiljama. Dakako, radnik neće možda moći sam pronaći rješenje organizacijskog problema direktne borbe, u specifičnom slučaju možda neće pronaći „moralno” rješenje (što nije slučaj s tehničkim, budući da ga poznaje mnogo bolje od svih sindikalista i revolucionara zajedno), kako sabotirati lokomotivu, i upravo se u ovom smislu opravdava rad pojašnjavanja i prodora; dakako, radnik bi se mogao u nedogled truditi da se organizira odozdo, u grupe, komitee, vijeća, ili kako god ih želimo zvati; i u ovom se smislu opravdava i održava rad revolucionara; no, zacijelo radniku neće nikada biti potreban, za realizaciju vlastitog oslobođenja, netko tko će ga organizirati u sindikate, stranke, sekte i slične stvari.

Realnost nam uvijek govori da su radnicima potrebne ove analize, da često osjećaju nedostatak preventivnog pojašnjenja ciljeva koje treba dostići i sredstava koje treba koristiti u obrani od poslodavaca i majordoma, da često, ne znajući kome se obratiti i kuda krenuti, sami traže narodnog vođu ili stranku da ih prosvijetli i vodi, kad ne traže povratak na vlast staroga izrabljivačkoga roda. Rob koji je proveo čitav život na lancu može opravdano smatrati da je preživio zahvaljujući tom istom lancu, a ne usprkos lancu, te stoga napasti osobu koja bi ga htjela slomiti; no, to je preventivna, neo-

alternativca koji sanja nikad ostvarene komune okrećući među prstima posljednju mješavinu, identičnu smogu metroa.

Radnik, dakle, štiti vlastito izrabljivanje, želi svim silama ostati vezan za uvjete plaće, perspektivu proizvodnje održava netaknutom. Na taj način živi svoju politiku, hrani pipke sindikalne hobotnice, a putem nje i cirkulaciju nacionalnog dohotka, klasnu podjelu i samu logiku koja ga podvrgava izrabljivanju.

Sve što više raste njegova radnička borbenost, sve se više zavlači u vlastitu korporativnu ljušturu.

Zašto bi se trebao pobuniti? A ostali? Zašto bi trebali i oni?

Kao što ćemo kasnije vidjeti, postoji nekoliko dobrih razloga, na žalost su teško zamjetljivi.

Iluzija objektivnoga procesa. U svrhu socijalne revolucije sâm proces izrabljivanja ne mora nužno voditi oslobođenju. Može, kao što često i biva, determinirati uvjete nesuglasnosti unutar nadzora, ali radi se o vrlo lako nadoknadivim uvjetima.

Tko pak gleda kroz stranačku optiku, kvantitavan rast, gleda, i danas, s velikom nadom na objektivne uslove izrabljivanja i očekuje da oni riješe probleme proizišle iz ugnjetavanja. Pri svakom novom kapitalističkom ili državnom ustrojstvu socijalnih kontradikcija rasprsnje se deziluzija štovatelja boga-stranke i, kao posljedica, gorčina poraza i nepovratnost otjecanja.

Međutim, onaj tko nikada nije gajio pretjerane iluzije o neizbježnosti krize, zna da je za miniranje temelja plana potrebno misliti dugoročno, bez milenarističkih odušaka koji tako često raspiruju maštu proletera i isto tako često ga bacaju u ponor očaja.

Kad bi danas proizvodnja imala smisla već bi bila u krizi, sa svim mogućim revolucionarnim posljedicama. Velika ideja kapitala sastojala se od oduzimanja smisla proizvodnom postupku, stoga ne vrijede više pravila trgovinske ravnoteže koja bi, ušavši u sukob s nepoznatim i neprijateljskim snagama, nesumnjivo izazvala fatalnu krizu kapitalističkog ustroja.

Sada praktički nema što ili tko ući u krizu. Izuzevši, naravno, ovaj isti ustroj ravnoteže kontradikcije.

Horizont i granice

Alternativnom iluzijom izgradili smo si papirnati štiti i često se njime suprotstavljamo neprijateljskom napadu. Uske smrdljive uličice sakrivaju drugove u agoniji, među alatima za obradu kože, između nizova perlica, između televizora koje treba popraviti i ručaka koje treba pripremiti. Teškim naporom ostali drugovi čupaju iz parčeta prirodno škrte zemlje neizvjesno preživljavanje. U ovim stjecištima alternative čuje se isti zvuk montažnih traka.

Negirati rad je zacijelo velika čovjekova potreba, ali ne podrazumijeva samo izmjenu proizvodnoga procesa, implicira nešto mnogo više. Otkazuju ukusi i želje, nade i sjećanja, a i uvjeti recipročne snošljivosti. Moć ne dozvoljava odbijanje rada ako se odmah ne zamjeni planom samoizrabljivanja ili alternativnog pauperizma. Ovi se elementi mogu i međusobno ispreplitati, često na prilično nerazumljiv način.

Tjeskoba beskorisnosti postaje nezaustavljiva. Bilo što, samo da se prekine uvjet tekućeg projekta, uvjet koji je nepodnošljiv i beznadžan.

Ali, ne još jedan projekt (zato nema mogućnosti pobune), jer bi još jedan projekt značio još napora i još kreativnosti, elemenata koji su izgubljeni započinjanjem onoga što se zaista smatralo alternativnim.

Na taj se način plazi po zidu kao muha, bez smjernica, bez ijedne provjerljive hipoteze.

Isto se zbiva i u zgradurinama koje proizvode beskorisnost. Čitava jedna klasa plazi u potrazi za nečim što više ne postoji. Radničko zavlačenje u rupu koincidira s apsurdnom igrom zaglupljenoga

phodna i moguća zadaća; to nije završna prepreka pred kojom bi morali priznati nužnost direkcije i vodstva.

U predrevolucionarnoj fazi radnici bi trebali poimati sindikat kao suradnika poslodavaca, posrednika koji jamči ostvarenje nekih prava, ali koji pokušava održavati takvo stanje u kojem će uvijek biti potrebno zahtijevati nekakva prava. U suprotnom, on bi se borio za svoje vlastito uništenje.

Sindikati nakon revolucije

Definitivni dokaz ograničenosti sindikata, i njegove esencijalne opasnosti u stvaranju sutrašnjeg slobodnog društva, su posljedice koje njegovo prisustvo uzrokuje nakon revolucije.

Ako je neka stranka upravljala revolucionarnim događajem i ako je taj događaj posljedica djelovanja jedne dobro vojno organizirane manjine, sposobne privući mase, ali istovremeno oduzeti daha svakoj spontanoj inicijativi ovih posljednjih, djelovanje sindikata može se svesti samo na predaju oružja revolucionarnoj stranci, a time i predajom radnika novoj vodećoj i izrabljivačkoj klasi.

Ako je revolucija bila samo birokratski događaj, kriza vlasti na središnjoj razini, kao u Mađarskoj u doba sovjeta, sindikati samoodređuju vlast i garantiraju miran prijelaz proizvodnih struktura u ruke države, pomnjivo izbjegavajući svaki izvoran i spontan pokušaj masa za doseganjem krajnje slobode.

Ako pak radnici, spontano, kao u Rusiji, Njemačkoj, Italiji, pokrenu inicijativu, stvore bazne organizacije, vijeća, objave rat izrabljivačkoj strukturi, sindikati odmah prijeđu na stranu vlasti i pregovaraju sljedeću fazu normalizacije i centralizacije sa što manjom mogućom štetom. U kasnijoj fazi centralizaciji, kao što se zbilo u Rusiji u trenutku Staljinovog debija, sâmi će sindikati izgubiti teren u korist partije.

Netko će reći: ali radi se o komunističkim i socijaldemokratskim sindikatima, to nisu anarhistički sindikati, anarhistički se drugovi

ne bi ponašali na takav način. Potpuno se slažemo. Ne bi, ali ipak se događa. Anarhistički drugovi ne bi nikad ušli u vladu, anarhistički sindikat ne bi nikad postao dio vlade, ali događa se. Nije moguće da anarhistički teoretičari opravdavaju određenu vladu definirajući je drugačijom od ostalih, ali događa se. Nije moguće da anarhističke organizacije napadaju druge anarhističke organizacije, naoružane, kao staljinisti, klevetom i ostracizmom, ali događa se. Anarhističke organizacije ne bi uvrstile na crnu listu anarhističku štampu, ali događa se. Ne čini anarhizam ljude, nego ljudi čine anarhizam.

Anarhističkim bi sindikatima najlogičniji izbor trebao biti razlaz, da bi izbjegli pad u strogu sindikalnu logiku, no tim radikalnim izborom naša analiza postaje nepotrebna; ali može se zbiti i prije i poslije revolucije. Naprotiv, u slučaju ustrajnosti sindikalnih organizacija, najlogičnije bi bilo da nastave djelovati kao i sve sindikalne organizacije ovog svijeta, dok bi unutar njih preostali drugovi anarhisti morali forsirati ideologiju, pokušavajući spojiti vruga i svetu vodu.

Razumljivo je da stanje gospodarstva nakon revolucije nije moguće predvidjeti. Vrlo bitni čimbenici ulaze u igru u trenutku presudne krize, sporedni faktori, a ipak odlučujući, nastavljaju djelovati unutar čitavog sistema, tako da svaki pokušaj analize ostaje vrlo aproksimativan. Nemoguće je napraviti iscrpan program, ali moguće je jasno sagledati neke stvari. Postojanje državnog nadzora je negativna činjenica, ono nužno određuje društvene uvjete koje će pokrenuti planirano gospodarstvo na određeni način. Naprotiv, postrevolucionarno gospodarstvo će morati biti prirodno gospodarstvo, u kojem će i proizvodnja i distribucija biti zajamčene temeljem horizontalnih ugovora između proizvođača (koji su istovremeno i potrošači).

Veoma je jasno kakvu tešku ulogu mogu odigrati sindikati kad se jednom uključe u proizvodnu fazu postrevolucionarnog gospodarstva. Mogu i dalje biti posrednici između središnje vlasti, a kad ne bi postojala mogli bi je izmisliti, tako da mogu nastaviti vječno funkcionirati kao pogonski remen. Istinsko proturevolucionar-

nja da ne žele upravljati samo borbom, u smislu odabira sredstava, nego i ciljevima borbe i ciljevima proizvodnje.

Kad snažne sindikalne ili stranačke organizacije učestvuju u revoluciji, u tradicionalnom smislu, smjesta proglašavaju proletarijat nedoraslim i potrebu da netko (sindikalne i stranačke vođe) odlučuje umjesto njega. Pooštava se struktura intervencije na bazu. Uvijek isti birokrati i stručnjaci vode sindikalne i stranačke sastanke. Uvijek netko drugi odlučuje u ime radnika. Eventualna objecka drugova anarhista trebala bi se prisjetiti događaja u Španjolskoj pri odluci ulaska u vladu ili borbe za zadruge.

Načelni operativni elementi autonomnih baznih nukleusa trebaju dakle biti:

Borba. Ovdje se rađa kohezija i razvija klasni duh koji razabire, kroz odnos proizvodnje, izrabljivanje klase. Ovdje se uviđaju prave sindikalne i stranačke nakane. Ovdje se razvijaju konkretne metode direktne akcije: sabotaža, izostajanje s posla, pokušaji samoupravljanja, destrukcija rada itd.

Organizacija. Rađa se iz potrebe konfrontacije i verifikacije. U velikoj mjeri varira ovisno o vremenu i mjestu, ali suštinski se ujedinjuje na temelju zajedničkog proizvodnog interesa. Nukleusi izrastaju iz drugačijeg socijalnog, političkog i gospodarskog tkiva, ali ne mogu zaobići stvarne podatke proizvodnje: ovi predstavljaju istinsku bit organizacije, samu mogućnost konstantnog referiranja na nešto ujedinjeno.

Informacija. Prisvaja se malo-pomalo rušeći proizvodni odnos, diversificirajući podjelu rada. Sabotirajući proizvodnju u svrhu proučavanja reakcije i limita. Kucnuo je čas političkog osvješćivanja, posebno putem gospodarskih i proizvodnih stajališta.

No, sva ova problematika nije dio naše zadaće, ali zbog svoje velike važnosti iziskuje dublju analizu. I čitatelja upućujemo na nju.

trebni i na koji način može sudjelovati u „korisnoj” proizvodnji po vlastitim mogućnostima.

S ovog se stajališta rasprava o organizaciji koja bi zamijenila sindikat nameće se sama. Samo kroz dimenziju autonomne baze možemo razmišljati o programiranju direktne borbe, o embrionalnom planu zapošljavanja između poduzeća iz različitih sektora, o borbi za prisvajanje tehničkih informacija, razmjenu i unapređenje istih. Kad bi se sve to filtriralo kroz sindikat, čak i kroz najbolje pročišćeni sindikat, baza bi dobivala samo deformirane vijesti i sasvim neprikladne željenim ciljevima.

Danas je prvenstveno potrebna direktna borba, organizirana odozdo, male grupe radnika koje napadaju središta proizvodnje. Ovo bi mogla biti vježbaonica kohezije za daljnji razvoj borbi, razvoj koji bi se sve više mogao domoći informacija i donijeti konačnu odluku o eksproprijaciji kapitala, to jest revolucionarnom činu. Radnik odlučuje u kakvim odnosima trebaju biti radna aktivnost i proizvod. Kad jednom to učini, jedini izbor koji mu preostaje je napustiti svaki oblik organizacije koja pokorno služi kapitalističkoj moći, ili drugim moćima, i započeti s formiranjem baznih nukleusa koji će održavati navedeni odnos sve dok traje borba.

Jednostavnije rečeno. Kad ustanovimo da je osnovni odnos revolucionarnog nacrtu međuodnos proizvođača i proizvoda, postaje nam jasno da rečeni odnos mora biti ravnopravan (svakome prema potrebama i od svakoga prema mogućnostima); da njime mora upravljati baza (u suprotnom ne bi više bio ravnopravan jer bi postojale upravljačke manjine); jednostavan i elementaran (ukidanje tržišnoga mehanizma koji napuhuje potrebe i, pogotovo, financijski aspekt proizvodnje).

Boriti se za neovisnu organizaciju borbe znači boriti se istovremeno za neovisnu organizaciju proizvodnje. Ne postoji kvalitativna distinkcija. U nekom smislu ne postoji čak ni razlika između vremenskih faza. Kad radnici organiziraju svoje autonomne bazne nukleuse kreću sasvim drugim smjerom u odnosu na sindikalnu ili stranačku organizaciju. Takvim djelovanjem daju odmah do zna-

no djelovanje u režimu kapitalističkog gospodarstva moglo bi se razviti u konkretno proturevolucionarno djelovanje u komunističkom gospodarstvu.

Navodimo zaključke nekih drugova u vezi problema sindikata kao „javnih usluga”.

„Trenutno je samo jedan mali dio proletarijata svjestan apsurdna ciklusa ‘proizvoditi — trošiti — otuđiti se’ koji nameće kapitalizam, ali i taj mali dio (uz pomoć sindikata) kapitalizam uspijeva rekuperirati. Radi se o preispitivanju koje dolazi iz okružja mladih (marginalnih), ali dopire i do drugih slojeva.

Ne možemo uništiti sindikat, ali ne želimo se njime koristiti. Da bi pretvorili u revolucionarno sredstvo jednu organizaciju koja to nikada (ili skoro) nije bila možemo se samo nadati da će se izrabljivani sami ‘dezorganizirati’ iz sindikata i pokušati stvoriti korisno sredstvo za revolucionarni rad.” (Corale)

Zaključak

Ne dijelimo u potpunosti mišljenje s drugovima iz „Coralea”. Dezorganizacija sindikata podrazumijeva destruktivnu logiku koja nije osobito prihvatljiva logici sitnih interesa i sitnih potreba. Bilo bi to disperzivno angažiranje naših snaga (koje nemamo) i pogrešno postavljanje sindikalnoga problema.

Međutim, ako podržimo radikalnu formu kritike sindikata i njome obuhvatimo i anarhosindikalne oblike, koji ne bi smjeli u rečenoj kritici poprimiti povlaštene oblike, mogli bi brže i uspješnije sakupiti plodove. Radnici će se lakše uvjeriti u ograničenost sindikata ako imaju mogućnosti izbora: prepustiti ove javne usluge svojoj sudbini i pripremiti se za stvaranje malih baznih organizacija predanih radikalnoj borbi protiv vlasničke strukture.

Ovi bi nukleusi trebali poprimiti osobine proizvodnih nukleusa. Ne postoji alternativno rješenje. Radnik je dio stroja, tvornice. Kapitalističko ga izrabljivanje, i u današnje elektronsko doba, brutalno

primorava na skoro potpuno otuđenje. Izvan tvornice radnik ostaje samo jedan bijedan premoreni čovjek koji mora leći u krevet da bi vodio ljubav i spavao. Njegov se udarni potencijal izražava u tvornici. Forsirati ga na izlazak, prisiljavati ga na posjećivanje revolucionarnih „gnijezda”, psihološka je i taktička greška. Samo jedna mala manjina, vrlo senzibilizirana, može to dostići, ali unutar određenih granica. Zato će svaka organizacija (pa bila ona i anarhistička) koja polazi od fiksne točke pri određivanju plana djelovanja u kratkom roku degenerirati.

Polazeći od utvrđene činjenica da je jedino revolucionarno mjesto tvornica, selo, škola, gradska četvrt itd., moraju se sagledati objektivni uslovi izrabljivanja, općeg i djelomičnog, opći životni nivo područja, uvjeti između različitih sektora proizvodnje, odnosi između različitih područja, odnosi između cjeline područja (država) i drugih država, te drugi problemi. Sve to određuje, u svojoj složenosti, svaku pojedinu analizu. No, do sada, samo, to ne određuje mogućnost da radnici sami pokrenu alternativni organizacioni mehanizam.

Oni moraju biti svjesni da se ovdje ne radi o „revolucionarnoj” potrebi, govorimo o njima prirodnoj potrebi, potrebi koja je vezana uz samu mogućnost preživljavanja, potrebi koja ih tjera na nešto teži rad i na nešto više patnje za sutrašnji boljitak, njihov i svih ostalih. Revolucionarna rasprava se rijetko kad odnosi neposredno na radnika. Evo uspjeha sindikalnog diskursa: odnosi se na njegove imedijatne interese i nadasve na ono što najviše shvaća: posao. Radnik nije vezan za sindikat samo zato jer mu, prividno, jamči nekakvu sigurnost u tvornici, nego zato što njegov sindikat okuplja i druge radnike iz istoga sektora, osobe koje imaju vrlo slične probleme, s kojima može razgovarati na adekvatan način, među kojima se može osjećati kompetentan. Ne radi se o korporativnoj podlosti, to je izravna posljedica podjele rada koja se ne može ukinuti u roku od jednog dana. Iščupati radnika iz njegovog ambijenta i natjerati ga da sluša maglovite višesatne govore izrečene nerazumljivim jezi-

kom vodi gotovo uvijek ka odbacivanju svega što je novo i različito, ka povratku dječjoj graji doma ili zaglušujućoj buci tvornice.

Radnik mora proživjeti revolucionarni čin kroz gospodarski čin. Alternativu između sindikata i baznih autonomnih grupa možemo shvatiti samo na konkretnim gospodarskim odnosima, a ne kroz filtar ideološke interpretacije. U ovom smislu, sigurnosni faktor predstavlja gore navedeno rješenje, tj. ne bi se smjelo odcijepiti radnika od njegove sindikalne organizacije, ne bi smjelo raditi na dezorganizaciji sindikata, trebalo bi mu, naprotiv, objasniti ograničenost sindikata i njegovu suštinu javne usluge.

Gospodarski čin mogao bi se organizirati i bez tlačiteljske nadzorne strukture i bez vodeće strukture koja postavlja ciljeve. Radnik to dobro shvaća. On u potpunosti razumije da mu upravo struktura tvornice zaklanja cjelokupan vidik na proizvodni proces i da će rušenjem te barijere shvatiti cjelokupan gospodarski čin. On dobro zna da rušenje te barijere znači izmjenu odnosa u tvornici, ali i izvan nje, u kvartovima, školama, selima, u čitavom društvu.

Međutim, nedokučiv mu je pojam proleterskog upravljanja, sagledavši ga sa složenog aspekta kojega mu inače pripisujemo. Proletersko upravljanje je za radnika, povrh svega, upravljanje proizvodnjom, dok pod kapitalističkim, ili staljinističkim, upravljanjem podrazumijeva tuđu eksploataciju proizvoda, od strane malenih kapitalističkih grupa ili malih birokratskih stranačkih i menadžerskih grupa. Prema tome, ono što nedostaje u ovim stajalištima je upravljanje proizvodom i odlučivanje o proizvodnji. Distribucija je samo dio proizvodnje. Radnik zna da je moguće utvrditi vrlo jednostavan odnos između osobnog doprinosa proizvodnji i dobivenoga proizvoda, utvrđujući sektorske sporazume i povezujući poduzeća koja proizvode iste stvari; a također zna da iz ovog odnosa može izvući i vlastito pravo na distribuciju dobivenih proizvoda. Tehnički složeno rasuđivanje, ali živo u imaginaciji radnika. Potrebno mu je jasnovito objasniti na koji se način rečeni mehanizam, u anarhističkom komunističkom gospodarstvu, može realizirati, na koji on način može prisvojiti mnoge proizvode koji su mu „uistinu” po-

Alfredo M. Bonanno
Kritika sindikalizma
2007

Prevela Erika Preden

anarhisticka-biblioteka.net

Bulevar sindikata

Nedavna [listopad 1988.] i duboka transformacija koja se zbila unutar CGIL-a sigurno sadrži političke tonove i značajke koje baš i ne zanimaju revolucionare, ali sposobna je dati neke indicije glede smetnji i proturječja, koje je vrlo korisno poznavati.

Činjenica da se unutarnje struje ovog velikog sindikata bore oko zamjene najviših čelnika i u suštini za ograničavanje moći izvršnog tijela, ne može prikriti duboku slabost čitavog sindikata, te na isti način bilo kojeg sindikata, i autonomnog, i „pokreta”. Ono što službeno ulazi u krizu je sama logika sindikata, logika revindikacije.

Ne radi se toliko o problemu nesposobnih pojedinaca. Pizzinato¹ nije pravi i istinski lider, to je sigurno, ali ni Di Vittorio² ne bio sposoban išta učiniti u ovakvim okolnostima.

Trenutačno pobunu vodi heterogena grupa koju sačinjavaju „desni” i „lijevi”. Ne radi se dakle o pokušaju poboljšanja protiv retrogradnih operaista, kao ni o suprotnom. Srednji sloj čelnika pokušava minirati vrh kako bi mogao bolje djelovati, vjerojatno u smislu poboljšanja, koje bi, ako se ne ostvari, ubrzalo propadanje uloge sindikata. Zato se pokušava pronaći ključ paralelan PCI-u, u smislu približavanja institucijama. Nije dozvoljeno ni na koji način ometati poduzetništvo, ako nije unaprijed dogovoreno, da se ne bi narušio proces institucionalnoga sređivanja.

Radnici su, sa svoje strane, u biti odložili posljednje iluzije. Nije dan ih čelnik ne može više zaista mobilizirati. U nedavnoj radnoj

¹ Antonio Pizzinato: talijanski sindikalist i političar lijevičar; predsjednik CGIL-a u osamdesetima.

² Giuseppe Di Vittorio: sindikalni vođa USI-a (anarhosindikalni sindikat) početkom XX st., a kasnije CGIL-a.

prisili željezničara nije se razvio nikakav oblik borbe kadar zaustaviti sistem koji bi mogao nagristi klasni odnos, u kratkom roku. Sindikat je podvinuo rep, kao i izvansindikalne strukture, čak i one najratobornije. Pojedine grupe, ako postoje, još nemaju takvu operativnu sposobnost da bi mogle izabrati jedan ili drugi put. Kada govorimo o „pojednim grupama” mislimo na spontana udruživanja koja nastaju na radnim mjestima: mali embrioni, plodovi kritičkih rasprava, a ponekad i veoma dubokih na račun bilo čega što je vrh organizirao. Posljednji pokušaj spašavanja stare i pljesnive sindikalne formule, mada prekrivene lijepom slikom pokreta, mogao bi dati barem malo životne limfe, ali ne znamo koliko je ova limfa sposobna pokrenuti praktički ankilozno tijelo, koji ne može ići dalje od štrajkova sektora i dugih, dosadnih sastanaka na kojima se raspravlja o svemu pomalo, a zapravo o ničemu.

I tradicionalni sindikat ima svoju komponentu „pokreta” i nije slučajnost da ova, barem glede CGIL-a, podržava one koji traže poboljšanje, kako bi čelništvo izbacili iz igre.

Ono što zbiljski nedostaje je sposobnost „mišljenja” borbe, bez obzira na sheme revindikacije i legalnog štrajka. Svaka forma permanentnog kontrasta, incizivnog, spremnog za napade na male ciljeve i slanje znakova, mada ne baš efikasnih, koji će suprotnu stranu upozoriti, svaki oblik impakta koji ne polazi od uobičajenog „štrajka”, legalno konsolidiranog, veoma teško se pokreće.

Mislimo da se uzrok više nalazi u prepreci metode, nego u prepreci raspoloživosti. Radnici su shvatili da su sami. Razočarenje je bolest koja se širi. Većina njih se ne sastaje ni sa starim povjerenicima ni s navodnim novima. Najčešće se izabire povlačenje: točnost, mimetizam, odbijanje borbe, svijesti, konfliktne vizije procesa izrabljivanja. Sve je to postalo veći dio stvarnosti. Postoji i manjina. Ona želi nešto učiniti. Pokušava učiniti. Možda će ovo htijenje uzdati nove i stare nebuloze. Možda ipak, nadamo se, bez obzira na sve to, male grupe mogu preći na akciju. Na kraju krajeva, vlasnici su uvijek tamo, sve zlokobniji i mimetiziraniji.

„Prevladati operaizam”, objavljeno pod naslovom „Oltre l’operaismo e il sindacalismo” [Prevladati operaizam i sindikalizam], u „Anarchismo”, br. 52, svibanj 1986., str. 3.

„Kritika anarhosindikalne predodžbi”, objavljeno pod naslovom „Il problema dell’occupazione. Per una critica della prospettiva anarco-sindacalista” [Problem zaposlenosti. Kritika anarhosindikalne predodžbi], u „Anarchismo”, br. 56, ožujak 1987., str. 85.-88.

„Tecnologia e specificità industriale” [Tehnologija i industrijska specifičnost], objavljeno u „Ludd 2000”, god. II, br. 3., str. 7.-27.

„Il significato di un fatto insignificante” [Značenje jedne beznačajne zgone], objavljeno u „Canenero”, 28. listopada 1994., br. 1, str. 3.

„Sindikati: od revindikacije do koparticipacije”, objavljeno pod naslovom „Addio alla rivendicazione” [Zbogom revindikacija], u „Canenero”, 20. siječnja 1995., br. 11, str. 4.

„Un milione di posti di lavoro” [Milijun radnih mjesta], objavljeno u „Canenero”, 17. ožujka 1995., br. 19, str. 4.

Napomena izdavača¹

Naslovi i brojevi časopisa i novina u kojima su pojedini članci iz ove knjige prvi puta objavljeni. Nije naveden autor članaka zbog učestalosti i heterogenosti pseudonima ili u slučaju anonimnosti. Iz jednostavnog razloga što su ovdje objavljeni, bez dodatnih indikacija, znači da sam ih ja napisao.

Svi objavljeni članci su revidirani i ažurirani.

„Critica del sindacalismo” [Kritika sindikalizma], objavljeno u „Anarchismo”, god. I, br. 2, 1975., str. 65.-96.

Horizont i granice, usp. „I limiti e l’orizzonte” [Granice i horizont], objavljeno u „Anarchismo”, god. X, br. 43, 1984., samo dio od str. 2. do str. 4.

Dva slučaja za razmatranje: „Bagnoli. Rabbia e limiti” [Bagnoli. Bijes i granice], objavljeno u „Provocazione”, br. 15, srpanj 1998., str. 1.-2.; „La fabbrica d’armi Oerlikon – Italia è in crisi” [Tvornica oružja Oerlikon – Italija je u krizi], objavljeno u „Provocazione”, br. 9, studeni 1987., str. 1.-2.

„Assolutamente nulla” [Potpuno ništa], objavljeno u „Provocazione”, br. 14, lipanj 1988., str. 1.-2.

„Il recupero polacco” [Poljsko rekuperiranje], objavljeno u „Provocazione”, br. 16, rujan 1988., str. 3.

„Il viale del sindacato” [Bulevar sindikata], objavljeno u „Provocazione”, br. 17, studeni 1988., str. 1.-2.

„Dal treno alla scuola” [S vlaka u školu], objavljeno u „Provocazione”, br. 20, svibanj 1989., str. 1.-5.

¹ Edizioni Anarchismo

S vlaka u školu

Ne možemo negirati tvrdnju da se moderni kapitalizam (to jest, onaj koji je obilježen preokretom iz početka osamdesetih) temelji na sve bržim i radikalnijim periodičnim restrukturiranjima.

Teško možemo opovrgnuti činjenicu da sredstva kojima vlasnici raspoložuju omogućuju nove tipove reorganizacije produktivnih faktora, sasvim nezamislive desetljećima unatrag.

Tvrdnja da su sredstva za borbu i zaštitu dohodaka, i nadalje *čovječnosti*, ostala gotovo nepromijenjena, riskira da postane jednosmjerna afirmacija.

Nikoga ne plaši izum akronima i modaliteta za sazivanje lokalnih i nacionalnih sastanaka, debatiranje o problemima kategorija i opakim planovima vlasnika. To ne dokazuje postojanje ozbiljnih nakana, samo je simptom rezignacije.

Pogledajmo Željeznice. U Italiji [1989., ali situacije se danas, 1998., samo, ako je moguće, pogoršala] su zastarjele. Neadekvatne su današnjem i budućem razvoju kapitala. Posjeduju sredstva (kao npr. mreža) ista kao na početku stoljeća; glede vlakova, 50 posto njih odgovara periodu prije 1949., a ostalih 50 posto prije 1970. Na taj način velika većina proizvoda putuje autocestom, popraćena zaprepašujućim rastom transportne industrije, cijenom proizvoda, zagađenja itd. Sada hoće restrukturiranje bazirano na kriterijima efikasnosti i produktivnosti, ostavljajući dakako po strani kriterij socijalne vrijednosti, na isti način na koji je ovaj kriterij ostavljen sa strane pri razmnožavanju autocesta.

Pogledajmo Škole. Situacija je takva kakva je. Obrazovanje je neadekvatno, kao na učeničkom tako i nastavničkom nivou. Ne može se mnogo dati. Ne dobiva se mnogo. Vlasnici su danas ipak nešto

više zabrinutiji oko ovog problema. Dok su počevši od sedamdesetih bili zainteresirani za smanjivanje predviđene nezaposlenosti povećanjem broja školovanih, to jest smanjenjem kulturnih sadržaja, danas se nalaze pred prazninom srednjeg školstva, koja bi mogla i naškoditi srednjoročnim programima. Visoko školstvo je uvijek bilo pokriveno privatnim obrazovanjem, pribjegavanjem *masterima*, za niže obrazovanje ima pak sve manje potražnje. Da nadodamo, industrijama bi potenciranje školstva bilo od velike važnosti na proizvodnom nivou. Iz čega proizlazi nakana usmjerenja školstva na privatne kolosijeko, isto kao i sa Željeznicama. Veliki menadžeri i atmosfera promjena u kojoj socijalni pokreti zadaju sve manje straha.

Uz ovakvu se perspektivu vezuju iskustva Cobas-a, u svim svojim varijantama. Iz ovog su se iskustva izvukle raznovrsne lekcije, a ovo nije mjesto za ispitivanje svih kritika i svih pozitivnih aspekata koji su indicirani. Treba naglasiti, glede pozitivnih aspekata, da je Cobas pokazao veće razočarenje nekih radničkih slojeva prema sindikata, poteškoću ovih posljednjih da pridobiju prostor za pregovaranje koji je nekad bio zajamčen, rezidualnu želju za razgovorom, za pokretanjem, za produbljenjem ne samo sektorskih problema. Analizirajući rasprave Cobas-ovih željezničara primjećujemo da skreću pažnju i na socijalne vrijednosti, na odnose sa drugim prijevoznim sustavima, na ukupni proizvodni proces, na prljave tehnologije itd.

No, pogledajmo i negativne aspekte ili, jednostavno, reducirajuće. Kao prvo, apriorističko zahtijevanje „apolitičnosti” je više simptom zamora i nesposobnosti nego antiideološkog *purizma*. Raznim pokušajima unutarnjeg rekuperiranja, kao i piratskim prepadima različitih Scalzonea¹ i drugova, trebalo se ozbiljno pristupiti, bez demoniziranja u ime čistog korporativizma. Ako se toliko plašimo

¹ Oreste Scalzone: član vanparlamentarnih organizacija ekstremne ljevice koje su djelovale u 60-im i 70-im godinama, *Potere operaio* [Radnička moć] i *Autonomia operaia* [Radnička autonomija].

mo anarhija života može, iznenada, bez da traži ikome odobrenje, sugerirati milijunima ljudi, svima u jednom trenu, da prekriže ruke. [1998.]

mjerno raspoređene. Odgovoran je vlasnik rudnika i odgovorni su rudari koji silaze u utrobu zemlje za mizernu plaću.

Ovdje govorim o velikim povijesnim odgovornostima, koje nas nagone da se zamislimo nad sveukupnim kretanjama reakcionarnih i revolucionarnih snaga. Nestao je i najmanji plamen (da li je zaista bio znak požara?) koji je plamtio na nebima prethodnih desetljeća. Ponešto od tih iluzija prešlo je i na ove stranice koje ponovno objavljujem, nadasve u glavnom tekstu, napisanom prije skoro dvadeset pet godina, iluzije koje govore o manjoj odgovornosti izrabljivanih prema procesu izrabljivanja. Ne vidim više ispred sebe nekadašnjeg radnika koji je u fizičkom prostoru osobne bijede pronalazio na tisuće šansi za reizgradnju snage kojom se opirao, kao žrtva, prisilnoj alijenaciji. Potpuno, ili skoro potpuno, nestala je stara stručnost, ponos na vlastiti posao, osjećaj pripadanja zajedničkoj ljudskoj snazi, podčinjenoj i mizerabilnoj, ali ipak kolektivno sposobnoj izraziti veliku silu. Ništa nije ostalo od svega toga.

Navedene snage, uvjeti moguće kohezije, međusobna priznanja, klasna svijest, sve je to iščeznulo, ali nisam htio sve te elemente izuzeti iz moje osnovne analize, kako je ne bih isključio iz doba kad je ugledala svjetlost dana, iz okolnosti koje su je tada učinile prijeko potrebnom, kad smo počeli među prvima kritizirati, usred općeg zgražanja, središnji mit radnika. No ipak, nešto što nosim sa sobom u srcu, nešto što ne mogu predati hladnim analizama jedne stranice kao što je ova, nešto mi kaže da se revolucija, insurekcija, mada nije još općenita, obični pokreti revolta, destruktivan napad koji jedva pronalazi prostor za širenje teritorijem u potrazi za neprijateljem, sve to, od minimalnog do maksimalnog, jer maskimalno je zatvoreno u minimalnom kao pupoljak koji se može rascvjetati prijevremeno, sve se to može dogoditi samo ako radnici pronađu svoj izgubljeni dignitet i prekriže ruke.

Ne usuđujem se okončati ove stranice riječju štrajk. Moje mi iskustvo ne sugerira druge definicije sna o kojem govorim, nema vidljivih uzroka ili posljedica u stvarnosti, samo se zavaravamo da ih možemo kodificirati te zato tvrdimo da ih vidimo i poznamo. Sa-

pokisnuti, nećemo izlaziti iz kuće ni za sunčanih dana. Nečija obazrivost bila je više usmjerena na skrivanje vlastite neosjetljivost, nego na otklanjanje političkih predrasuda. Proizašla opća osiromašenost znak je manjinske spretnosti obmanjivanja, ali i lakoumnosti i površnosti (te naravno ignorancije) većine.

Zatim, sektorsko zatvaranje. Univerzum Željeznica. Univerzum Škola. Svako sa svojim problemima, naravno otvoreni koneksijama glede uzroka i motivacija, primjenjivosti odluka čelništva, zakona, ulaganja, financiranja sektora, ali sve ipak vezano za vlastiti univerzum jedino u funkciji specifičnih problema potonjeg. Škola: karijere, dohoci, kategorije, programi itd. Naravno, isto važi i za općenite političke i gospodarske rasprave, ali kao subordinirana činjenica.

Na kraju, metode borbe. Štrajk, bojkotiranje. U slučaju željezničara: štrajk; u slučaju školstva: bojkotiranje ocjenjivanja. Štrajkovi su nesumnjivo manifestacije neslaganja i pritiska, ali njihovo upravljanje postat će sve efikasnije, stoga, sami po sebi, predstavljaju vrlo relativno sredstvo. Isto vrijedi i za bojkotiranje, koje bi čak i moglo uroditi plodom kad bi se uključila vrlo široka masa, no dok je ograničeno isključivo na ocjenjivanje, specifične mjere kompetentnih organa mogu ga vrlo lako zaobići, kao što se u biti dešavalo.

Trebalo se djelovati na drugačiji način. Ne želimo stvoriti utisak nekakvog superiornog znanja, ali radi se o stvarima koje su već rečene i koje, na koncu, poznaju mnogi drugovi. Najprije, šire angažiranje korisnika željeznica i obitelji učenika, uključivanje u borbu. Zatim, uključivanje povezanih sektora: javnog i privatnog prijevoza, osoba, stvari; sektora kulturne proizvodnje itd. Konačno, drugačija metodologija borbe ili pak šira, koja bi obuhvaćala i direktnu akciju, opsežnije bojkotiranje, koje ne bi bilo limitirano na gore navedene trenutke, i sve to bez uključivanja specifičnih metoda direktne akcije, koji se zasigurno ne mogu primijeniti od danas do sutra.

Nažalost, neke od ovih potencijalnosti možemo smatrati izgubljenima, iza dvorišnih dijatriba premještenih na velike sastanke, iza strahova priključivanja, iza korporativnih brbljarija.

No, možda griješimo i stvari će, u budućnosti, krenuti drugim smjerom.

Pogovor

Razmišljajući o ovoj knjizi, na kraju njene revizije, uređivanja različitih dijelova od kojih se sastoji, postajem svjestan da koliko su god ovih posljednjih godina teorija i praksa napredovale, osnovni uvjet za pokretanje revolucionarnog procesa ostaje obustava rada.

Što bi se moglo, i trebalo, podrazumijevati pod „obustavom rada”, osim klasične i oskudne definicije štrajka, više manje općeg, ostaje nam da razmotrimo. Milijuni radnika čine i danas, usprkos svim promjenama u tijeku i produktivnom restrukturiranju kapitala, veliku silu koja stvara društvo u kojem živimo, daje mu mogućnosti, hrani ga, održava na životu, iz dana u dan. I to je društvo, u svojim osnovnim sastavnicama (strukture prijenosa, posredne i neposredne, naredbi i obaveza), izravan produkt izrabljivanja. Drugim riječima, važnost sindikalnoga problema (zastupanje borbi na području rada i proizvodnje, u širem pojmu) ostaje fundamentalna. Činjenica da se država smanjila u odnosu na društvo ne znači da počinje nestajati ili se reducirati. Ideologija neoliberalizma se ne usuđuje ozbiljno progovoriti o nečem sličnom. U biti, velik dio njenih zadaća, među prvima nadzor, prijeći će ili je već prešao u ruke društva. Ne radi se o civilnom ili prirodnom društvu o kojem su naši djedovi sanjali. Svakim smo danom sve bliže društvu koji nosi sav (ili gotovo sav) teret upravljačke odgovornosti države. Korak između društva i države se skraćuje.

Zbog toga moramo jasno iznijeti naše konsideracije. Ne postoji više osoba koja zapovijeda s jedne strane i zapovijedani s druge. Zato se odgovornost prvog glasno čitala, a posljednjeg se razrijeđivala, ublažavala, u očekivanju pobune, takozvanog fatalnog dana. Danas, kad rečeno očekivanje nedostaje, odgovornosti su ravno-

bio prikladan za stišavanje duhova pobune, no s druge nije davao dovoljno prostora novim produktivnim kapacitetima.

Treće: ova nova radna mjesta nipošto nisu „nova”, ali mogli bi se pojaviti unutar već postojećih, raznim procedurama kao što su na primjer prijevremeno umirovljenje, smanjenje radnih sati, nadzor nad prekovremenim satima, porezne olakšice, financiranje zaštićenih proizvodnih zona i tako dalje.

Četvrto: udaljšavanje od moguće pobune. Ljudi ulaze u neku vrstu labirinta sa zrcalima i obmanama, i tu tumačaju uvjereni da vide šanse i izlaze na sve strane, koji u suštini ne postoje. No, to stalno tumačanje, iako je uzaludno ne izaziva želju za rušenjem zidova labirinta, naprotiv ono potiče na daljnje kretanje jer nove iluzije nadomještaju stare, čekajući da se nešto dogodi.

Eto, jedino što se može dogoditi je gradnja neprestance novih enigma, ljepših i složenijih.

Ili, uništenje svega.

Prevladati operaizam

Sindikata je na putu svog tužnog zalaska.

U dobru kao i u zlu, ovim oblikom strukturalne borbe zalazi jedna epoha i model jednog budućeg svijeta, u terminima reprodukcije (poboljšane i ispravljene) sadašnjeg svijeta.

Krećemo prema novim i radikalnim promjenama. U produktivnoj strukturi, u društvenoj strukturi.

Mijenjaju se i metode borbe, perspektive, srednjoročni planovi.

Industrijskom društvu u ekspanziji priličilo je sindikat, koji se od borbenog sredstva ubrzo pretvorio u sredstvo podrške iste proizvodne strukture.

I revolucionarni sindikat je odigrao svoju ulogu suučesnika: gurajući u prve redove najborbenije komponente radničkoga pokreta, no istovremeno gurajući ih u pozadinu što se tiče vizije budućeg društva, kreativne potrebe revolucije. Sve je ostajalo zapakirano unutar tvornice. Operaizam nije bio samo banalni pojam autoritarnog komunizma. Lokalizirati povlaštena mjesta klasne borbe ostaje još danas jedna od najukorijenjenijih navika koja se ne da ukloniti.

Kraj sindikalizma, dakle. Već petnaest godina vodimo ovu raspravu. Nekad smo izazivali kritike i čuđenja, pogotovo kad smo u negativan sud smjestili i anarhosindikalizam. Danas smo prihvaćeni.

U konačnici, tko nije kritičan prema sindikalizmu? Svi, ili skoro svi.

No, zaboravljaju se koneksije. Naša kritika sindikalizma bila je i kritika „kvantitativne” metode, koja sadrži sva obilježja stranke

¹ FAI, *Federazione Anarchica Italiana*: Talijanska anarhistička federacija.

in nuce; bila je i kritika specifičnih organizacija sinteze (na primjer, u nekim aspektima, organizacijskog modela F.A.I.¹ jučer i danas); bila je i kritika klasne usiljene pristojnosti, koja je od buržoazije, filtrirana, preko banalnog takozvanog proleterskog morala stigla do nas. Ne smijemo sve to zanemariti.

Mada danas brojimo mnogo drugova koji dijele naše mišljenje, u vezi naše već tradicionalne kritike sindikalizma, rijetki dijele sve posljedice koje proizlaze iz rečene kritike.

U svijetu proizvodnje možemo intervenirati samo sredstvima koji nisu u kvantitativnoj perspektivi, te zato ne mogu iza njih stajati specifične anarhističke organizacije koje rade na hipotezi revolucionarne sinteze. To iziskuje drugačiju metodu intervencije, koja gradi bazne nukleuse i koja se ograničava na održavanju kontakata sa specifičnom strukturom, isključivo afiniteta. Iz odnosa specifične strukture i baznih nukleusa rađa se novi model revolucionarne borbe koja ima za cilj napad na strukture kapitala i države, koristeći se pritom ustaničkom metodom.

Ovakvom impostacijom možemo lakše slijediti duboke transformacije koje se zbivaju u proizvodnoj strukturi. Tvornica će nestati, zamijenit će je nove proizvodne organizacije, koje se u osnovi temelje na automatizaciji. Jučerašnji radnici bit će integrirani (parcijalno) u službe (podršku) ili jednostavno u nešto kratkoročno asistencijsko i dugoročno u puko preživljavanje. Na obzoru se ocrtavaju novi oblici rada. Radnička klasična fronta, već, više ne postoji. Sindikat, očito, također. Barem ne u nama poznatim oblicima. Usmjeren je na preobražavanje u neku vrstu proizvodnog holdinga društvenog suglasja. Poduzeće kao svako drugo.

Mreža uvijek različitih odnosa, svih u znaku sudjelovanja, pluralizma, demokracije, sastanaka itd., nadvit će se nad društvo, zauzdajući (skoro) sve subverzivne snage. Ekstremni aspekti revolucionarnog plana bit će sustavno kriminalizirani.

No, pobuna će krenuti novim putovima, infiltrirat će na tisuće novih podzemnih kanala, izronit će u sto tisuća nenadanih provala bijesa, destrukcije, novih i nerazumljivih simbologija.

ja kapital. Drugi element: nezaposlene osobe (dakle, bez novaca) postaju poprilično nemirne. Na početku se čovjek snalazi kako zna i može, zatim se pobuni. No, pobuna je prijetnja društvenom miru, dovodi u sumnju budućnost svake proizvodnje, onemogućava investicije, strane kupce hvata panika i tako dalje.

Zato se obećavaju radna mjesta. Da bi se sve više prodavalo, kao prvo, a kao drugo da bi se izbjegli ustanci.

No, da li je to obećanje razumno? S političke strane jest, ali samo do jedne granice. „Fiktivan” rad se oduvijek sprovodi, mnogo prije velikog straha iz 1929. godine, jer su već u XVII stoljeću izmišljene *work houses* (naravno, a gdje bi drugdje ako ne u Velikoj Britaniji) gdje su nezaposleni bili primorani graditi utvrde i ceste uz minimalnu plaću, jedva dovoljnu za preživljavanje. U epohi u kojoj živimo slično robovanje je nezamislivo, ali asistencijalizam, koji je samo do prekjučer bio dogma liberalne ekonomije, je zaglušljivao ljude ostavljajući ih u permanentnoj blesavštini. Trebamo i nadodati da povećanjem brzine proizvodnje (stalno novi proizvodi na tržištu i sve veće proizvođačke potrebe prodaje) čisti asistencijalizam ne zadovoljava na prikladan način potražnju (to jest, više ne jamči dovoljnu prodaju proizvedene robe). Potrebno je nešto više, a to nešto traži novi preokret kapitalizma devedesetih godina.

Zato se govori, da se ograničimo samo na Italiju, o milijunu radnih mjesta. Korisno je iz više razloga, iako nisu svi prikladni gospodarskim realnim i mjerljivim fenomenima.

U prvom redu podriva temelje stručnosti stare radničke aristokracije. Fleksibilnost i mobilnost rasuću snagu otpora tvornice, radilo se i o revindikaciji. Neposredan rezultat je suton svake realne kontrapozicije sindikata, koji su danas, više nego ikada, spali na prosti pogonski remen vlasnikovih želja.

U drugom, podržava potražnju i zato omogućuje potpunu iskorištenost novih tehnologija, te diversificira ponudu. Kakvog bi smisla imale nove montažne trake koje samostalno oblikuju produkte (npr. automobile) kad ne bi postojala i primjerena potražnja tih istih proizvoda? Asistencijalizam je s jedne strane, u određenim okvirima,

Milijun radnih mjesta

Kakvo značenje može imati slično obećanje, koje je izborna propaganda nove desnice dala u vrijeme kolektivnih iluzija?

Osim blebetanja, sasvim nikakvo značenje. Ne samo zbog svoje neizvedivosti, već i zbog kontradiktornosti po logici ekonomije.

Bolje ćemo objasniti.

Za kapitalizam je rad roba i budući da je rad rezultat obavljene ljudske aktivnosti u zamjenu za odgovarajući dohodak, sâm čovjek je za kapitalizam roba. Postoji, stoga, tržište rada, postoji cijena rada (dohodak) i postoje odnosi između nedostatka rada (nezaposlenost) i visine tržišnih cijena.

Budući da je dohodak samo cijena jednog od temeljnih elemenata proizvodnje (radne snage), iz ove cijene nužno slijede sve druge cijene, zato (čisto teoretski) sve što je veća nezaposlenost plaće se sve više snižavaju, a inflacija se smanjuje, to jest sveopća visina cijena robe. Ovo je bila samo teorija.

Ako ostanemo vezani uz apstraktni model, gospodari radničkih života (u pravom smislu riječi, ne općenitom) mogli bi pasti u napast da smanje zaposlenost, bez obećanja nesuvislih milijuna novih radnih mjesta kako bi izbjegli dodatne troškova proizvodnje i tako imati više zarade na svakom pojedinom proizvodu koji izlazi iz njihovih tvornica.

Međutim, postoje dva elementa koji su protivni ovom rezonu. Prvi: smanjenje zaposlenosti snižava dohotke kojima radnici kupuju proizvode, stoga, u krajnjoj analizi, smanjuje i mogućnosti prodaje kapitalistima, što znači da opadanje inflacije (kao posljedica povećanja nezaposlenosti) smanjuje i prodaju (nema više novaca za kupovinu), te dolazi do procesa stagnacije proizvodnje koji ubi-

Morat ćemo se pripaziti, mi, nositelji teških hipoteka koje nam dolaze iz prošlosti: pripaziti da ne ostanemo odsječeni od pojava koje na kraju nećemo shvatiti i čije bi nas nasilje moglo, jednog lijepog dana, uplašiti. Najprije moramo pripaziti da razvijemo do kraja našu kritičku analizu.

Kritika anarhosindikaloj predodžbi

Tehnološka evolucija nije svojstvena samo posljednjim godina. Oduvijek je bila prisutna. Od spilje pa do računala možemo povući jednu neprekidnu liniju izmjena i napredaka tehnologije koju čovjek koristi u svrhu izmijene i prilagođavanja stvarnosti koja ga okružuje kako bi osigurao opstanak ljudske vrste.

Prateći ovu povijesnu pojavu prosvjetitelji su zaključili da postoji ljudski napredak, te su prenijeli misliocima idućeg stoljeća (ubrajajući i utopiste) vjeru u neizbježnost napretka. Iz toga proizlazi logički zaključak da se rast i akumulacija tehnoloških sredstava mogu uvijek smatrati pozitivnim faktorom, budući da će napredak, neminovno, dovesti do pojave slobodnog društva (anarhističkog društva) u kojem bi bilo pogodnije raspolagati sa što više tehnoloških sredstava, koji se dakako ne bi više koristili za izrabljivanje čovjeka, već za očuvanje solidarnosti i mira.

Nažalost, jedan dio anarhističkih teorija i prakse ostao je vezan za predodžbe navedenoga tipa, koje bi se danas trebale (po nama) podvrgnuti temeljitoj kritici.

Postindustrijska transformacija, kako je nazvana korjenita promjena nastala u proteklom desetljećima, stvorila je novu tehnologiju, potpuno drugačiju od prethodne.

Danas su smo suočeni sa stvarnošću koja brzinski predaje, samo djelomično reverzibilnim procesima, veliki dio moći odlučivanja. Drugim riječima, kapital i država se sve više oslanjaju na tehnološke postupke koji će izrazito utjecati na proizvodnu i represivnu

„s one strane” sindikalnoga Trojnog saveza i samim time u položaju sukoba.

Budući da ne možemo zamisliti masovni ulazak u područje ko-participacije, izgleda da je postojanje ovih manjinskih slojeva osuđeno na izlišni i beznačajni revindikacionizam: izlišan zato što je neprikladan razvoju opće gospodarske formacije (kao što su vrlo inteligentno shvatili veliki sindikati), a beznačajan jer manjinski slojevi (sa svojim pseudo-revolucionarnim pričama) nisu ni voljni ni sposobni primijeniti prikladne metode za dostizanje postavljenih ciljeva bez značajne sile pritiska koje masovne mobilizacije (sa svim svojim limitima) i dalje posjeduju.

I bilo koja struktura, gubeći vlastitu ulogu, pa makar se sastojala i od držanja nečijeg repa, kad ne može pronaći druge, a da nisu otpaci i obmane, naginje automatskom iščeznuću..

upravljanje urbanim područjima, cestovnim sustavima, investicijama u Jug itd. Na kraju leader CGIL-a, Cofferati, zapaža kako treba izbjeći opasnost takozvanoga japanskoga rješenja, koji instaurira neposrednu participaciju između zaposlenika i poslodavaca. Sindikat treba, smatra on, filtrirati participaciju.

Kao što vidimo, sa zanemarivim nijansama, sindikalna panorama je kompaktna. Svaki reziduum, i onaj minimalni, uličnih borbi, svaka konfliktualna progresija zasnovana na štrajku i na mogućim, mada dalekim, posljedicama i štetama vlasniku, definitivno su ostavljeni po strani. Koparticipirati znači odrediti odluke poduzeća i vlasništvo, dakle odlučivati o onome što se naziva „tehnički problem poduzetnika”, to jest determinirati idealni sastav elemenata proizvodnje: kapital, strojevi, rad. Ishod koji se profilira, mada nije baš onaj njemački (više manje potpuna socijalna pacifikacija), upravu njemu teži.

Sada dolazimo do jednog važnog pitanja. Dok su tri velika konfederalna sindikata djelovala na polju revindikacije, postojanje autonomnih baznih sindikata, Cobas-a i drugih sindikalnih inicijativa koji nose stijeg direktnih borbi protiv ekonomije, imalo je smisla jer su predstavljali ekstremnu mogućnost razvoja borbe na terenu izravnih sukoba, sabotaze i što veće štete vlasnicima. Na kraju krajeva, vlasnik se mogao još plašiti znajući da se, mada u okvirima sve rjeđih ozbiljnijih sukoba, ova eventualnost nije mogla potpuno isključiti. Danas je uloga navedenih slojeva sindikata postala besmislena. Zaista, nezamislivo je da nakon što su velike organizacije odbile cilj revindikacije, ovi manjinski slojevi sami nastave tim putem, zato što bi se u kratkom roku njihova uloga, koja je bila značajna u borbama, potpunoma pretvorila u samu propoziciju pretpostavki o zahtjevima.

Da malo bolje objasnimo. Dok je u prošlosti postojala razlika između metoda (oblika odlučivanja i metoda sukoba) danas je nalazimo samo između ciljeva (zahtijevati i ne koparticipirati), s tužnom logikom po kojoj je dovoljno predložiti jedan zahtjev da bi se našli

strukturu, determinirajući ireverzibilne promjene na društvenoj razini.

Sve se to zacijelo već dešavalo u prošlosti. Dovoljno se sjetiti velikih genocida koji su prethodili i omogućili industrijsku revoluciju i masovnog urbaniziranja koje je slijedilo, popraćeno radikalnim promjena u načinu života (i umiranja).

Sada su se stvari izmijenile. Mada ni stara tehnologija nije bila „sterilna”, budući da je stvarala društvene posljedice, današnja, koju možemo sažeti izrazom „informatizacija”, sadrži sposobnost kreiranja nezamislivih promjena, ne samo na polju življenja (što znači i mišljenja), već i, nadasve, na samoj razini klasne strukture.

U skladu s time, proizlazi da su nam neprijatelji i oni tko koriste, realiziraju, te usavršavaju tehnologiju moći i tehnologija sama. Nestao je mit „objektivne” znanosti, podatnog sredstva u rukama korisnika. Danas se njome služe kapitalisti, sutra će je koristiti revolucionari. Danas izvor smrti, sutra vrelo mira i prosperiteta.

Znanost i njena praktična realizacija – tehnologija – krenule su putem radikalnoga i potpunog uništenja velike većine ljudske vrste. Ne znamo da li je projekt svjestan ili nije (kao što je netko rekao), ali znamo da su atomska i elektronska tehnologija, nerastavljive, oruđa smrti i ugnjetavanja, te da se nikada neće moći koristiti na drugačiji način.

Putem ove tehnologije brzo prilagođavaju proletersku kulturu fleksibilnosti, promjenama, prihvaćanju, akomodaciji.

Neposredno opiranje neće više biti moguće. Vrijednosti koje su tradicionalno pripadale proletarijatu bit će polako uklonjene. Zamijenit će ih konfekcijske vrijednosti iz elektronskih laboratorija. Inferiorna kultura, prosto kodificirana, zauzet će mjesto starih strasti uzrokovanih nedostacima i patnjama. Stanje apatije i snenosti polako će zamijeniti sadašnje i prethodno stanje svjesnog opiranja.

Sam razvoj nove tehnologije oduzet će nam tečevine prošlosti koje su nam mogle biti na raspolaganju u slučaju revolucionarne potrebe. Ako će ugnjetavani jedva znati pritisnuti onih malo dugmeta potrebnih za korištenje terminala, ostajući zatim kao glupi

imbecili pred proizvodima manjine vlasti, kako će se ikad moći zamisliti revolucionarno i oslobodaajuće korištenje sredstvima koje izrabljivani neće, jasno, niti razumjeti?

Nova je tehnologija, u svojem razvoju, dakle programirala i nemogućnost drugačijeg korištenja, što čini sastavni dio programa nadzora i obrane koji se brižljivo sprovode već i sada.

U ovakvoj perspektivi borba za posao postaje, očito, kontradiktorna borba.

S jedne strane zadržava svoje tradicionalna svojstva obrambene borbe, usmjerene na jedno buduće proširenje same borbe, budući da omogućava preživljavanje radnika (koji bi inače, kaže se, bili osuđeni na inertnost). S druge pak strane usmjerava prema lažnim ciljevima radničke snage, prikrivajući realne ciljeve koji bi se moglo i trebalo ranije napasti.

U biti, nedavna restrukturiranja i ona u tijeku, zaista kolosalna, uče nas da je kapital putem regulativne intervencije države dobro shvatio da postoji čvrsta veza između razine zapošljavanja i kupovne moći novca. Stoga, smanjujući zaposlenost, i „privremenim” asistencijalnim postupcima, stječe se rezultat da „stvari idu na bolje”. Na taj se način briše, ili barem umanjuje, opasnost od socijalnih borbi, uzrokovanih smanjenjem zaposlenosti, zahvaljujući većim stanjem sigurnosti srednjeg sloja i dobrog dijela proletarijata. Ipak će veliki dio radnika i dalje dobivati plaću, mada su mogućnosti budućih borbi sve marginalnije i bezvrijednije.

Trenutačni rezultat je stvaranje sloja, sve šireg, neplaćenih, koje se gura prema nezamislivom (ali teoretski mogućem) samostalnom radu (snalaziti se na tisuće načina i nije tako loše). Taj sloj nema subverzivnu snagu starog lumpenproletarijata pošto, u skladu s vremenima, apsorbira kulturu prilagođavanja i fleksibilnosti kroz terminale kulture vlasti.

Drugi sloj, koji dobiva plaću, bit će jače kondicioniran da prihvati novu tehnologiju. Drugim riječima, ovom će sloju vladajuća tehnologija zauvijek ostati nepoznanica. Opskrbit će ga subordiniranim jezikom, esencijalnim, dovoljnim za rad simplificiranih sredstava.

Sindikati: od revindikacije do koparticipacije

Osorni Larizza¹, povjerenik najdesnijeg sindikata Trojnog saveza, izjavio je još prije deset godina: uskladiti se s njemačkim sindikatima, zahtijevati koparticipaciju u sindikalnim odlukama. Tada se Carniti² samo prezirno osmjehnuo pretpostavci o talijanskom sindikatu koji napušta tradiciju trgova (u Njemačkoj ne postoje pravi i istiniti štrajkovi u tvornicama od 1956.), dok su danas svi složni oko velikog prelaska. Tako će se današnji talijanski sindikati pretvoriti u holding kao njihova njemačka subraća, zadobit će na važnosti u odlukama poduzeća i ući u dioničarstvo, te postati vlasnici poduzeća i nekretnina.

D’Antoni³ je rekao da u globalnoj ekonomiji internacionalna kompeticija i konkurencija ne dozvoljavaju ustrajanje na zahtjevima: treba dozvoliti da poduzeća uzmu malo daha, jer u suprotnom riskiramo da se vratimo na uslove iz pedesetih godina, kao što se desilo engleskim rudarima tijekom borbe protiv Thatcher. Konflikt, nastavio je rečeni leader CISL-a, ostaje ali se s ulica seli u prostorije odluka, tako da se, putem suupravljanja, ravnomjerno raspodjeli teret restrukturiranja. Treba odustati od sile u pregovorima, tvrdi leader UIL-a, Larizza, te smatra da se novi participativni model može proširiti iz tvornica do mjesnih institucija, na primjer

¹ Pietro Larizza: predsjednik talijanskog sindikata UIL 1992. god.

² Pierre Carniti: sindikalist i političar ljevičar; jedan od lidera CISL-a u sedamdesetima.

³ Sergio Antonio D’Antoni: sindikalist i političar ljevičar; lider CISL-a u vedesetima.

nu, ne otvara nikiju drugu mogućnost, osim one čime je onaj tko ju prenosi uspije prožeti od samog trenutka u kojem odabere metodu kojom će se koristiti. Metoda proste manifestacije je besperspektivna, budući da je njen cilj vršiti pritisak na vladu u svrhu izmjene političke klase. Nije metoda sukoba. Dakako, može se onemogućiti, uništiti, lukavim obećanjima ili snagom brutalne represije, ali to je već druga priča, otvara sasvim drugačije rascijepa.

Prepredenom Berlusconiu bilo bi sigurno puno teže prijeći preko toga s osmijehom na licu.

Bio bi primoran zasukati rukave.

Zatim bi se iz jedne stvari mogla izroditi druga, i tako dalje.

Na neki način, sloj zaposlenika morat će usvojiti logiku poduzeća. Nužno slijedi melanhonični zalazak središnjosti radnika, čije će mjesto zauzeti „središnjost poduzeća”. Ne radi se o „prevari” koju je sindikat razvio u sjeni vlasti. To je logična posljedica postindustrijske stvarnosti.

U ovom smislu, kakav bi smisao trebalo dati borbi za zapošljavanje? Kako razlikovati položaj radnika Alfe Romea i, zašto ne, Breda¹ ili OTO Melara²? Možda upravljanje financijskim kapitalom nije toliko opasno kao proizvodnja i trgovanje topovima, tenkovima i raketama?

Ovim se stajalištem ruši logika anarhosindikalizma i svaka druga logika koja polazi od obrane sadašnjih uvjeta u nadi (ili uvjerenju) njihovog mogućeg preokreta u revolucionarnom smislu (ili banalno, poboljšanja).

Ostaju dvije mogućnosti. Različite, ali s istim ishodom, jer ih povezuje isti poriv na pobunu.

Prva pripada dijelu „isključenih” koji su već, ili će postati kroz par godina, isključeni iz procesa zaposlenosti. Neće se raditi o mogućoj pobuni utemeljenoj samo na „siromaštvu”, u tradicionalnom smislu, kao što smo naviknuti. Naprotiv, država i kapital učinit će sve moguće kako bi ostvarili, ako ne baš asistencijske uvjete, barem parcijalno smanjenje najozbiljnijih napetosti. Bit će to pobuna proizašla iz uzaludnosti vlastitih života, iz netrpeljivosti prema vojnim nadzorima, koji će neizbježno sve više gušiti, iz dosade repetitivne mehanike, ponavljajućih kretnji i razbibriga.

Druga pripada dijelu „isključenih” koji ostaju u području zaposlenosti. Dok god „oskudni” jezik koji grade ne bude definitivno srušio mostove s drugom stranom obale (gdje se nalaze „uključeni”), bit će još moguća borba zasnovana na zahtjevima i na neostvarenim željama. Neće se raditi o pravoj i istinskoj borbi za zapošlja-

¹ *Società Italiana Ernesto Breda per Costruzioni Meccaniche* [Talijansko društvo Ernesto Breda za mehaničke proizvode]

² OTO Melara: tvornica oružja

vanje, već o borbi baziranoj na mržnji prema onima koji posjeduju kulturu i kvalitetu života koja se uskraćuje na vrlo drastičniji način no što se nekad uskraćivao kruh.

Dvije mogućnosti, dva različita načina intervencije.

Koliko god danas izgledao radikalno različit položaj zaposlenih i nezaposlenih, ova će se različitost kroz idućih nekoliko godina ublažiti.

Neće više zaposlenost razlikovati „isključene”, nego njihova drugačija kultura, njihov skromni jezik, njihovi ukusi i želje, svi ograničeni i izgrađeni u laboratorijima vlasti.

Za nezaposlene će se pronaći rješenja akomodacije. Sitni poslovi, samostalni, na crno, parcijalni, loše plaćeni, sasvim beskorisni. Poslovi koji će im obezbjediti puko preživljavanje, čak i sa djelomičnim sistemima državne asistencije.

No, po čemu će ovaj položaj biti drugačiji od onih koji imaju stalni dohodak? Na koji će način ovi potonji naći smisao života, u kaosu dugmeta, simplificiranih i nedostojnih ljudskoj inteligenciji.

Istovremeno će svi biti sve više uvučeni u sveopću masovnu kulturu, zasnovanu na kodificiranim porukama, kojoj će nedostajati i najblaža kritika. Glazba, umjetnost, poticaji za okupljanja, besmislene diskusije, masovni sportovi, njega tijela, istočnjačke religije (a i zapadnjačke, ali sofisticiranije od prostog katolicizma), sve će to biti sastavni dijelovi pozadine.

S druge strane, u teutonskom zamku, neosvojivom, zabarikadirani, „uključeni” će imati jedini zadatak da donose odluke glede sudbine gomile „isključenih”, sve veće i veće.

Krenuti s masovnim likvidacijama? Bilo bi moguće. Današnja tehnologija omogućava. Jučerašnji ratovi (ne tako davni) sličie malim igrama, tek toliko da bi održavali u formi generale i slične osobe. No, nije to imedijatni problem. Ono što najviše želimo je naglasiti, i ovom prilikom, da će zajednička sudbina ova dva sloja „isključenih” dovesti do zajedničke akcije protiv tlačitelja, makar dok ova akcija bude razumljiva, to jest dok ne budu „prekinuli komunikacije”.

Ta će akcija biti pobuna.

(kojima se otuđuju prava) i, naravno, politički slojevi (sindikata ili stranke) ljevice koji traže opoziciju umještenost, a ne mogu je naći.

No, ovi posljednji su pronašli povoljnu priliku. Slijedeći dobru staru prodavačku logiku, po kojoj je uvijek moguće sve riješiti (kao prije sa Berlusconiem, a i sada bez njega), nakon što su doveli na vlast Finijeve¹ fašiste i Bossijeve² budale, s tehnokratima i manipulatorima *Cavaliereovog*³ lika, sad su požalili i pokušavaju vršiti pritisak izražavanjem svojeg nezadovoljstva. Sve bi to moglo biti od koristi novoj opoziciji, kad bi ona bila kadra pronaći svoj identitet. Ali, kako bi moglo biti značajno za zbiljnost stvari kad bi se nju, odista, trebalo korjenito i duboko izmijeniti?

Učiniti uslugu političarima koji su jučer izbačeni, da li to zaslužuje toliko graje? Sigurno ne.

Potpuno drugačija bi trebala biti sredstva.

Da se zadržimo na trgu, jer o tome govorimo, posigurno bi ishodili bili drugačiji, ili barem preokupacije na vladajućoj razini, kad bi se ti dobri ljudi bili našli spram odluka iz dana na trgu Statuto⁴ ili Reggio Emilije⁵. Ne kažemo da je masovno nasilje, samo po sebi, uz sukobe s policijom, omiljeno sredstvo koje ima zajamčene imedijatne rezultate. Niti na osnovu primjera vlade Tambronija. Naša je rasprava kompleksnija. Poruka sadrži u sebi vlastitu sudbi-

¹ Gianfranco Fini: talijanski političar desničar, zaslužan za transformaciju neofašističke stranke MSI – *Movimento Sociale Italiano* [Socijalni talijanski pokret] u stranku desnice AN – *Alleanza nazionale* [Nacionalni savez]; pojavom Berlusconi na političkoj sceni postaje njegov vjerni saveznik.

² Umberto Bossi: predsjednik talijanske regionalističke stranke *Lega Nord* [Sjeverna Liga], secesionističkih, ksenofobnih i rasističkih obilježja.

³ *Cavaliere*: počasna titula; Berlusconi nosi titulu *Cavaliere del lavoro* [Vitez rada].

⁴ *Piazza Statuto*: trg u Torinu na kojem se srpnja 1962. odvila radnička pobuna.

⁵ Tijekom sindikalne manifestacije u talijanskoj pokrajini Reggio Emilia, srpnja 1962., ubijeno je 5 radnika; tom je prilikom pala Tambronijeva vlada, koju su podržavali i neofašisti stranke MSI.

Značenje jedne beznačajne zgode

Milijun ili pet milijuna ljudi sakupi se na trgu. Ako zanemarimo brojeve, da li možemo govoriti o važnom događaju? Mislim da ne.

Opći štrajk, izvan okvira starih sorelkih mitologija, nije sam po sebi odgovor izrabljivanih na namjere vlasti. Vrlo lako može značiti i nešto drugo. Pogledajmo što.

U prvom redu sposobnost nekog političkog kadra, na putu regeneracije, da izvede na trg milijune osoba. Dakle, sredstvo političkog presinga u rukama novih mogućih vlasnika koji će biti kooptirani ili će zamijeniti starije. Ionako se ništa ne bi promijenilo. Jedino riješenje, mada provizorno, za upravljanje javnim financijama (od primarne važnosti) je posegnuti za torbom velikih vlasnika bogatstva, onih uočljivih i onih skrivenih. Da li može jedna politička klasa, koliko god bila ona nova i tuđa koncesijama vlastitoj torbi, dospjeti do toga? Ne, ne može.

Prema tome, što u biti traže ti milijuni ljudi na ulici? Što zaista žele postići svojom nezanemarivom snagom pritiska? Kojim igrama moći se svjesno ili nesvjesno podvrgavaju?

Evidentno je da ne postoje valjane personifikacije kolektivne prezencije na raznim talijanskim trgovima, trgovima više manje ujedinjeni u općem štrajku, zato ne možemo govoriti u smislu težnje ka ostvarenju kao da se radi o pojedincu ili grupi pojedinaca. No, nešto ipak možemo reći.

Mada sastav rečenih prezencija nije jednolične prirode, ipak je prilično homogen. Radi se o nekim nadničarima (koji se plaše udaljavanja s posla), segmentima koji su već udaljeni (osuđeni na buduću i trajnu nezaposlenost), dijelovima omladine (razočarani aspiranti koji će takvi ostati i uz zajamčeni posao), umirovljenicima

Zato bi zadatak anarhističke revolucionarne manjine trebao biti transformacija spontanih pobuna u insurekcijske svjesne akcije. Ove prve, potaknute nejasnim i općim osjećajem nezadovoljstva, beskorisnosti, netrpeljivosti, bukte, a buktjet će i dalje. Druge su osnovni element budućeg revolucionarnog nacrtu.

Tehnologija i industrijska specifičnost

Svaka primjena tehnologije ima društvene posljedice. Sposobnost predviđanja ovih posljedica, iskorištavanjem pozitivnih i eliminiranjem opasnosti negativnih, temelj je svake primjene tehnoloških sredstava. Koliko god se tvrdilo da današnjim razvojem znanosti možemo predvidjeti rečene posljedice, tvrdnja nije istinita. Bijedna laž, ali nadasve ideološka premisa na kojoj će se zasnovati tehnokratska moć.

Istinski problem, dakle, nisu poteškoće smanjivanja šteta u okolišu primjenom svake nove tehnologije usmjerene na podizanje standarda ljudskog života ili održavanje visoke produktivnosti i ugodnog posla koji se izlaže opasnosti da postane depersonaliziran i nekvalificiran. Ne radi se ni o pronalaženju rješenja za štete nanesene ekosistemu zbog upotrebe kemijskih proizvoda koji su ipak determinirali povećanje prehrambene proizvodnje. Sav navedeni skup problema je sekundaran u odnosu na suštinski problem, tj. na posljedice novih tehnoloških sredstava na samu tehnologiju. Kad ovdje govorimo o društvenim posljedicama tehnologije ne mislimo na brige koje vjerojatno zamaraju birokrata raspoloženog za humanitarna djela, govorimo o interakciji, koja se razvijala kroz protekla desetljeća, između novih tehnoloških otkrića, novih područja tehnološkoga istraživanja i eksperimentiranja s jedne strane, i nepredvidivih degenerativnih razvoja svake tehnologije, i one iz prošlosti.

Problem tehnološkog nadzora gubi, dakle, na važnosti, budući da je i neosnovan, pošto se nikad nije uspjelo shvatiti na koji bi se

na teret obespravljenih. Kada je svaka ozbiljna procjena posljedica korištenja jedne nove tehnologije nemoguća, mudra je odluka odustati od njezine upotrebe. A kad je nerazboriti kriminalci nastave primjenjivati bez razmišljanja o mogućim ljudskim žrtvama, vrijeme je za poduzimanje direktne akcije, kako bi pogodili i donosioce odluka i konkretne realizacije koje dovode u opasnost budućnost ljudskoga roda.

Ne smije nas zbuniti činjenica da se popravljjanje „grešaka” preporučuje kao prikladno rješenje jednog neizbježno nesigurnog stanja, jer se navedeno popravljjanje bazira na zabludi, to jest na činjenici da se najprikladnija sredstva za suočavanje s poteškoćama uopće ne traže, slijede se samo ciljevi profita i oni kolateralni, moći i izrabljivanja, sa svim mogućim sredstvima, naplaćujući visoku cijenu budućim generacijama i raspoloživim resursima kojima će te generacije morati raspolagati. Svaka iluzija o efikasnijim kontrolama primjene tehnologije (nakon elektronske tehnike) treba se definitivno ostaviti po strani. Nikada nije ozbiljno razrađena slična teorija, a kad je i nešto slično sročeno radilo se uvijek o apstraktnim raspravama, nalik dječjim bajkama.

Na taj se način pruža podrška optužbama protiv svih onih koji se odriču tehnološkoga raja u korist retrogradne, sigurne kulture, zasnovane na pouzdanim temeljima, budući da nisu spremni na eksperimentiranje i na prihvaćanje grešaka koji su osnova svake demokratske kulture. No, radi se o prevari. Mnoštvo analiza, rasprave otvorenog i iskrenog tipa, teorijska produbljivanja, multikulturalizam, sve bi to bile vrlo važne vrijednosti, no ne služe pokriću ljudskih troškova, nego specifičnim interesima vladajuće klase, koja živi u povlaštenim uvjetima, svakodnevno zaštićenim, zaklonjena iza stroja nepouzdanosti i nepriznavanja homogene i autoritarne kulture. Još jednom se, kao u prošlosti, oblici autoritarizma zaodjevaju plaštom slobode i jednakih prava za sve, da bi ostavili stvari kakve jesu upravo mijenjajući ih sve.

Priznavanje nepouzdanosti, s kojom se u potpunosti slažemo, ne može stoga dozvoliti donosiocima odluka slobodno rukovanje poljem moći, na kojem susrećemo i veliku međudržavnu politiku i malu gospodarsku politiku mikroekonomije poduzeća. Naspram njihovog bijednoga alibija mi se ne oponiramo kulturom pouzdanosti i velikih ideoloških dogmi prošlosti, naprotiv, mi se suprotstavljamo kulturom sumnje, radikalne i definitivne sumnje, ne sumnjam u zaključke koji se kasnije pretvaraju u veselu sigurnost nekažnjivosti pri sitnim nevažnim odlukama, a ipak skupocjenim i donesenim

način taj nadzor trebao vršiti i tko bi ga trebao izvoditi. Kad bi i željeli govoriti o mogućoj racionalnoj kontroli telematskih tehnologija, to se moglo zbiti dok su te tehnologije bile u začetku, to jest dok se još moglo odlučiti da nam nisu neophodne i odabrati drugi put snabdijevanja protezama nužnim ljudskom djelovanju u društvu. Nesumnjivo, eventualno odricanje, u svoje vrijeme, nije uzeto u razmatranje, zato što se sa degenerativnim izgledima jedne tehnologije upoznajemo tek tijekom njenog razvoja, dok *a priori* možemo nagađati samo u minimalnom dijelu, a često samo uz maštu romanopisaca.

Čak i uz sadašnje stanje stvari nije moguće predvidjeti, s minimalnom pouzdanosti, utjecaj tehnoloških razvoja na proizvodnju i na potrošnju zemalja u naprednom industrijskom razvoju, stoga se ne mogu do kraja raspraviti hipoteze o produktivnom korištenju izvora i zapošljivačke razine različitih gospodarskih sistema. Ne znamo na koji će način postindustrijska tehnologija preoblikovati stare uvjete tvornice, ni procedure kojima će se koristiti pri ovim modifikacijama, ni kojim ritmom će se odvijati izbacivanje iz proizvodnje. Možda bi mnogi bili raspoloženi ne toliko za istinski destruktivnu borbu protiv novih tehnologija, koliko za njihov nadzor i koordinaciju, kad bi uspjeli jasno odrediti odnos između ovih tehnologija i smanjenja radnih mjesta, koji su konzekvenca i produktivne racionalizacije procesa. No, mnogi, s druge pak strane, smatraju da će smanjenje rada apsorbirati drugi gospodarski sektori, te da će se stvarati novi. Radi se o mogućim rješenjima, koja se ne mogu zasigurno utvrditi, ali upravo je zbog te neizvjesnosti svaka strategija prilaza tehnološkoj kontroliranoj primjeni uzaludna.

U biti, moramo priznati da ne znamo ništa, ili gotovo ništa, o mogućim negativnim učincima primjene telematskih tehnologija. Ne znamo ni kroz koje kanale odlučivanja se vrši njihov izbor, koji se kasnije definitivno konkretizira u odabirima mikroelektronike ili u računalskom upravljanju velikih proizvodnih sistema.

Odluka maksimizacije profita, opće pravilo kapitalizma, nije uvijek racionalno primjenjiva na području novih tehnologija. One nad-

mašuju sadašnje sposobnosti procjene poduzeća koja ih koriste, te stoga mogu determinirati produktivne kapacitete i tehničke esencijalizacije u sklopu s poduzetničkim sredstvima, koje ostaju potpuno neiskorištene. S druge strane, bilo bi glupo pretpostaviti da bi „ne-kapitalistička” primjena navedenih tehnologija imala pozitivan učinak na gospodarsko i društveno formiranje, da bi imala koristi od tog navodno oslobađajućeg efekta.

Ako je sistem odlučivanja jednak onome kojeg danas poznajemo, u uvjetima kapitalističke arogancije, multiplicirane do unedogled kontradiktornom mješavinom slabo definiranih interesa, mogao bi se sigurno izmijeniti u nasilnom i revolucionarnom preobražajnom procesu oslobođenja, te bi stoga mogao pružiti mogućnosti primjene koje su nam danas nezamislive. Međutim, ako se samo malo zamislimo nad samom suštinom tehnološke „stvari” uvidjet ćemo da se radi o čisto teoretskoj pretpostavci. Ona, pogotovo što se tiče telematike, nije uopće „stvar” nego *tok* odnosa, skup u tijeku dinamičnoga evoluiranja s cjelokupnim gospodarskim i društvenim formiranjem. Revolucionarna fraktura unutar spomenutog formiranja spriječila bi pozitivno prevrednovanje tehnološkog djelovanja u tijeku. Moglo bi doći, kao što možemo logički pretpostaviti, do degenerativnih promjena uzrokovanih, u suštini, radikalnom neuporabljivošću telematske tehnologije u društvu koje se udaljava od samog sebe, postaje nešto sasvim drugačije.

Uz to, stari sistem odlučivanja zasnovan na ekonomskim procjenama dokazao se pogrešan već u doba neoklasicizma, te ne bi sada o tome raspravljali. I na početku osamdesetih bilo je sasvim jasno da se nijedna ekonomska teorija zasnovana na programiranju ne može smatrati zaista ozbiljnom. Zašto su donesene odluke koje se mogu sažeti u zakonskim odredbama za školu¹, koji su u talijanskom primjeru krenuli putem smanjivanja kulturalnih sadržaja, kao i u drugim primjerima, mada s različitim gradacijama i metoda-

¹ *Decreti delegati*: skup zakona koji su počevši od 1973. pokrenuli reformu talijanskog školstva.

zborskim odlukama, grupna rasprava, poimanje svake produktivne grupe kao klijenta druge grupe, koje su stoga u poziciji da zahtijevaju i odbijaju dio proizvodnje, sve to sprovodi u djelo demokratsko izrabljivanje, pokušavajući prilagoditi poduzeća proizvodnim uvjetima budućnosti. Smanjenje troškova je u ovim uvjetima očigledan korolar, dovoljno se prisjetiti gotovo automatske eliminacije proizvodnih zastoja i prekida.

Kao što vidimo, ništa ne upućuje na uvjet odluka i operativnih izbora na dovoljno jasnoj osnovi. Sve ono o čemu govorimo nalazi se u rukama pojedinaca koji u biti ne znaju što rade. Kulturalno ocjenjivanje korištene tehnologije, to jest svako poimanje njenog utjecaja na okoliš i na čovjeka u prvom redu, je površno i zastarjelo, plod humanističkoga odgoja, neefikasnoga i nagađajućega, koji se u konkretnim okolnostima zanosio pozitivističkom ideologijom znanosti prošlog stoljeća. Najnaprednija znanstvena teza, popperijanski falsifikacionizam, mada korektnija s racionalne strane gledišta, izgleda nam kao dodatni element koji pogoršava situaciju. Šegrtu čarobnjaka nije objašnjena čitava teorija metle, obaviješten je samo da će se štete nastale uslijed nerazumnog korištenja moći uvijek ukloniti i da se, u nekom smislu, moraju a priori uračunati.

Ako se ograničimo na predmet rasprave, ova će se situacija u bliskoj budućnosti, nesumnjivo, ubrzati, dakle pogoršati. Restrukturiranja i radikalne ideološke promjene uzrokovat će sve više društvenih turbulencija, na koje nadzorni organi, politički *in primis*, a zatim gospodarski i socijalni, nisu uopće spremni. Dovoljno se prisjetiti malih nereda (kao na primjer konfliktnih uvjeta koji se razvijaju u određenim zonama prilikom narodnih ustanaka ili pak ograničenih pojava kao što su mimohodi specifičnih oružanih organizacija), te razmotriti temeljite i odlučne metode koje pokreću mehanizme državnog odgovora da bi shvatili kako je vlast nespremna, bar u razumljivom vremenskom rasponu, nositi se sa socijalnim posljedicama tehnoloških nepromišljenosti, koje su već u poodmaklom stanju realizacije.

cija je proizvela, barem u proteklih sedam godina, raznovrsno tkivo proizvodnih otoka, čiji bi prototip mogao biti onaj Volvo o kojem smo raspravljali u starom broju časopisa „Anarchismo”. Pokušaji i aproksimacije, svi usmjereni na pronalaženje „grešaka” o kojima smo govorili na prethodnim stranicama, u suštini uništavaju staro radničko tkivo. Svaki proces restrukturiranja dubinski mijenja proizvodne uvjete, ali bez uniformnih modifikacija. Možemo reći da svaka specifična situacija može personalizirati vlastitu promjenu unutar jednog modificiranog općeg okvira, koji evocira, u cjelokupnosti, definitivno napuštanje tradicionalnih proizvodnih sistema, posebice onih zasnovanih na fiksnim postrojenjima, fordističkog tipa.

Kroz ovih proteklih sedam godina prisustvovali smo dakle jednom kaotičnom i nepovezanom procesu restrukturiranja. Nisu se nikada ozbiljno uzeli u razmatranje ljudski faktor i društvene posljedice inovacija uvedenih u proizvodnju. Inovacije su često bile sprovedene u okvirima mogućih investicija, količinski umanjenih zbog tipa proizvodnje dozvoljenog telematskom tehnologijom, ne obraćajući pažnju na zbnjenost studijskih centara tih istih poduzeća koja proizvode infomatičku tehnologiju. Jurnjava za lakom kvalitativno diversificiranom proizvodnjom zaslijepila i one koji su u ovim dubinskim transformacijama vidjeli ako ne sve barem najočitiije opasnosti. Danas je opća situacija ovakva: očekuje se da će diversifikacija produkata fiksnih nižih troškova proizvodnje i generacijska izmjena koju su svi nagovještavali, riješiti problem opasnih posljedica uzrokovanih novom tehnologijom. Koliko god čudnovato zvučalo, ne postoje ozbiljniji prijedlozi.

S daljnje točke gledišta, sindikalna suradnja unutar tvornice dovodi do stresnih uvjeta rada, to jest pod nadzornim sistemima, koji su većinom ko-determinirani, kadri zamijeniti na optimalan način stare taylorizirane sisteme kontrole proizvodnje. U tom smislu, smanjenje hijerarhijskih razina, podjela radnika u maksimalno dvije ili tri kategorije, često podijeljene između trgovačkog i tehničkog sektora, formiranje grupa po japanskom modelu, sklonost

ma u procesima? Zašto se krenulo s kvalitativnom deprecijacijom rada? Zašto su prihvaćene na općem nivou slobodarske pedagoške teorije koje su ne tako davno zgražale moraliste? Zašto su u gotovo svim zemljama diktatorski i vojni režimi bili prepušteni sebi? Zašto tajne službe više nisu koristile tehnike imperijalističkog vojnog udara? Zašto su započeli, i nastavili se, apeli za moraliziranje politike, dok su nas prije trideset godina smatrali luđacima jer smo se usuđivali govoriti o vezi između etike i gospodarstva?

Teško je odgovoriti na ova pitanja, a možda nije ni od kakve koristi. No, skup ovih pitanja nam posredno daje pregled snaga koje su danas usmjerene na izgradnju novih proizvodnih sistema, novih proizvodnih jedinica.

Temeljna greška svih zaštitničkih pokreta koji su rođeni i razvijeni da bi podržavali borbu za zaštitu prirode ili prava na život svakog od nas, sastoji se u poimanju znanstveno zasnovane odluke kao moguće. Problem atmosferskog zagađenja je egzemplaran. Mjerenja zagađenja smatraju se vjerodostojnima i nabrajaju se uzroci zagađenja protiv kojeg se trebamo mobilizirati na borbu. Međutim, i mjerenja i proučavanje analiza izvršila je i suprotna strana, a kad se automno izvode isto se temelje na metodama koje je suprotna strana elaborirala i zagarantirala. Radi se o znanstvenom mentalitetu, kojeg je već vrijeme pregazilo, ali i o „determinističkom” mentalitetu, koje kasni s iščeznućem. Svi smo uvjereni da se problemi o kojima raspravljamo mogu jasno sagledati i riješiti, te da nas samo obmane vlasti sprječavaju. Trebamo jasno reći da na način koji su postavljeni ovi problemi, ako ih ostavimo u formulaciji i obliku koju su poprimili, zaista su nerješivi. Svaki pokušaj rješavanja neminovno vodi njihovoj *gangrenizaciji*. Ljudima se daje primjer potrebe svladavanja samo jedne prepreke, rješenja samo jedne dileme. Recimo, zagađivati ili ne zagađivati. No, ne postoji ništa tako jednostavno u današnjoj tehnološkoj zbilji. Niti odluka o korištenju nuklearne energije nije tako određena i sigurna, osim ako ne svedemo rizik nuklearne energije samo na aspekt kvara na reaktoru, što bi se i moglo držati pod nadzorom, i upravo su na taj aspekt bili us-

mjereni svi prigovori zagovornika nuklearne energije. U biti, rizik je bio vrlo složeniji i nije bio potpuno uklonjen prohibicionističkim referendumom², ionako se nuklearne centrale nalaze na nekoliko kilometara udaljenosti u zemljama koje su odabrale uporabu takve energije, a zagađenje se ne može ograničiti na područja zacrtana na zemljopisnoj karti.

Pored toga, mi ne posjedujemo mapu mogućih posljedica i samo jedan jedini tehnološki problem, koliko god on sitan bio. Uvijek djelujemo u stanju potpune neizvjesnosti. Uostalom, i kad se približimo identifikaciji izvora rizika, u znanstvenu procjenu problema upliću se ekonomske i socijalne motivacije, koje se kao pretpostavka po pravilu nalaze između zagrada, što je samo teorijska izlika. Na primjer, ako mislimo da je zagađenje olovom uzrokovano i starim cijevima koje su razgranane pod svakim gradom, čim procijenimo trošak njihove zamjene odmah ćemo odustati od svake teoretske konsideracije, u strogom smislu riječi, što će nas nagnati na stvaranje drugih uzroka, jeftinijih, na koje će kasnije utjecati, ili pak neće, drugi ne-ekonomski uzroci i tako unedogled. Ili, osvrnimo se malo na pitanje: zašto je rješenje bezolovnog benzina postalo tako difuzno? Zato što je taj izbor od trenutačne koristi biznisu multinacionalnih naftnih kompanija, dok se zamjena cijevi ipak doimala manje unosna. No, mi u biti ne znamo u kojim postocima ova dva uzroka utječu na stvarno zagađenje.

Međutim, znamo, sasvim sigurno, na temelju istraživanja i metoda najnaprednijih sektora teorijske fizike, da nam ništa ne može pružiti točne prognoze i da sve ostaje obavijeno hipotezom neodređenosti, gotovo po principima određenim već zastarjelim Heisenbergovim zakonom. No, budući da se političke i gospodarske odluke ne mogu bazirati na neodređenim konsideracijama, nego trebaju biti usmjerene u pravcu probabilnosti, navedene nam se predočuju kao sasvim jasne i određene, dok u praksi to uopće nisu. Drugim riječima, teoretičar znanosti može si dozvoliti da bude indeterminist,

² Referendum kojim je 1987. Italija odbila korištenje nuklearne energije.

koji vrše kapitalisti s jedne strane, a radnička klasa s druge strane u trenucima svojeg preporoda neizbježno transformiraju ove alate „ko-determinacije” u kobne ideološke šanse rekuperiranja.

Tehnološke probleme ne mogu na racionalan način riješiti ni sam vrh poduzeća ni paritetna komisija ustrojena uz pomoć sindikalnih službenika. Promatrajući organizaciona pitanja ove komisije i imajući na umu da odluke postaju smjesta operativne i moraju se donijeti jednoglasno, ne razumijemo kako ova činjenica može protusloviti ovdje navedenim prigovorima. Na ovaj ili onaj način, uvijek će prevagnuti snaga poduzeća, sa svojim konzervativnim elementima i strategijama očuvanja svakog zbiljski inovativna prijedloga koji ne uzima u obzir imedijatne uvjete tržišta, te gospodarske interese i ekvilibrije sektora.

Ustrajući u nepouzdanju, neće se moći donijeti nijedna participativna odluka, ni uz dosljedno ponašanje poslodavaca i sindikalnih povjerenika, u suprotnom bi se pojavile političke varijable koje ovdje ne možemo razmatrati. Svako pregovaranje o povećanju dohoda, prekvalifikacijama, pokretljivosti radne snage i slično znak je persisterancije zastarjelih konfliktnih područja, koja su sposobna izroditi samo lažne kontrapozicije i stalno tražiti poticaje za radikalni i efikasni sukob. Da bi dokazali pravu ulogu svakog sindikalnog povjereništva. No, ako stvar sagledamo s druge strane, isto toliko značajne, treba napomenuti da ovakav način ponašanja oduzima svaku mogućnost intervencije u odlukama poduzeća glede tehnološkog restrukturiranja. Nijedan sindikat ne bi danas mogao ući u bitku nesigurnih i kontradiktornih ishoda, podupirući se o prezir prema tehnološkim inovacijama temeljenim na robotizaciji velikih postrojenja. Ne postoji plauzibilna alternativna strategija, ne postoje pouzdani podaci na kojima bi mogli zasnovati diskusiju. Postoje kratko i vrlo kratkoročni programi, pokušaji odvrćanja prožeti proračunanim i podlim oprezom, korporativne zaštite radnog mjesta, bijedne aluzije na prekvalifikaciju radne snage.

Raskol je već uzeo maha. Ne postoji jedinstveni model koji bi zamijenio stari Fordov obrazac. Rastućim intenzitetom, pulveriza-

sa strukturne točke gledišta. Benthamovski panoptikum mogao se indiferentno koristiti u sva tri sektora.

Progresivna zamjena tradicionalne radne snage robotiziranim sistemima dovela je do dubokih transformacija u strukturi fiksnih postrojenja i prouzročila krizu golemog hijerarhijskog nadzornog sistema poduzeća. Ova je kriza bila istodobna s drugom, možda ne toliko vidljivom ali značajnijom, koja se ticala produktivne filozofije cjelokupnog poduzeća, to jest načina na koji privući radnu snagu na područje uključivanja gdje bi ona težila određenim ciljevima poduzeća.

Principi koji su nedavno sažeti u koncept „ko-determinacije” pružaju staroj radničkoj klasi, rascjepkanoj u beznačajne patrljke kojima nedostaje čak i nekadašnja korporativna svijest, moralni alibi za prihvaćanje vlasničkih ciljeva efikasnosti i profita. Sužavajući područje sindikalnog zastupanja u okviru revindikacije i obrane dohodaka izbijaju na površinu nova područja pregovora, može se diskutirati o sudjelovanju radne snage u odlukama poduzeća, utvrđujući programe, tržišne odabire, investicije itd.

Situacija je nevjerojatno korisna za rekuperiranje radničke disidencije. Sindikati su usmjereni na zauzimanje nove pozicije povlaštenih sugovornika i kadri su raspolagati znanjima koja su korisna poduzećima za ostvarivanje zacrtanih ciljeva. U biti, sama poduzeća podržavaju radničko sudjelovanje u odlukama, zato što su shvatila da uključivanje u mutna i kvalificirajuća pitanja, kao npr. određivanje operativnih odluka unutar poduzeća, može predstavljati važan element kočenja radničkoga nezadovoljstva i bitan faktor djelovanja u uvjetima maksimalne produktivnosti.

Uzmimo kao primjer funkciju paritetnih komisija koje su osnovali sindikati i poduzeće. Njihovo je djelovanje veoma problematično budući da moraju pružati savjete u vezi odluka koje ne mogu polaziti od pouzdanih znanja. Iz gore navedenih razloga proizlazi skupna nepouzdanost u činjenice na raspolaganju, sumnjivo pronalaženje ovih potonjih, koje se duguju samoj vladajućoj klasi jer bi ih ona trebali koristiti te u tu svrhu mora njima manipulirati. Pritisak

istom spokojnom savješću kao što je njegov prethodnik prije tri četvrtine stoljeća bio determinist, u očekivanju da njegovu vlastitu sadašnju auru neodređenosti riješe buduća istraživanja, ali ekonomisti i političari, pozvani da pronalaze elemente odluke ili da oni sami donose odluke, ne mogu koristiti istu polazišnu točku, te zato na kraju uvjere sami sebe u očajničkom pokušaju da uvjere druge.

Ako se ograničimo na strategije poduzeća, one ne mogu biti u potpunosti opravdane, to jest gotovo uvijek se baziraju na neracionalnim motivima koji bi se mogli usporediti s borbom u džungli, s košnicom nerazumijevanja i međusobnih prijevara na kojima se gradi tržište i unutar kojeg se pojedina poduzeća podvrgavaju zakonu jačega, koristeći mehanizme specijalizacije ponude i smanjenja osnovnih troškova, u prvom redu radne snage. Govoriti o optimizaciji ciljeva u poduzeću nije samo netočno već i apsurdno, tehnički govoreći. Čitava gospodarska formacija jedne zemlje, ako se želimo ograničiti na ovaj aspekt, sagledana po principima optimizacije ciljeva profita nema smisla. Upravljanje vlašću, u strogo političkim terminima, ima barem podjednak utjecaj na odluke, koji raste širenjem ekonomskih kapaciteta jednog poduzeća. Na oligopolističkom nivou prevladavajući interes postaje vlast, a ne profit.

Ove razmatranja su, nesumnjivo, recimo javno vlasništvo, a umovi koji nisu ograničeni dvorišnim raspravama već ih odavno imaju na umu. Rezultat su brojne rasprave, pogotovo u periodu između dva rata i početkom pedesetih godina, čiji su autori većinom europski ekonomisti emigrirali u SAD. Iz tih rasprava proizlazi operativna revalorizacija kapetana industrije, čiji je model i dalje engleski gusar Francis Drake.

No, u ovakvim uvjetima stvari nisu mogle dugo opstati. Bilo je potrebno ozbiljnije obrazloženje, koje bi bilo sposobno uhvatiti se u koštac s problemom odluke, a doprinos je dao Popper svojom teorijom falsifikacionizma. Na temelju ove teorije ne postoje a priori opravdavajući ciljevi, ne postoji optimalna strategija, ni metoda koja bi jamčila identifikaciju i dostizanje određenih ciljeva. Usto, ove potonje pokreće djelovanje osobe koja ih namjerava dostići, sto-

ga ih možemo upoznavati samo stupnjevito, zato se racionalnost svake metode bazira na identifikaciji granica onog što se izvodi i načina na koji se izvodi. Budući da ne možemo opravdati na apsolutan način neku odluku, možemo uvijek primijetiti da je pogrešna kroz naknadne događaje, te je zato odbaciti. U biti, šalili smo se i nastavimo s igrom.

Ova metoda, naizgled bezopasna, čak i slobodarska, kako su je definirale neke naše domaće budale, skriva strašno opravdanje, pod svaku cijenu čovječnosti i morala, rezolutivne efikasnosti političkih i ekonomskih problema. Drugim riječima, odgovorna osoba odriješava se odluka donesenih u ime mogućnosti da se podaci na kojima se bazirala navedena odluka ispostave pogrešni. I zato što se ova greška mora smatrati neizbježna i zato što je jedan od osnovnih zadataka istraživanja tražiti grešku, odluke se mogu donositi s puno manje briga, jer već smo potpuno uvjereni da kakogod sagledamo problem, ovaj je uvijek aproksimativan, a greška će prije ili poslije isplivati. No, tko će platiti ljudske štete ovih neizbježnih grešaka? Tko će mrtve vratiti u život? Tko će izliječiti bolesne? Tko će vratiti bujan život onima koji su pretvoreni u žive mrtvace?

U svakom slučaju, morat ćemo se dublje pozabaviti ovim problemom odluka i odgovornosti. Za sada smo ga samo nagovijestili, tek koliko je bilo potrebno za uvod u problem novog poduzeća u postindustrijskom kapitalizmu.

Upravljanje poduzećem se trenutno bavi problemom najbrže moguće transformacije postrojenja kako bi riješili tehnički problem poduzetnika drugačijim sastavom radnika i strojeva. Iskreno rečeno, ne radi se o novom problemu, ali nov je polazišni koncept koji bi trebao riješiti ovu klasičnu produktivnu jednadžbu i nova su sredstva koja je telematika stavila poduzetnicima na raspolaganje, i sve će više ubuduće.

Tradicionalno, rigidni element sastava tehničkog problema poduzeća nisu toliko bili strojevi, mada su velika postrojenja očigledno bila rigidna i masivna, te iziskivala velike investicije i dugo čekanje na prihode, već cijena rada. Rigidnost navedenog elementa

jačala je kroz proteklo stoljeće, sve do svog vrhunca u osamdesetima, barem u zemljama razvijenoga kapitalizma. Sindikalni otpor odigrao je važnu ulogu u tom procesu rigidnosti cijene rada, ali u osnovi je utjecala sama radnička latentna borbenost, otpor svakom vlasničkom pokušaju da prisvoji postignuta ostvarenja, sve do automatizma zahtijeva, kao u slučaju „*scala mobile*”³, i napokon do transfera povećanja cijena rada na razinu cijena, pokretanjem inflacijskih mehanizama, koji su u početku bili korisni kapitalizmu a zatim postajali neupravljivi, barem u političkom smislu i u smislu društvenog mira.

Međutim, radna snaga nije produktivni element kao svaki drugi. Posjeduje neka obilježja koja su ekonomisti oduvijek pokušavali podvrgnuti ekvalizaciji statističkih podataka i grafikona. Čovjek nije stroj, zato pokazuje partikularne probleme tijekom radne aktivnosti i zato ga procesi otuđenja oštećuju i kao čovjeka, tj. kao kompleksno biće koje nije željno rada, i kao proizvodno sredstvo. Odavna su kapitalisti to shvatili, to je jedan od razloga zašto se zakon o plaćama nije realizirao do kraja na način na koji su zamislili njegovi uplašeni izumitelji. Nikome nije u interesu dovesti radnika na nivo preživljavanja. Zato se stalno vraćaju u prvi plan problemi koji se odnose na njegovo zadovoljstvo radom, na njegovu moguću identifikaciju s nekom ulogom, i čak na shvaćanje i prihvaćanje ciljeva poduzeća.

Tayloristički sistemi su u prošlosti pod nejasnim pojmom „razina proizvodnje” podrazumijevali standarde kojih se osobito rad radnika neprekidno morao pridržavati, u svrhu prilagođavanja radne snage tehničkom sustavu poduzeća, to jest potpunoj iskorištenosti postojećih postrojenja. Navedeni problem oduvijek se pokušavao riješiti pomoću nadzornih sistema. Upravo iz tog razloga su u prošlosti mnoge tvornice bile smještene u nekadašnje vojarne ili zatvore. U osnovi, ove su tri institucije međusobno zamjenjive

³ *Scala mobile* [pokretna ljestvica]: automatski sistem kojim su se dohoci povećavali proporcionalno inflaciji.